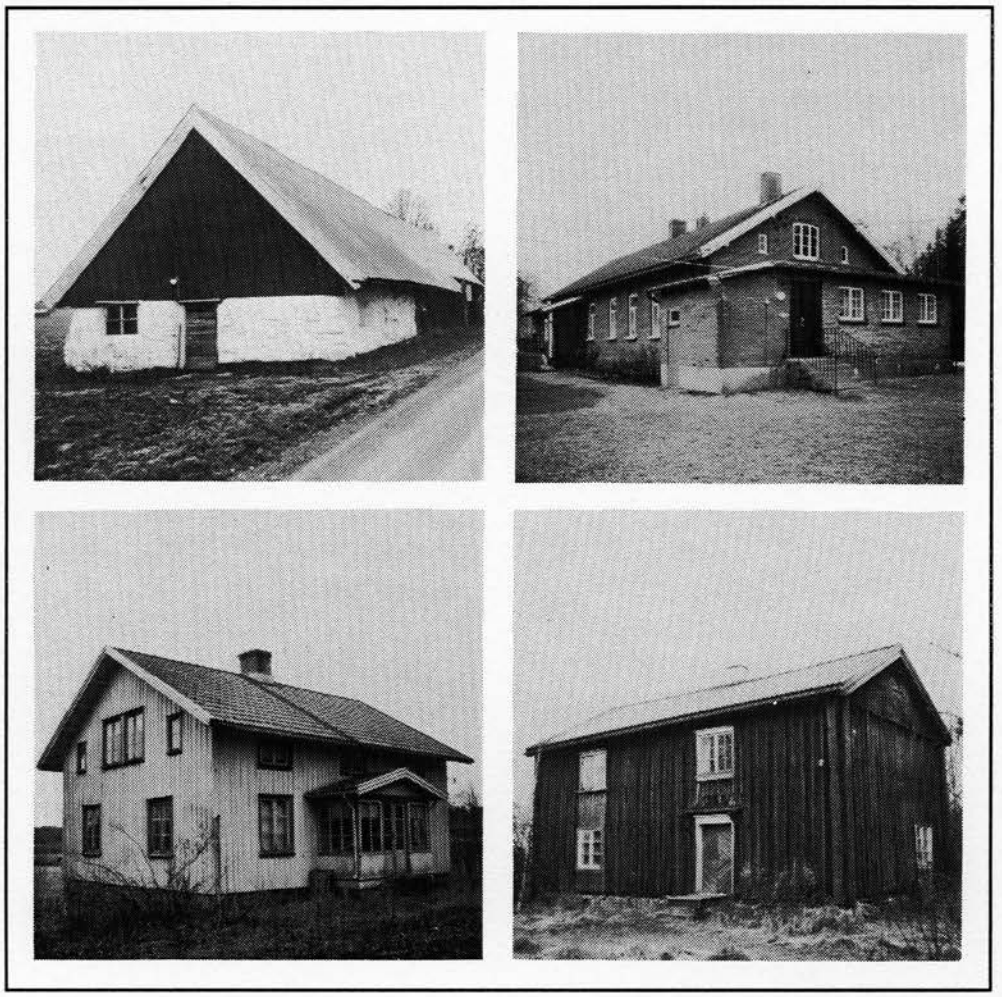
KULTURHISTORISK BYGGNADSINVENTERING NR 44

ÄLVSBORGS LÄNSMUSEUM

VÄNERSBORGS KOMMUN

Brålanda och Frändefors socknar

1998
Reviderad 2000

KULTURHISTORISK BYGGNADSINVENTERING NR 44

VÄNERSBORGS KOMMUN

Brålanda och Frändefors socknar

ÄLVSBORGS LÄNSMUSEUM

VÄNERSBORG

1998
Reviderad 2000

Omslagsbild: Överst till vänster: Vässby 1:44, Brålanda socken.
Överst till höger: Rösebo 1:9, Rösebo skola, Frändefors socken.
Nederst till vänster: Binäs 1:2, Frändefors socken.
Nederst till höger: Hinsetakan 2:1, Östra Hinsetakan, Brålanda socken.

Foto: Älvsborgs länsmuseum, fotografier tagna av: Dag Widmark, Hanna Krusell och Lars Bergström. 1997-1998.

Fotoarbete: Ola Erikson och Lennart Andersson.

Fältarbete och rapportskrivning: Hanna Krusell, Dag Widmark och Lars Bergström.

Redigering och layout: Hanna Krusell.

Kartor: Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-2609.

Tryck: Kommuntryckeriet.

ISSN 0280-5189

Andra upplagan reviderad 2000.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING 7

KULTURHISTORISKT VÄRDE, URVALSKRITERIER 8

BEVARANDEFÖRSLAG FÖR KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE 10

BRÅLANDA SOCKEN 11
- Sockenbeskrivning 11
- Brålanda kyrka 13
- Kulturhistoriskt värdefulla miljöer 14
- Kulturhistoriskt värdefulla fastigheter 15

FRÄNDEFORS SOCKEN 31
- Sockenbeskrivning 31
- Frändefors kyrka 33
- Kulturhistoriskt värdefulla miljöer 34
- Kulturhistoriskt värdefulla fastigheter 35

BYGGNADSVÅRD 74

SPECIALLAGSTIFTNING 79

BYGGNADSVÅRDSBIDRAG 86

KÄLLOR OCH LITTERATUR 87

BILAGOR:

1) Utdrag ur kommunkartan över Vänersborg med objekt markerade.
2) Tätortskartor med kulturhistoriskt värdefulla fastigheter markerade
3) Planlösningar

INLEDNING

Älvsborgs länsmuseum har genomfört en kulturhistorisk byggnadsinventering i Brålanda och Frändefors socknar på uppdrag av Vänersborgs kommun. Delar av de båda socknarna inventerades vinter 1996 inför en utredning kring väg 45 och järnvägsprojektet den s k Nordlänken. Denna resterande del av socknarna inventerades under hösten 1997 och våren 1998.

Vägkorridoren inventerades på traditionellt sätt medan den övriga inventeringen har utförts med en datoriserad inventeringsmetod. Uppgifterna om fastigheterna i vägkorridoren har i efterhand sammanförts med den datoriserade inventeringen.

Byggnadsinventeringen har varit selektiv. Samtliga byggnader uppförda före 1960 har besiktigats inom området. Vid en selektiv byggnadsinventering dokumenteras endast de fastigheter som bedöms ha ett visst kulturhistoriskt värde. Dessa fotograferas och uppgifter noteras om byggnadsår, byggnadsteknik, färgsättning, takmaterial m m. Sammanlagt har ca 300 fastigheter inventerats och drygt 1850 svartvita foton tagits.

Rapporten syftar till att översiktligt beskriva det inventerade områdets kulturhistoriska värden samt göra ett urval av särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer.

Målsättningen med arbetet är att myndigheter och invånare i kommunen skall få en bättre kunskap om vilka kulturhistoriskt intressanta byggnader och bebyggelsemiljöer som finns i kommunen. Rapporten utgör ett viktigt kunskapsunderlag i det dagliga kommunala arbetet med bland annat plan- och bygglovsärenden. Även länsmuseets arbete underlättas betydligt av en sammanställning av detta slag.

Det är länsmuseets förhoppning att genom denna rapport kunna sprida kunskap om det värdefulla kulturarv som vår byggnadskultur utgör och därigenom öka intresset bland allmänheten för aktiva insatser till bebyggelsens bevarande. Utan en intresserad och engagerad fastighetsägare blir inga byggnader bevarade.

Fältarbete och utvärdering av inventeringen av vägkorridoren har utförts av Lars Bergström. De byggnader som utvärderades vid inventeringstillfället har genomgått en ny utvärdering och jämförts med övriga utvärderade objekt i socknarna. Fältarbete och rapportskrivning av Brålanda och Frändefors socknar har i huvudsak utförts av Dag Widmark och Hanna Krusell.

Älvsborgs länsmuseum, aug 1998.

Karl-Arne Karlsson
1:e antikvarie, t f chef
Kulturmiljöavdelningen

KULTURHISTORISKT VÄRDE, URVALSKRITERIER

Kulturhistoriskt värde inbegriper flera olika och ofta samverkande delvärden som kan tillmätas en byggnad eller en miljö. De kulturhistoriska värdena är i hög grad kvalitativa och därmed också ibland mer svårdefinierade än rena s k nyttovärden, bl a kortsiktiga ekonomiska. Som grundläggande kulturhistoriska värden kan man se **kunskaps- eller dokumentationsvärden** och **upplevelsevärden.**

Kunskaps- eller dokumentvärden är de värden som gör att bebyggelsen berättar något om sin tid. De kan t ex berätta om näringsliv, samhällsmiljö, byggnads- eller bostadsskick, arbetsförhållanden, sociala villkor, eller estetiska ideal. Genom att bebyggelsen bevaras ger den oss en möjlighet att förstå något om vår historia.

Upplevelsevärden är de värden som skapar upplevelser hos betraktaren eller brukaren. Det kan t ex vara det arkitektoniska eller konstnärliga uttrycket, en enhetlig och harmonisk miljö, patinan som förmedlar åldrande och tid, eller de identitets- och symbolvärden som kan finnas hos bebyggelsen.

Värden som förstärker de grundläggande värdena är **autenciteten** (ursprungligheten hos bebyggelsen) det **pedagogiska** värdet (tydlighet och förståelighet). Dessutom har **sällsynthet** och **representativitet** ur såväl nationellt, regionalt och lokalt perspektiv stor betydelse.

Kulturhistoriskt värde utgörs inte bara av enstaka byggnader utan består ofta också av sammanhängande miljöer, där byggnader tillsammans med annat bildar en helhet. En gårdsanläggning på landsbygden utgörs inte bara av mangårdsbyggnaden och ekonomibyggnaderna. I den kulturhistoriska bedömningen bör även inbegripas t ex bebyggelsens placering, vägsträckning, hägnader och omgivande kulturlandskap. En välbevarad helhetsmiljö har större kulturhistoriskt värde än en enstaka byggnad ryckt ur sitt sammanhang. Likaså kan enklare hus ha stor betydelse i landskapsbilden och tillsammans utgöra miljöer med högt kulturhistoriskt värde. Ett motsvarande resonemang tillämpas också när en byggnad innehåller enskilda byggnadsdelar av stort värde men byggnadens ursprunglighet eller äldre karaktär som helhet är borta.

Det kulturhistoriska värdet används som motiv för att välja ut bebyggelse som det är angeläget att bevara. Det urval byggnader och miljöer som redovisas i denna rapport är den bebyggelsen som tillmäts ett kulturhistoriskt värde. Det kulturhistoriska värdet bör användas som vägledning vid bevarandet. Att bevara en miljö som tillmäts kulturhistoriska värden innebär inte detsamma som att bevara en byggnad med teknikhistoriska värden. I det första fallet spelar det kanske inte så stor roll om enskilda byggnadstekniska delar förändras men i det andra exemplet kanske det skulle vara förödande.

Av stor betydelse för det kulturhistoriska värdet och som urvalskriterie i en byggnadsinventering av detta slag är byggnadernas ursprunglighet och autencitet. I första hand avseende exteriören, men även en välbevarad interiör är betydelsefull. I det konkreta arbetet bedöms exterióra byggnadsdelar som sockel, fasad, dörrar, fönster, tak, skorsten m m samt övriga detaljer som arkitektonisk utsmyckning. Till detta kommer så miljövärdet, både avseende byggnadernas tomtmark och som del av det omgivande landskapet/stadsbilden. Urvalet av de redovisade fastigheterna baseras alltså på en sammanhängande helhet av flera olika kulturhistoriska delvärden. Det finns förutom de redovisade fastigheterna ett stort antal byggnader i kommunen som tillmäts kulturhistoriska värden som dock bedöms vara av mer begränsad art. På vilket sätt bebyggelsen skall tas om hand redovisas mycket översiktligt under rubriken "Allmäna råd i byggnadsvård". Det vinns också möjlighet att kontakta länsmuseet för råd och hjälp i dessa frågor.

Förutom de redovisade kulturhistoriskt värdefulla fastigheterna redovisas också två kulturhistoriskt värdefulla miljöer sammansatta av flera fastighe-

ter. Avseende dessa miljöer bör påpekas att denna rapport redovisar en renodlad byggnadsinventering. Det är här bedömningen av byggnadernas samlade kulturhistoriska värde inom ett avgränsat område som konstituerar de utpekade miljöerna. För ett urval av mer "heltäckande" kulturmiljöer måste även andra faktorer vägas in i bedömningen. Det gäller då fornlämningar, kultur- och odlingslandskap, äldre kommunikationsleder, historiska minnesmärken, naturvärden m m. I ett kommunalt kulturmiljöprogram ges möjlighet att redovisa och tillgodose kulturmiljövårdens intressen i sin helhet.

BEVARANDEFÖRSLAG FÖR KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE

I denna rapport beskrivs de enskilda fastigheter och bebyggelsemiljöer som länsmuseet idag tillmäter ett stort kulturhistoriskt värde. De berörda byggnaderna och miljöerna redovisas sockenvis. Som bilagor finns en alfabetiskt ordnad förteckning över alla berörda fastigheter, sockenkartor och tätortskartor där de aktuella fastigheterna är utmärkta. De nummer som står intill fastigheterna hänvisar till kartorna i bilagan. Sockenredovisningarna inleds med en sockenbeskrivning och beskrivningar av kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer. En mer utförlig beskrivning av de fastigheter som ingår i bebyggelsemiljöerna återfinns sedan i redovisningen av socknens kulturhistoriskt värdefulla fastigheter som följer. Denna är ordnad alfabetiskt med undantag för en kort beskrivning av sockenkyrkan vilken i samtliga fall redovisas som första objekt.

Begreppet "K-märkt"

Lite vanvördigt kan man säga att de fastigheter som redovisas i denna rapport nu blivit "K-märkta". Anledningen till att länsmuseet inte direkt säger att de blivit "K-märkta" är att begreppet inte finns annat än i folkmun. Begreppet "K-märkt" är inte kopplat till någon lagstiftning eller några bidragsregler. Juridiskt regeleras skyddet av byggnaders kulturvärden genom Kulturminneslagen (KML) samt Plan- och bygglagen (PBL), vilket närmare beskrivs under rubriken "Speciallagstiftning "på s 71 i denna rapport. Bl a har härigenom kommunen skyldighet att ta hänsyn till de kulturhistoriska värdena vid sin plan- och bygglovhantering.

I Kulturminneslagens inledande portalparagraf konstateras att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och att ansvaret för denna del av vårt kulturarv delas av alla. Detta innebär att såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön.
Mer konkret formulerat är de varsamhetskrav på byggnader som uttrycks i PBL:s 3:e kapitel, ff a i dess 10:e och 12:e paragrafer. I paragraf 12 åsyftas byggnader som anses särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synvinkel. Till denna kategori bör enligt länsmuseets bedömning räknas de byggnader som beskrivs i denna rapport. Vid sidan av de juridiska termerna kan man säga att det finns ett stort moraliskt ansvar hos berörda fastighetsägare att vårda och bevara de "K-märkta" byggnaderna. De bästa förutsättningarna för ett varsamt bevarande och ett positivt brukande av det byggda kulturarvet finns därför hos stolta, intresserade och kunniga fastighetsägare samt hos en engagerad, uppskattande och likaså stolt allmänhet.

BRÅLANDA SOCKEN

SOCKENBESKRIVNING

Brålanda socken ligger i Sundals härad och gränsar till Frändefors socken i söder, Gestad socken i öster och i väster Sundals-Ryrs socken.

Socknen ligger till allra största delen på Dalboslätten med talrika små skogspartier och trädungar. I socknens östra del finns även torvmossar, bl a Ske mosse, som även går in i Frändefors socken. Det största vattendraget i socknen är Frändeforsån.

Ortsnamnet Brålanda förekommer i en köpehandling från 1382 och skrevs då Bralanda. Det syftar troligen på läget av stamhemmanet vid en bro över Frändeforsån.

Många gravar från järnåldern har hittats på ett flertal gårdar i socknen, bl a Höga, Thån och Dyrehög.

Trakten är en utpräglad jordbruksbygd med stora åkerarealer och ganska lite övrig mark. Jorden består av lera och sandblandad svartmylla. Omkring sekelskiftet 1900 bestod 80% av marken i Brålanda av åker.

Slättbygderna på Dal har dominerats av jordbruk och under mitten av 1800-talet utgjorde havren den större delen av spannmålsproduktionen. På 1840-talet kom en mer organiserad havreexport igång med avsättning utomlands. Detta berodde främst på Englands ökade efterfrågan på havre i och med industrialiseringen. Under denna tid uppstod ett välstånd på de medelstora gårdarna.

Eftersom socknen har dominerats av jordbruket har här inte funnits någon större eller omfattande industriverksamhet. Det var först i slutet på 1800-talet och i början av 1900-talet som ett fåtal industrier etablerade sig, huvudsakligen mejerier, slakteri och snickerier. Det är livsmedelsindustrin som har satt sin prägel i socknen. Det är främst i samhället Brålanda som industrierna har lokaliserat sig. Orten har under långa tider varit ett centrum för Dalboslättens jordbruksnäring. Den växte upp kring järnvägen som haft en stor betydelse för kommunikation och handel. Järnvägen anlades i slutet på 1870-talet, med syfte att frakta bergslagsmalm ner Göteborg. Spannmålsexporten i Brålanda var den största utefter hela järnvägslinjen och här fanns stora spannmålsmagasin. 1969 eteblerades Toppfrys, med en produktion av djupfrysta grönsaker, som blev samhällets största industri. På senare tid har det även etablerats andra typer av industri, t ex kemisk industri.

Brålanda socken har haft en bondebosättning i minst 4000 år. Det har i socknen inte förekommit byar på samma sätt som på andra håll i landet. Bebyggelsen var mer utspridd här. Hemmanen omfattade större arealer här än på andra slättbygder. På 1500-talet började man dela hemmanen på mer än en ägare och brukare. Följden blev till storleken mindre byar. Vid laga skifte fick en stor del av ägarna flytta ut med sina hus på de tilldelade markerna. I mitten av 1800-talet släpptes hemmansklyvningen fri och i samband med den starka befolkningsökningen ledde det till en ökad småbrukar- och tillhörande torpbebyggelse. Vid emigrationen och befolk-ningsminskning lades hemmansdelar åter samman. Sedan 1950-talet har det skett omfattande sammanslagningar till större enheter.

Bebyggelsen i Brålanda socken domineras i dag av mellanstora gårdar som ligger utplacerade på slätten, ibland på mindre höjdpartier.
Mangårdsbyggnaderna är oftast av typen västsvenskt dubbelhus. Det förekommer även en del Dalslandsstugor i trakten. Det är ovanligt med parstugor, sexdelade planer så som salsbyggnaden samt mindre byggnadstyper som framkammarstuga m m. Ladugårdsbyggnaderna är ofta byggda i början av 1900-talet eller senare. Få äldre ladugårdar är bevarade.

Gårdbebyggelsen i socknen är av västsvensk gårdstyp, d v s en oregelbunden gårdsform där byggnadernas läge och inbördes förhållande varierar stort. Mangårdsbyggnaden är ofta skild från ekonomibyggnaderna på något sätt, t ex genom en häck, buskar, staket, en väg eller endast genom grupperingen.

Brålanda socken och Vänersborgs kommun. Utdrag ur kommunkartan, Vänersborgs kommun.

BRÅLANDA KYRKA

Brålanda kyrka är en tornlös stenkyrka, uppförd i rundbågestil, med åttkantig sakristia. Eftersom den saknar torn har en klockstapel uppförts i närheten.

Den äldsta kända kyrkan, troligen från medeltiden, var av sten och bestod troligen av ett rektangulärt långhus med lägre och smalare kor. Under 1500-talet förföll den på grund av brist på medel till underhåll. 1563 byggdes kyrkan upp efter en brand.

Den första kända mer betydande ombyggnaden utfördes 1689. Det medeltida koret revs och ett nytt tresidigt kor murades upp. Långhuset förlängdes i öster. Sextonhundratalskyrkan hade två ingångar på sydfasaden, en till koret och en, som var den ursprungliga, nära västra gaveln. Framför den låg ett senmedeltida vapenhus av sten, som revs först på 1870-talet.

1746 genomfördes en ny omfattande reparation. Då lades tegeltak på långhus samt vapenhus och långhuset försågs med plant innertak.

I början av 1800-talet utvidgades fönstren och två nya öppnades. En ny ingång byggdes 1855 vid västra gaveln och den gamla ingången intill vapenhuset sattes igen. På 1870-talet raserades hela västpartiet och långhuset förlängdes åt detta håll. Ingången till koret sattes igen och en ny togs upp mitt på södra muren. Även nya fönster togs upp och ytter- och innertak förstorades. 1838 byttes tegeltaket ut mot skiffer.

1926 genomfördes en restaureringen då den åttkantiga sakristian tillkom öster om koret.

Den senaste restaureringen utfördes ca 1990, då bl a samlingsrum tillskapades ovanpå vapenhuset.

Predikstolen är från 1876, ett enkelt snickeriarbete i nygotik, som ersatte predikstolen från 1777 av skulptören Isaac Schiulström.

Dopfunten är av täljsten, från 1200-talets förra hälft.

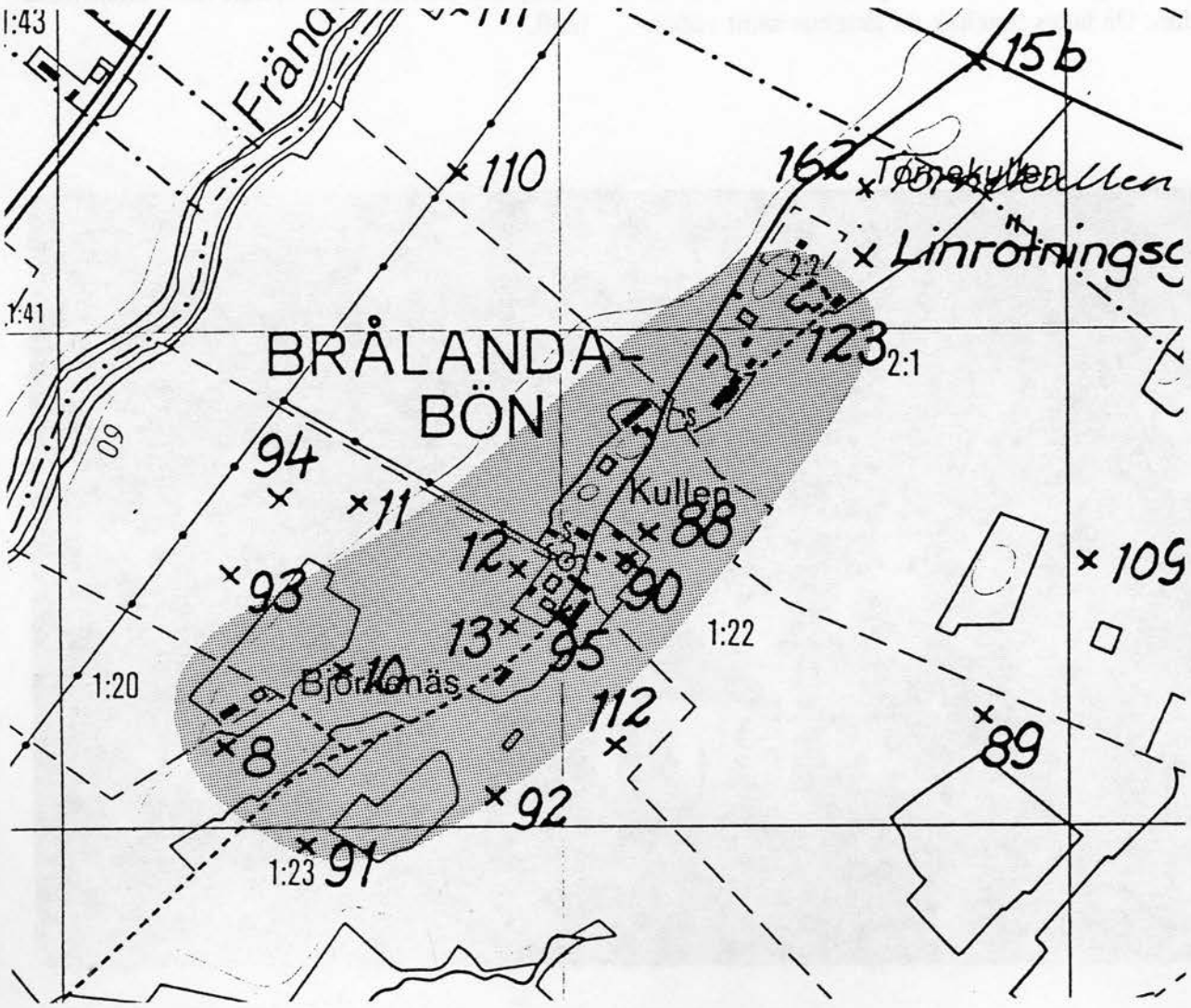
KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA BEBYGGELSEMILJÖER

A. Byn Bön i Brålanda

Byn Böns bebyggelse består av ett antal jordbruksfastigheter. De ligger samlade längs en mindre väg. Omgivningen domineras av ett öppet odlingslandskap.

Namnet Bön är en dialektform av ordet byn och förekommer bl a i Dalsland. Den förste kände ägaren brukade gården Bön 1546. Byn Bön storskiftades 1778 och laga skifte ägde rum 1843. År 1849-1858 genomfördes hemmansklyvningar där några fastigheter delades in i mindre delar. Fram till 1956 har byn i stort sett varit oförändrad. Några av gårdarna i byn har brukats av samma släkt sedan 1700-talets första hälft.
Det kulturhistoriska värdet motiveras av att de fastigheter som bildar byn Bön utgör en kulturhistoriskt betydelsefull miljö i sin helhet. Gårdarna är samlade i en klunga av oskiftad karaktär, vilket markant avviker från det vanliga mönstret där utskiftade gårdar dominerar. Flera av byggnaderna, framför allt ekonomibyggnaderna är välbevarade i äldre skick och representerar ett flertal funktioner. Även Brålanda-Bön 1:20 som hör till byn men ligger något avskild från övrig bebyggelse hör till miljön.

Inom bebyggelsemiljön tillmäts följande fastigheter ett miljöskapande värde:
Brålanda-Bön 1:20, 1:22, 1:23, 1:28 och 2:1.

Utdrag ur ekonomiska kartan 8B8j som visar bebyggelsemiljö A.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA FASTIGHETER

1. Aspebol 1:4

F d jordbruk som ligger i norra Brålanda socken, intill landsvägen, består av två byggnader. Området består både av åkermark och skogspartier.

Bostadshuset uppfördes troligen under 1800-talets första hälft. Laga skifte av markerna ägde rum 1847. Mangårdsbyggnaden flyttades till nuvarande plats och står idag kvar vid landsvägen. Alfred Sandström drev här en lanthandel 1908-1933.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas ålder och relativt välbevarade exteriör samt av bostadsbyggnadens användning som lanthandel under 1900-talets första hälft.

2. Assmundebyn 1:18

Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad, lillstuga (enkelstuga) och många ekonomibyggnader som ladugård, magasin, hönshus, smedja, svin hus samt matkällare. Lillstugan är hitflyttad ca 1904-05 från Gestad socken. Belägen i det öppna jordbrukslandskapet på Dalboslätten.

Bostadshuset uppfördes 1907 och lillstugan ca 1850. Ladugården har delar från 1800-talets mitt. Resten av ekonomibyggnaderna är uppförda under 1900-talets första hälft.

Anläggningen har flera välbevarade byggnader i äldre skick med olika funktioner.

3. Backa 1:23

Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad och ekonomibyggnader som ladugård, magasin/garage samt vedbod. Belägen i det öppna jordbrukslandskapet på Dalboslätten.

Mangårdsbyggnaden är troligen uppförd 1890-1920. ladugården samt övriga ekonomibyggnader troligen 1910-1940.

Anläggningen har flera välbevarade byggnader i äldre skick med olika funktioner.

4. Backa 1:52

Jordbruksfastighet som består av bostadshus, magasin, ladugård, vagnbod, garage/tvättstuga samt maskinhall. Belägen i det öppna jordbrukslandskapet på Dalboslätten.

Bostadshuset byggdes 1911, magasinet 1935 och ladugården 1937. Vagnboden uppfördes 1968, garaget 1960 och maskinhallen är från 1989.

Anläggningen har flera välbevarade byggnader med olika funktioner. Mangårdsbyggnaden är välbevarad i ursprunligt skick.

5. Baggebol 1:21

F d jordbruksanläggning som idag troligen används som fritidsbostad. Den ligger vid gränsen till Gestad socken och omges främst av åkermark. Anläggningen består av fem byggnader. Den f d mangårdsbyggnaden, en vedbod, en modernare stuga samt två dass.

Bostadsbyggnaden är troligen uppförd under andra hälften av 1800-talet och vedboden är troligen från 1900-talets första årtionen. Den modernare stugan är troligen byggd på 1980-talet. Storskifte genomfördes i Baggebol 1796-99 och laga skifte 1828-31 samt 1843.

Bostadshuset är med sin välbevarade exteriör en god representant för sin tids byggande, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. De övriga byggnaderna har ett miljömässigt värde som en del i miljön.

6. Bredtvet 1:20

F d jordbruksanläggning som idag används som fritidsbostad. Den ligger på Brålandaslätten och omges av åkermark. Anläggningen består av tre byggnader som ramar in en gårdsplan. Boningshuset är ett västsvenskt dubbelhus och de två övriga byggnader är ladugårdsbyggnaden och ett förrådshus med dass.

Byn Bredtvet storskiftades 1762. Bostadsbyggnaden är uppfört 1925 och de övriga byggnaderna är troligen från ungefär samma tid.

Bostadshuset tillsammans med de övriga byggnaderna utgör en sammanhållen miljö från 1900-talets första decennier, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Mangårdsbyggnaden är ett typiskt exempel på en vanlig byggnadstyp som uppfördes under 1920-talet.

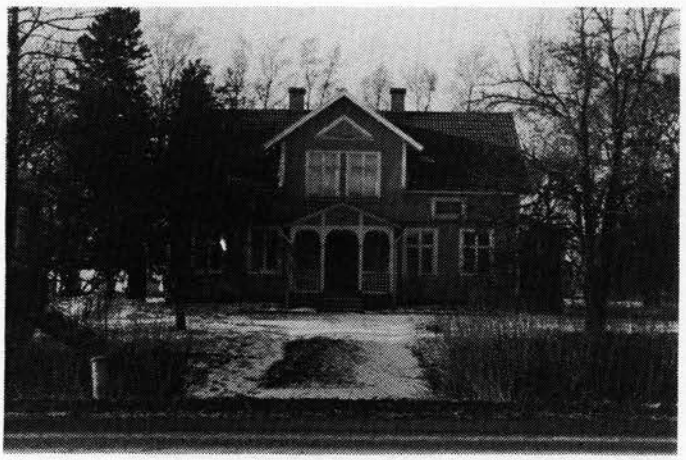

10. Esslingetorp 1:6

Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad, f d bostadshus med källare, ladugård, magasin, vagnsbod, maskinhall och garage. Belägen i öppet jordbrukslandskap intill riksväg 45, strax söder om Brålanda samhälle.

Bostadsbyggnaden är uppförd ca 1900-1910, det f d bostadshuset och vagnsboden ca 1850-1900. Maskinhallen byggdes troligen på 1980-talet. Resten av ekonomibyggnaderna är uppförda under 1900-talets första hälft.

Anläggningen består av flera bevarade byggnader i äldre skick för ett flertal funktioner.

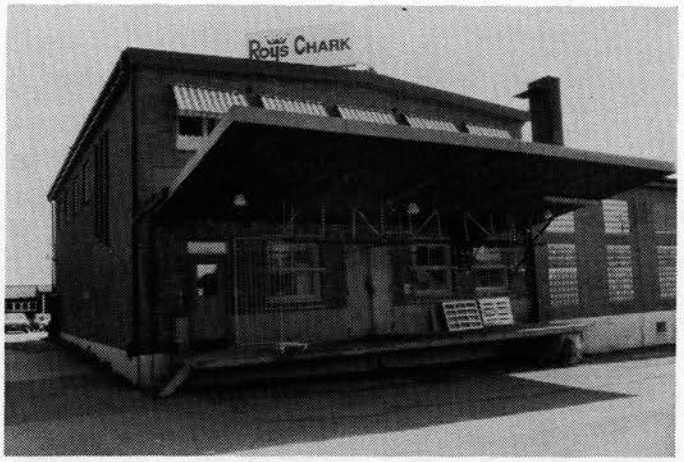

11. Esslingetorp 9:1, Roys Charkuteri

Charkuterifabrik. Företaget var tidigare beläget på fastigheten Sörbyn 9:15 (se nedan). Ligger i sydöstra delen av samhället Brålanda, väl synlig vid väg 45.

Fabriken har tidigare använts som slakteri och är uppförd 1954.

Anläggningen är välbevarad i tidstypisk utformning. Den är en representant för det lokala näringslivet med bas i lantbruket.

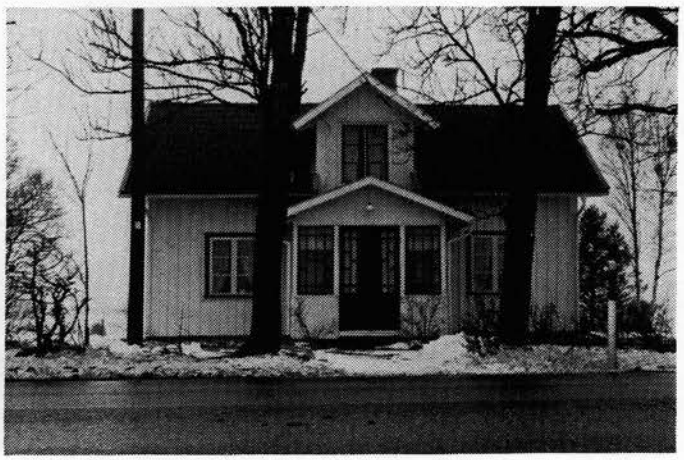
12. Gatan 4:1

Anläggningen ligger i en slättbygd som främst består av åkermark. Manbyggnaden är avskilt från ekonomibyggnaderna och omges av en del träd. Gårdens byggnader är dock till viss del förfallna. Ladugårdsbyggnaden används idag men troligen står boningshuset tomt.

Mangårdsbyggnaden uppfördes 1905 och har i stort sett sin ursprungliga karaktär bevarad i sin exteriör och sitt skiffertak, trots vissa utbytta fönster. Ladugårdsbyggnaden är från början av 1900-talet liksom de övriga uthusen. 1915 bodde här kommunalmannen och författaren Gustaf Andersson.

Gården har i stort sett sin ursprungliga karaktär bevarad vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Anläggningen utgör även en sammanhållen gårdsmiljö från 1900-talets början.

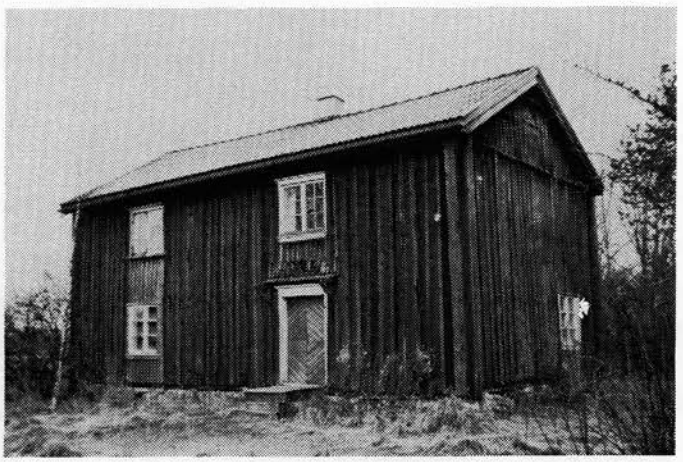

13. Grönehög 1:43

Mindre jordbruksfastighet med mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader. Belägen i ett öppet slättlandskap, alldeles intill väg 45 och väl synlig från denna.

Mangårdsbyggnaden uppfördes 1918. Ladugården och garaget är troligen från 1900-talets första hälft.

Anläggningen är en representativ mindre gård med välbevarade tidstypiska byggnader.

14. Hinsetakan 2:1, Östra Hinsetakan

Två f d jordbruksanläggningar som slagits samman till en fastighet. Den ligger ensligt i norra Brålanda socken, vid gränsen till Sundals-Ryrs socken. Anläggningen omges av åkermark och skog. Tomten är kuperad och består av berg, uppvuxna träd och buskar m m. Anläggningen utgörs av två gårdsenheter, med var sin mangårdsbyggnad, ladugårdsbyggnad och magasin m m. Den ena mangårdsbyggnaden ligger på en höjd och är renoverad och bebodd. Den andra är en välbevarad men förfallen dalslandsstuga som står tom.

Den ena ladugårdsbyggnaden är timrad med mittsula konstruktion i ladan och har haft logtröskel. Fem av anläggningens byggnader är uppförda på 1800-talet, de båda manbyggnaderna, magasinen och den ena ladugården. Den andra ladugården är troligen uppförd i början av 1900-talet.

Både Östra (Brålanda) och Västra Hinsetakan (Sundals-Ryr) var små utjordar, som inte fördes in i jordeboken förrän på 1600-talet. Östra Hinsetakan var 1/4 mantal skatte. I slutet av 1700-talet var Östra Hinsetakan delat i två delar. Hemmanet styckades upp några gånger. I slutet av 1800-talet inhandlades de olika lotterna av två ägare med ungefär halva hemmanet vardera. Såsmåningom köptes hela Östra Hinstakan in och sammanfördes 1953 till en fastighet.

Anläggningen är en väl sammanhållen miljö med många byggnader från 1800-talet i ett välbevarat skick och med relativt ursprunglig karaktär, vilket idag är en ovanlighet och motiverar det kulturhistoriska värdet. Den har även stora miljömässiga kvaliteter.

15. Holmerud 2:4

Gården, ett f d jordbruk, ligger tillsammans med 3 andra gårdar och bildar en mindre bymiljö, relativt högt belägen och omgärdad av åkermark. Bostadshuset, ett västsvenskt dubbelhus med skiffertak, ligger orienterat mot ladugården med ett par uthus, troligtvis magasin/ snickarbod samt vagnsbod, däremellan. Ytterligare ett par uthus kompletterar anläggningen.

Bebyggelsen ligger kvar på ungefär samma ställe som innan både storskiftet 1776 och laga skiftet 1819-1822. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1867 medan ladugården m fl uthus är från 1910-talet.

Gårdsmiljön är som helhet kulturhistoriskt värdefull genom att den, tillsammans med de övriga gårdarna, har anor från platsen även innan laga skifte 1819 - 22. Den är också förhållandevis komplett och byggnaderna har välbevarade exteriörer.

16. Krogsmyren 1:3

F d jordbruksanläggning som ligger i ett landskap med främst åkermark men även skog. En väg går igenom anläggningen som består av fem byggnader som ligger fritt grupperade, mangårdsbyggnad och magasinsöder om vägen och ladugårdsbyggnad samt uthus och traktorgarage norr därom.

Mangårdsbyggnaden finns med i brandförsäkringshandlingar från 1868. Ladugårdsbyggnaden och magasinet är troligen från slutet av 1800-talet alternativt kring 1900. Uthuset är troligen från 1900-talets första hälft och traktorgaraget från 1900-talets andra hälft. I Krogsmyren genomfördes laga skifte 1832.

Mangårdsbyggnaden, magasinet och ladugårdsbyggnaden utgör tillsammans en välbevarad och representativ enhet, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. De två övriga byggnaderna har ett miljömässigt värde som en del av den befintliga gårdsmiljön.

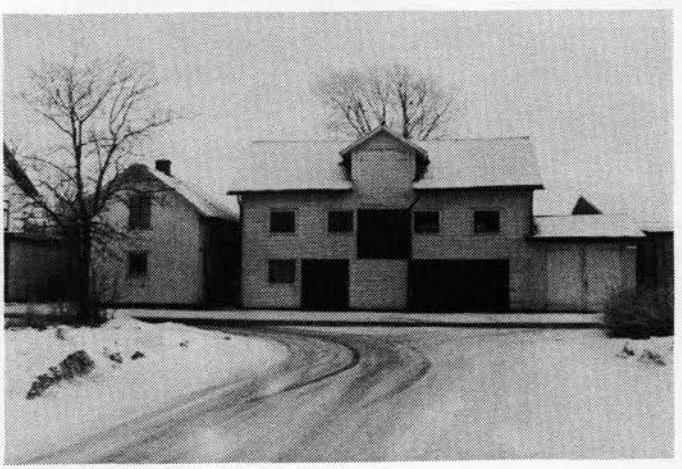

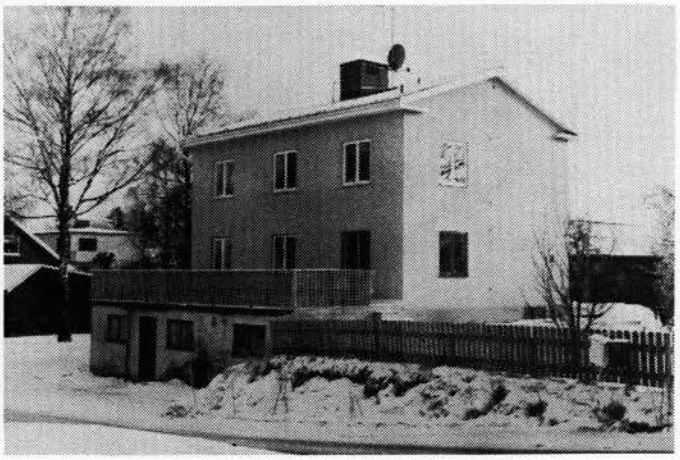
17. Källeberg 1:17

F d bostad med magasin. Ligger intill äldre delvis förändrade hus. Beläget centralt i Brålanda samhälle i anslutning till järnvägen och en av samhällets äldsta bevarade byggnader.

Bostadshuset uppfördes ca 1900 och magasinet är troligen från samma tid.

Det f d bostadshuset och magasinet är de enda byggnaderna med i huvudsak bevarat ursprungligt skick längs Järnvägsgatan.

18. Källeberg 8:6, kv Rapskakan
Mindre flerbostadshus beläget i Brålanda samhälle.

Bostadshuset är uppfört ca 1940.

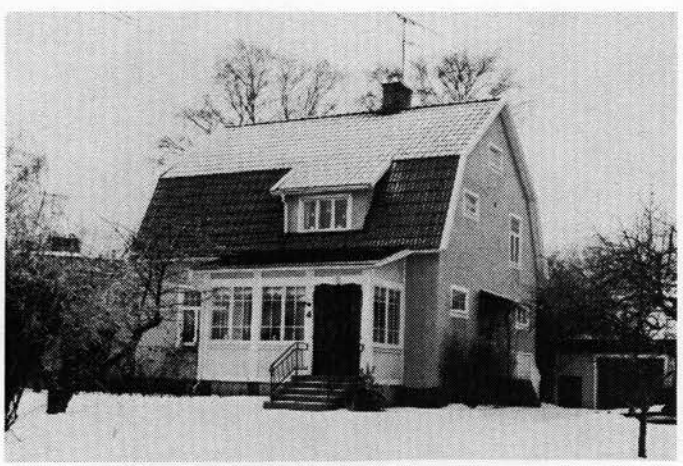
Det är välbevarat i ursprunglig och tidstypisk utformning och har ett betydelsefullt läge intill Storgatan och parområdet norr om Parkgatan.

19. Källeberg 9:12, kv Foderbetan
Bostadsfastighet belägen i Brålanda samhälle.

Bostadshuset byggdes 1951 och ritades av stadsarkitekt Landén.

Det är en välbevarad och tidstypisk arkitektritad villa i omgivande villabebyggelse.

20. Källeberg 10:6, kv Majskolven
Bostadsfastighet som uppfördes av stationsinspektör Svankvist. Det var det första hus som byggdes med bygglov i Brålanda municipalsamhälle.

Bostadshuset byggdes 1928 och garaget uppfördes 1974.

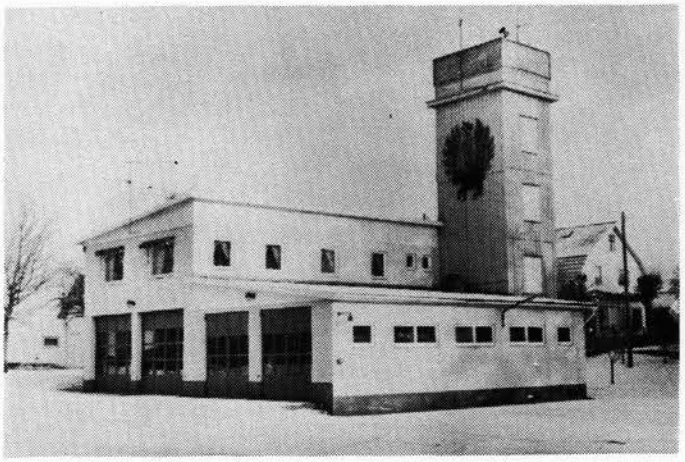
Det är en välbevarad och tidstypisk villa i omgivande villabebyggelse.

21. Källeberg 10:8, kv Majskolven

Brandstation med tillhörande uthus som ursprungligen var stall och tvättstuga och idag är förråd. Belägen intill ett parkområde norr om Parkgatan i samhället Brålanda.

Brandstationen byggdes ca 1950 och byggdes till troligen i slutet på 1960-talet. Förrådet är troligen uppfört på 1920-talets slut.

Anläggningen är välbevarad och tidstypisk samt har en betydelsefull funktion.

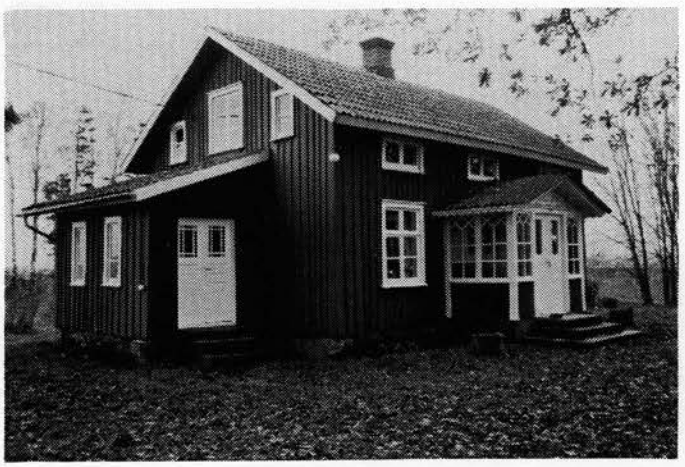

22. Moryr 2:15

F d jordbruksanläggning som idag troligen används endast som bostad eller fritidsbostad. Området består av till största delen av åkermark samt lite skog. Anläggningen ligger i anslutning till en annan gård på fastigheten intill. Den består av ett bostadshus och ytterligare en byggnad, som troligen använts som bak- och bryggghus, alternativt lillstuga. De båda byggnaderna ligger vid en mindre väg.

Båda byggnaderna är troligen uppförda på 1870-tal. Byn Moryr enskiftades 1819 och laga skifte ägde rum 1843. Det verkar som om bebyggelse i Moryr ligger relativt samlad även efter skiftena.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av de båda byggnadernas ålder och välbevarade exteriör. De har sin ursprungliga karaktär kvar.

23. Moryr 2:18

Jordbruksfastighet relativt avskilt belägen och till stor del omgiven av skog. Mangårdsbyggnad och tvättstuga ligger på ena sidan av en mindre väg med ett större antal ekonomibyggnader i en lång rad på den andra sidan av vägen.

Enskifte för Moryr genomfördes 1819, laga skifte 1843. Mangårdsbyggnaden är från 1938, ladugården från 1941. Största delan av de övriga uthusen är också från denna tid.

Gården har välbevarad bebyggelse från främst 1930- och 1940-talen med exteriörer i originalutförande. Den väl samlade raden av uthus ger gården miljömässiga kvaliteter.

24. Nunntorp 1:6

Anläggningen är byggd 1914 som småskola. Efter att småskolan flyttades till Brålanda samhälle inköptes den av EFS till samlingslokal. Belägen intill väg 45 där denna möter väg 1153.

Frikyrkolokalen är troligen uppförd 1900-1930 och förrådet troligen under samma tid.

Anläggningen har en betydelsefull funktion som är viktig för den lokala identiteten. Den har en välbevarad och ursprunglig karaktär.

25. Nunntorp 1:14, Naturbruksgymnasium

Naturbruksgymnasium, tidigare en jordbruksanläggning. Den ligger på Brålandaslätten söder om Brålanda, väster om järnvägen och omges främst av åkermark. Anläggningen är stor och består av den gamla mangårdsbyggnaden som idag är expedition, tidigare rektorsbostad, personalbostäder, elevhem, lärosalar, bibliotek m m. Dessa byggnader är orienterade söder om mangårdsbyggnaden som ligger centralt i anläggningen. Norr om manbyggnaden ligger ladugårdsbyggnad, stall, svinhus, maskinhallar, garage m m.

Nunntorps Lantmannaskola och lanthushållningsskola startade 1944. Riksdagen beslutade 1941 att omorganisera lantbruksundervisningen och ge den en praktisk utbildning. 1941 beslöt Landstinget att köpta in gården Nunntorp, tidigare ett gammalt officersboställe, och startade en praktiskt inriktad lantbruksutbildning. De första byggnaderna som uppfördes 1944-45 var personalbostäder, elevhem, lärosalar, maskinhall samt en ladugårdsbyggnad. Rektorsbostaden inrymdes i den gamla mangårdsbyggnaden. På 1950-talet uppfördes nya personalbostäder, smedja, garage mindre höns- och svinhus och maskinhallen utvidgades. På 1960-talet tillkom nya byggnader: bland annat elevhem och ett svinhus för modersuggor och slaktsvin. Hösten 1971 integrerades skolan i gymnasieskolan.

Nunntorp omtalas första gången i ett brev 1485. 1 mantal skatte. 1775 såldes gården till lantmätare Hans Hansson Lindeskog, som gjorde Nunntorp till en liten herrgård. Han blev senare förste lantmätare och direktör för lantmäteriet i Älvsborg. Hemmanet delades vid hans död.

Anläggningens kulturhistoriska värde grundar sig i dess funktion och även dess ursprung som jordbruk innan naturbruksgymnasiet startade. Byggnaderna har även ett miljömässigt värde med sitt läge på Brålandaslätten.

26. Risbäck 3:1, Stigstorp

Jordbruksfastighet som består av en modern mangårdsbyggnad, f d bostadshus (parstuga), ladugård, jordkällare, två magasin, maskinhall, garage samt smedja. Gården ligger vid skogsbryn på en mindre höjd och omges av ett öppet slättlandskap.

Den nuvarande mangårdsbyggnaden är byggd 1970. Parstugan flyttades till platsen och är troligen uppförd i början av 1800-talet. Jordkällare är från 1824 och det ena magasinet troligen från 1800-talets första hälft. Resterande ekonomibyggnader är uppförda under 1900-talets första hälft.

Anläggningen består av flera äldre välbevarade byggnader med olika funktioner. Gårdens äldre bostadshus har ett stort byggnadshistoriskt värde.

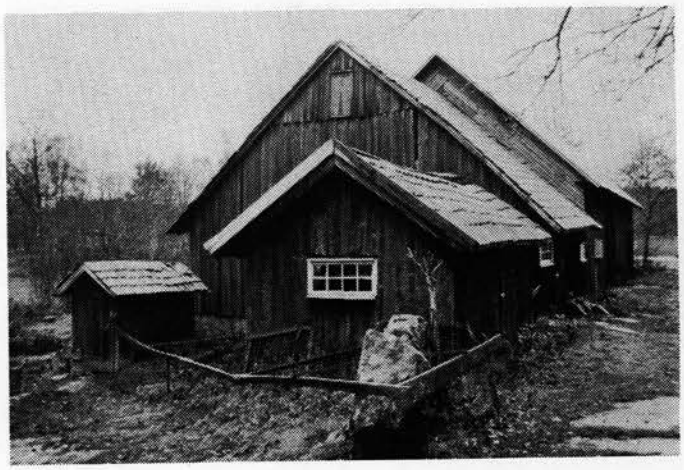
27. Råskog 1:60

Gården ligger i Råskog som har karaktären av en oskiftad gles radby. Området är slättlandskap och består främst av åkermark med lite inslag av skog. Gårdsanläggningens byggnader ligger längs med vägen genom byn. Bostadshuset, en dalslandsstuga och ett uthus med stenkällare har bägge skiffertak. Ekonomibyggnaderna utgörs av en gårdslänga med lägre timrade fårhus och fähus samt högre senare tillkommen lada.

Storskifte i Råskog ägde rum 1777, enskifte i Södra Råskog 1817 och laga skifte i hela Råskog 1835-36, då endast en gård lär ha flyttat ut. Dalslandsstugan uppfördes sannolikt någongång mellan 1830-1880 och ekonomibyggnaderna troligen under andra hälften av 1800-talet. Ladan tillkom 1938 och källarstugan 1916.

Gården är en sammanhållen miljö och utgör en välbevarad och representativ enhet vilket tillför den ett kulturhistoriskt värde. Både bostadshuset och ekonomibyggnaderna har välbevarade exteriörer. Dalslandsstugan representerar en byggnadstyp som blev vanlig under perioden 1830-1880. Ekonomibyggnadernas sammanbyggda gårdslänga är en byggnadstyp som idag inte är vanligt förekommande. Gården har även ett miljöskapande värde.

28. Råskog 1:52, Råskogsstugan

Anläggningen ligger i en gles radbymiljö av oskiftad karaktär och omges av slättbygdslandskap bestående av åkermark samt lite skogspartier. Fastigheten består dels av den s k Råskogsstugan som ligger vid vägen genom Råskog. Den har inga ekonomibyggnader eller uthus kvar. Söder om stugan ligger en separat gårdsbebyggelse (1:56), där manbyggnaden är ett västsvenskt dubbelhus. Åt öster ligger två torp varav ett idag är sommarställe. Det andra torpet, av parstugetyp, ligger öde nordöst om den övriga bebyggelsen.

Storskifte skedde 1777 i Råskog. Endast Södra Råskog enskiftades 1817, men laga skifte genomfördes i hela Råskog 1835-36, då bara en gård flyttade ut. Råskogsstugan är den äldsta byggnaden på anläggningen, med stor sannolikhet uppförd i början av 1700-talet. Den är även interiört bevarad med möblemang från 1800-tal. Hembygdsföreningen har hand om stugan sedan 1930-talet. Manbyggnaden på den andra gårdsbebyggelsen på fastigheten är från 1929. Soldattorpet är troligen från 1800-tal.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av Råskogsstugans höga ålder. Det finns inte många 1700-tals byggnader kvar i denna del av Dalsland. Av stor betydelse är även Råskogsstugans välbevarade ursprungliga karaktär. Soldattorpet har en välbevarad exteriör och utgör en representant för en relativt vanligt förekommande byggnadstyp. Anläggningens övriga byggnader har ett stort miljömässigt värde genom sitt läge i Råskog.

29. Skrapan 1:7

Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad och ekonomibyggnader som ladugård, vedbod, matkällare samt smedja.

Bostadshuset, som är en dalslandsstuga, är uppförd ca 1850. Även smedjan är från 1800-talet. Ladugården byggdes 1957, vedboden på 1950-talet och matkällaren på 1930-talet.

Anläggningen har en stor betydelse för landskapsbilden och är en representativ gårdsbild med en bevarad dalslandsstuga.

30. Slobacka 1:51

F d jordbruksfastighet, idag bostad med tillhörande uthus, som f d brygghus samt garage. Beläget i det öppna jordbrukslandskapet på Dalboslätten.

Bostadshuset är uppfört 1926, brygghuset troligen 1910-30 och garaget 1920-50.

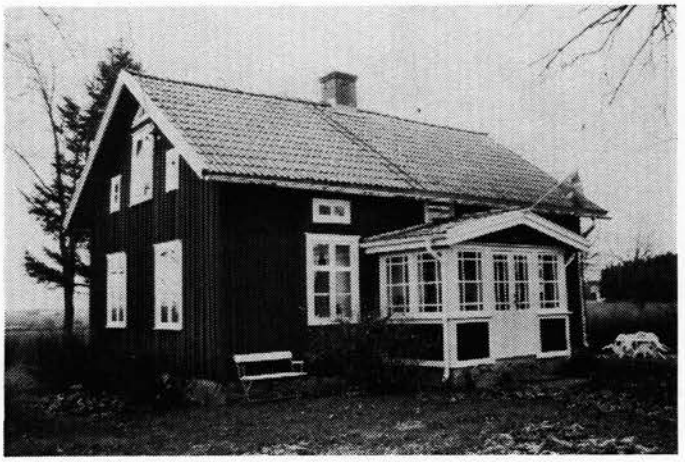
Anläggnignen har en välbevarad karaktäristisk mangårdsbyggnad i spritputs med slätputsade listverk.

31. Smörtvet 1:21

Jordbruksanläggning som idag troligen används till fritidsboende. Den ligger i ett slättlandskap och omges av åkermark. Mangårdsbyggnaden, ett västsvenskt dubbelhus, ligger tillsammans med en snickarbod eller dyligt. Norr om mangårdsbyggnaden ligger ett förrådshus och en ladugårdsbyggnad på var sin sida om en väg som går igenom anläggningen.

Mangårdsbyggnaden och snickarboden är troligen från andra hälften av 1800-talet. Ladugårdsbyggnaden och förrådshuset troligen från början av 1900-talet. Laga skifte geomfördes av inägorna i Smörtvet 1834-35.

Anläggningen är en väl sammanhållen gårdsmiljö med byggnader med bevarade exteriörer, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Mangårdsbyggnaden är en god representant för en vanligt förekommande byggnadstyp i trakten.

32. Sörbyn 1:79 och 1:85

Brålanda f d järnvägsstation med brygghus/magasin och jordkällare. I stationshuset fanns bostad på andra våningen. Idag används nedervåningen till föreningslokaler för stiftelsen Brålanda stationshus. Användningen som järnvägsstation upphörde 1977.

Stationshuset byggdes 1878 efter typritningar av arkitekt Axel Kumlien för Bergslagsbanans stationshus. Både brygghuset och jordkällaren är troligen från samma tid som stationshuset.

Anläggningen har ett stort historiskt värde som sannolikt samhällets äldsta byggnad från den tiden då järnvägen gav upphov till samhället. Den har en stor betydelse för den lokala identiteten, både för sin tidigare och nuvarande funktion. Byggnaderna är i stort välbevarade.

33. Sörbyn 1:81

F d jordbruk, idag bostad som omges av en stor och i viss mån parklikande trädgård, med spår av tidigare gångar m m. Belägen på mindre förhöjning och väl synlig i det omgivande öppna slättlandskapet.

Det spritputsade bostadhuset byggdes 1918 och garaget ca 1975.

Anläggnigen har en välbevarad och arkitektoniskt väl utformad större mangårdsbyggnad, liknande tidstypisk större villa.

34. Sörbyn 3:6, kv Opphämtan
Två längor med kedjehus, med bostäder samt en djurklinik, beläget i Brålanda samhälle.

Kedjehusen byggdes ca 1960.

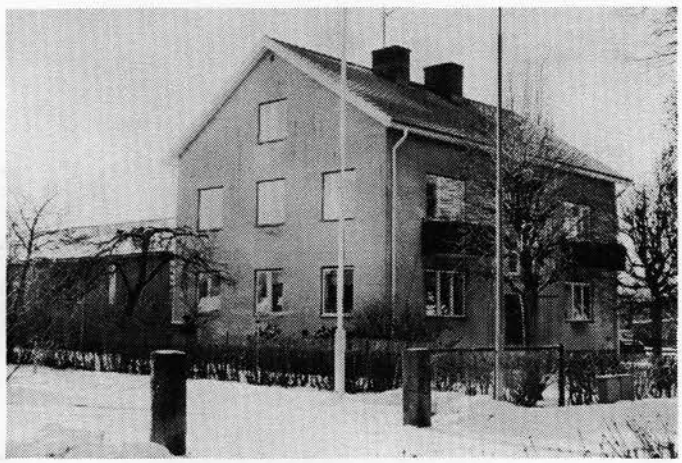
Anläggningens bostadshus är välbevarade och tistypiska kedjehus.

35. Sörbyn 8:2, kv Skälet, Oskarsborg
Bostads- och affärsfastighet med tillhörande soprum/förråd samt uthus. Ligger i samhället Brålanda på en hörntomt intill järnvägsstationen.

Byggnaden uppfördes enligt uppgift 1907 och har inrymt bl a Vänersborgs bank, kommunkontor och bibliotek.

Anläggningen är det enda välbevarade affärs- och bostadshuset i området kring järnvägen och Storgatan. Ev. ett av samhällets äldsta bevarade byggnader. Det har ett betydelsefullt läge intill den f d järnvägsstationen.

36. Sörbyn 9:15, kv Ränningen
Mindre flerbostadshus sammanbyggt med f d charkuterifabrik, föregångare till en annan fabrik på Esslingetorp 9:1, Roys chark, som flyttade härifrån kring 1988 till dess nuvarande läge invid väg 45.

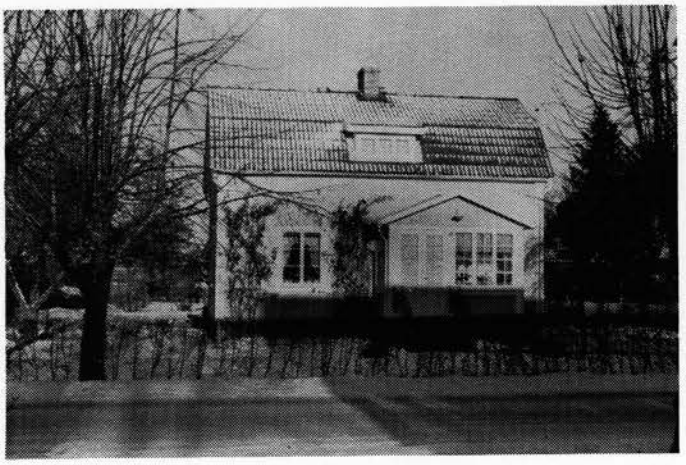
Charkuterifabriken uppfördes ca 1940 och flerbostadshuset ca 1945. Garaget och den f d spånboden, till rökeri, byggdes troligen i samband med fabriken.

Anläggningen är välbevarad i tidstypisk utformning och en representant för det lokala näringslivet med bas i lantbruket.

37. Sörbyn 11:8, kv Vävtrampan
Bostadsfastighet med tillhörande vedbod/förråd, centralt beläget i Brålanda samhälle.

Både bostadshuset och garaget byggdes 1932.

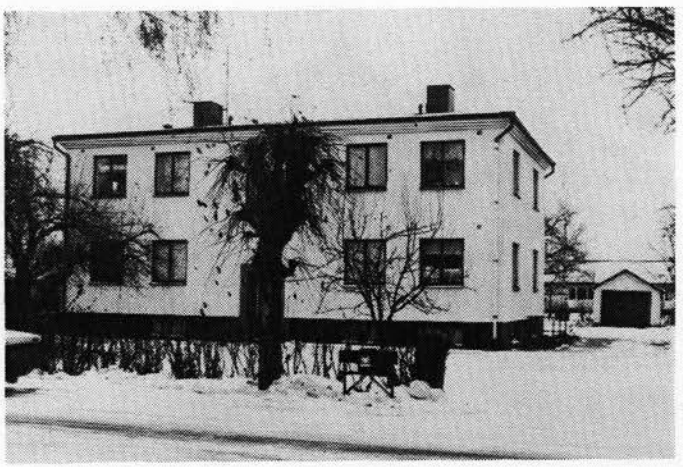
Det är en välbevarad och tidstypisk mindre villa/egnahem.

38. Sörbyn 19:17, kv Damasten
Mindre flerbostadshus med tillhörande garage. Beläget i samhället Brålanda.

Bostadshuset och garaget byggdes 1939 av en byggmästare Karlson.

Anläggningen är ett välbevarat tidstypiskt mindre flerbostadshus.

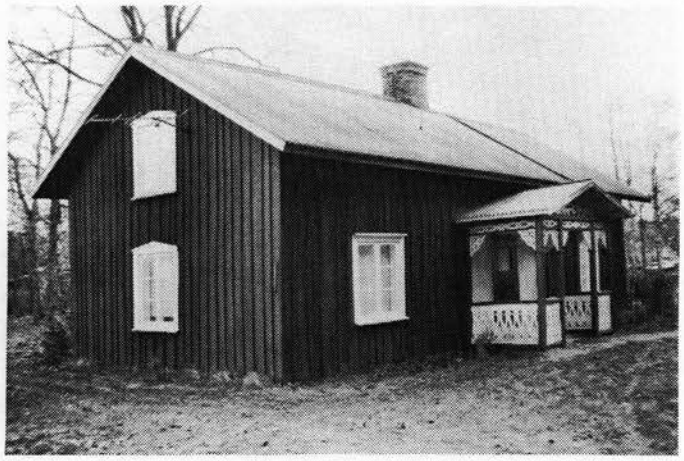

39. Sörbyn 21:5
F d banvaktsstuga, idag bostad med tillhörande vedbod , bod samt jordkällare i slaggsten.

Banvaktsstugan byggdes ca 1878, jordkällaren är troligen från samma tid.

Banvaktsstugan är välbevarad och en av samhällets äldsta byggnader och har en anknytning till järnvägen som gav upphov till samhället. Det är ett tidstypiskt exempel på banvaktsstuga som sannolikt är uppförd efter typritningar, av Axel Kumlien som ritade stationshusen till Bergslagsbanan.

40. Troneberg 1:33

Jordbruksanläggning belägen i öppet slätt landskap i nära anslutning till flera andra gårdar. Mangårdsbyggnaden är en långsträckt envåningsbyggnad med ingång i mitten. Den ligger med baksidan vänd mot ladugårdsbyggnaden i öster. På gården finns ytterligare ett par mindre uthus.

Storskifte för Troneberg genomfördes 1797, laga skifte 1828. Mangårdsbyggnaden och ladugården har båda ett ålderdomligt utseende och finns med på karta från 1890. Ladugården har senare fått en vinkeltillbyggnad.

Bostadshusets byggnadstyp är ovanlig liksom att äldre ladugårdsbyggnader finns bevarade. Då byggnaderna dessutom har välbevarade exteriörer utgör de en värdefull 1800-talsmiljö.

41. Tån 1:2

Anläggningen är ett jordbruk som ligger i ett öppet slättlandskap nordväst om Brålanda, på båda sidor om en väg. Den omges av åkermark. Det är en stor anläggning med flygelbyggnader till mangårdsbyggnaden, den ena en bostadsbyggnad och den andra förråd eller magasin. Landsvägen in mot Brålanda delar av anläggningen. På andra sidan ligger två ladugårdsbyggnader, den ena förfallen, och en modern maskinhall och traktorgarage. Stor anläggning med flygelbyggnader till mangårdsbyggnaden.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1875-80 och de två flyglarna är uppförda tidigare under 1800-talet. Den förfallna ladugården är timrad och uppförd 1903. Den andra ladugårdsbyggnaden är från 1904. Maskinhallen är uppförd på 1993. Övriga byggnaderna är en tvättstuga (1800-talet), ett garage (1920-30-tal) och ett hönshus från 1940-talet. Laga skifte ägde rum 1834 då två av sex gårdar flyttade ut. Denna gård stannade dock kvar. Under 1800-talets första hälft bodde här Per Eriksson, kyrkvärd i Brålanda.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdsanläggningens disposition med mangårdsbyggnaden och de två vinkelställda flyglarna och vägen som skiljer bostadsbyggnaderna från ekonomibyggnaderna. Anläggningen har även ett miljömässigt värde med sin tydliga placering i landskapet.

42. Ulvsbol 1:7, Knäppleberg

Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad, ladugård samt spannmålsmagasin. Den är belägen i det öppna slättlandskapet och omges närmast av en mindre skogsdunge.

Mangårdsbyggnaden uppfördes 1955. Ladugården är från 1949, med en äldre timrad del, och spannmålsmagasinet från 1952.

Anläggningen har välbevarade byggnader i ursprungligt skick och utgör en gårdsmiljö från 1950-talets början.

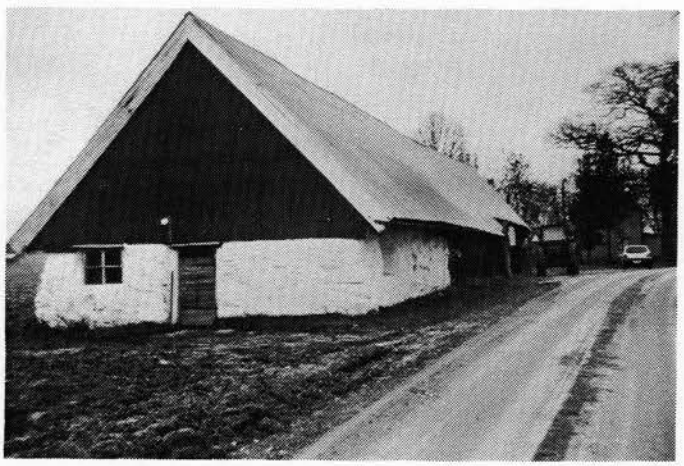

43. Vässby 1:44

Jordbruksanläggning som ligger i ett slättlandskap, bestående av åkermark, och längs med en mindre väg genom Stora Vässby. Mangårdsbyggnaden, en dalslandsstuga, omges av träd och buskar. På anläggningen finns även en mycket ålderdomlig timrad ladugård samt med tjocka stenväggar i en del av ladugården. I ladan takstolskonstruktion.

Dalslandsstugan uppfördes sannolikt mellan 1830-1880. Den har senare byggts till med farstu och klätts med eternit. Ladugårdsbyggnaden är troligen från sent 1700 eller tidigt 1800-tal. Vässby skiftades första gången 1820. År 1828 genomfördes enskifte.

Det kulturhistoriska värdet motiveras främst av ladugårdsbyggnadens ålder och byggnadstyp. Även dalslandsstugan är intressant trots sin förändrade exteriör. Byggnaderna har ett miljömässigt värde genom sitt läge i Vässby.

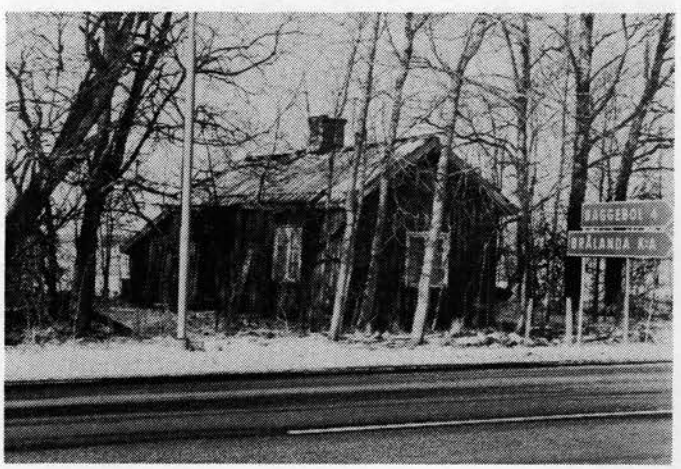

44. Östebyn S

Ödetorp beläget alldeles intill väg 45 i det öppna slättlandskapet och i anslutning till miljön vid Brålanda kyrka. Det är en obebodd enkelstuga, ursprungligen en backstuga som på 1890-talet låg tillsammans med ca fem andra backstugor kring vägen.

Enkelstugan uppfördes ca 1800-1850.

Torpet har en hög ålder och är byggnadshistoriskt intressant som bevarad enkelstuga timrad till nock.

FRÄNDEFORS SOCKEN

SOCKENBESKRIVNING

Frändefors är Dalslands och Sundals härads sydligaste socken. Den är efter Dals-Ed den största till ytan i Dalsland. Frändefors socken gränsar i norr till Sundals-Ryr och Brålanda socknar och i nordost till Gestad socken.

En del av socknen består av Dalboslätten medan de västra och södra delarna är kuperad och i någon mån skogsbevuxna. I de östra, södra och nordvästra delarna domineras socknen av låga bergskedjor. Det finns ett flertal mossar i socknen, en del s k högmossar, bl a Ekenäs mosse och Ske mosse som även går in i Brålanda socken. Här finns även en del sjöar, t ex Östra och Västra Hästefjorden. Hästefjordens sänkning, 1866-68, förändrade landskapets utseende. Det blev stora torrmarker där det tidigare varit sjö och det uppstod ett antal mindre sjöar. Sjön Hästefjorden delades i två hälfter, Östra och Västra. Ny mark erhölls men inte fullt hälften har kunnat odlas.

Sockennamnet går tillbaka till 1380 och stavas då Fraenddefors. Det första ledet är formodligen det fornsvenska namnet Frände. Troligtvis har någon med detta namn utnyttjat forsen i Frändeforsån under svunnen tid.

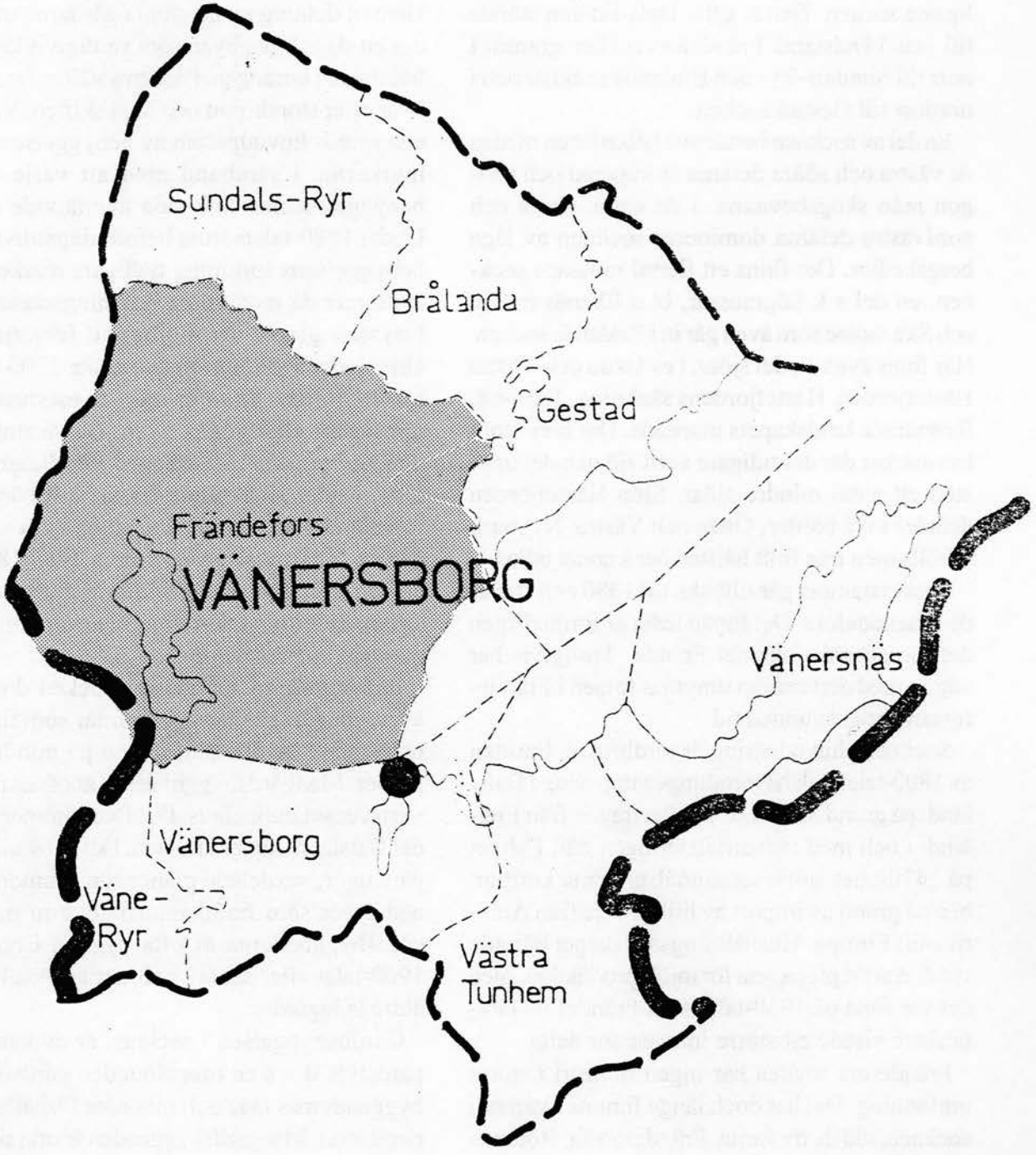
Socknens huvudnäring är jordbruket. I mitten av 1800-talet fick havreodlingen uppsving i Dalsland, på grund av den stora efterfrågan från England, i och med industrialiseringen där. I slutet på 1870-talet sjönk spannmålspriserna kraftigt, bl a på grund av import av billigt vete från Amerika till Europa. Hushållningssällskapet började vid denna tid propagera för mjölkproduktion, men det var först på 1930-talet som Frändefors lantbrukare visade ett större intresse för detta.

Frändefors socken har ingen industri i större omfattning. Det har dock länge funnits kvarnar i socknen, vid de tre åarna: Frändeforsån, Bodaneån och Hakerudsån, bl a Forsane kvarn. På 1500-talet blev kvarnarna indragna till Kronan av Gustaf Vasa. Annan industri som funnits i socknen på 1900-talet är mejerier, sågverk och snickerier samt torvbrytning. Antalet snickerier blev fler i Dalsland under 1920-talet och hade inriktning på möbeltillverkning och byggnadsinredning.

Under medeltid fanns i socknen endast enstaka gårdar. Socknen saknar större byanläggningar. Genom delning av de gamla gårdarna utvecklades ett slags klungbyar, som vanligtvis låg på förhöjningar i terrängen. På några ställen fanns dessa kvar efter storskiften och laga skiften. Vid skiftena spreds huvudparten av bebyggelsen ut över markerna, i samband med att varje enskild bebyggelseenhet fick sina avgränsade marker. Under 1800-talets stora befolkningstillväxt blev bebyggelsens spridning tydligare markerad och ännu mer då modernare brukningsmetoder och bisysslor gjorde det möjligt att försörja sig på allt mindre ägolotter. Redan under 1700-talet förekom troligen de s k enkel- och parstugorna, av uppsvensk eller götisk form. Dessa stugor i en våning byggdes ofta på med ytterligare en våning. Under 1800-talets första hälft började, en rödmålad panelklädd enkelstuga i två våningar den s k Dalslandsstugan komma. Efter 1850 kom en och en halvplanshus i bruk. I mitten av detta århundrade kom takskiffer till användning. Gårdarna är av medelstorlek.

Bebyggelsen i Frändefors socken domineras även i dag av mellanstora gårdar som ligger utplacerade i landskapet, ibland på mindre höjdpartier. Mangårdsbyggnaderna är oftast av typen västsvenskt dubbelhus. Det förekommer även en del Dalslandsstugor i trakten. Det är ovanligt med parstugor, sexdelade planer samt mindre byggnadstyper som framkammarstuga m m. Ladugårdsbyggnaderna är ofta byggda i början av 1900-talet eller senare och det är ovanligt med äldre ladugårdar.

Gårdbebyggelsen i socknen är av västsvensk gårdstyp, d v s en oregelbunden gårdsform där byggnadernas läge och inbördes förhållande varierar stort. Mangårdsbyggnaden är ofta skild från ekonomibyggnaderna på något sätt, t ex genom en häck, buskar, staket, en väg eller endast genom grupperingen av bebyggelsen.

Frändefors socken och Vänersborgs kommun. Utdrag ur kommunkartan, Vänersborgs kommun.

FRÄNDEFORS KYRKA

På nuvarande plats låg ända sedan mitten av 1200-talet en kyrkobyggnad av tegel. Det är mycket ovanligt att medeltida landsbygdskyrkor är uppförda i tegel. Den gamla kyrkan var för liten och förfallen och kyrkoherden Jan Gustav Stenberg tog initiativet att bygga en ny kyrka. Den gamla revs på 1790-talet och ersattes med den nuvarande.

Kyrkan, är en stenkyrka i klassicistisk stil. Arkitekt var Thure Wennberg, överintendentsämbetet, Stockholm. Den har ett brett långhus med ett tresidigt korparti, sakristia i öster och torn i väster. Yttertaket kläddes ursprungligen med skiffer från det då nyöppnade skifferbrottet Hällan i Gunnarsnäs. Innertaket är tunnvälvt. De stora rundbågiga fönstren sattes in 1871. Fönstrena är rundbågiga.

Kyrkan genomgick en omfattande inre restaurering 1926-27, under ledning av arkitekten G. Stendahl. Den fick bl a ett nytt innertak, blev målad invändigt och försågs med elektriskt ljus. 1963 byggdes sakristian på med ett övre våningsplan.

1987-88 gjordes ytterligare en omfattande renovering av kyrkan, under ledning av arkitekt Ture Jangvik från Linköping. Kyrkan omputsades, skiffertaket lades om och samtliga tak- och hängrännor samt takbeslag av koppar förnyades. Även vissa inventarier som altartavla, altaruppsats och predikstol konserverades.

Täljdopfunten är troligen från 1200-talets förra hälft, vilket är äldre än den gamla tegelkyrkan.

Altartavlan är målad av Per Kraft d y och visar Kristi uppståndelse. Den skänktes till kyrkan 1818 av Johan Gustav Stenbergs son Herlog. Omramningen är ritad av arkitekt Jacob Wilhelm Gerss och utfördes av spegelfabrikör J. F. Sallberg 1829. Gerss har även ritat predikstolen som sattes upp 1829.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA
BEBYGGELSEMILJÖER

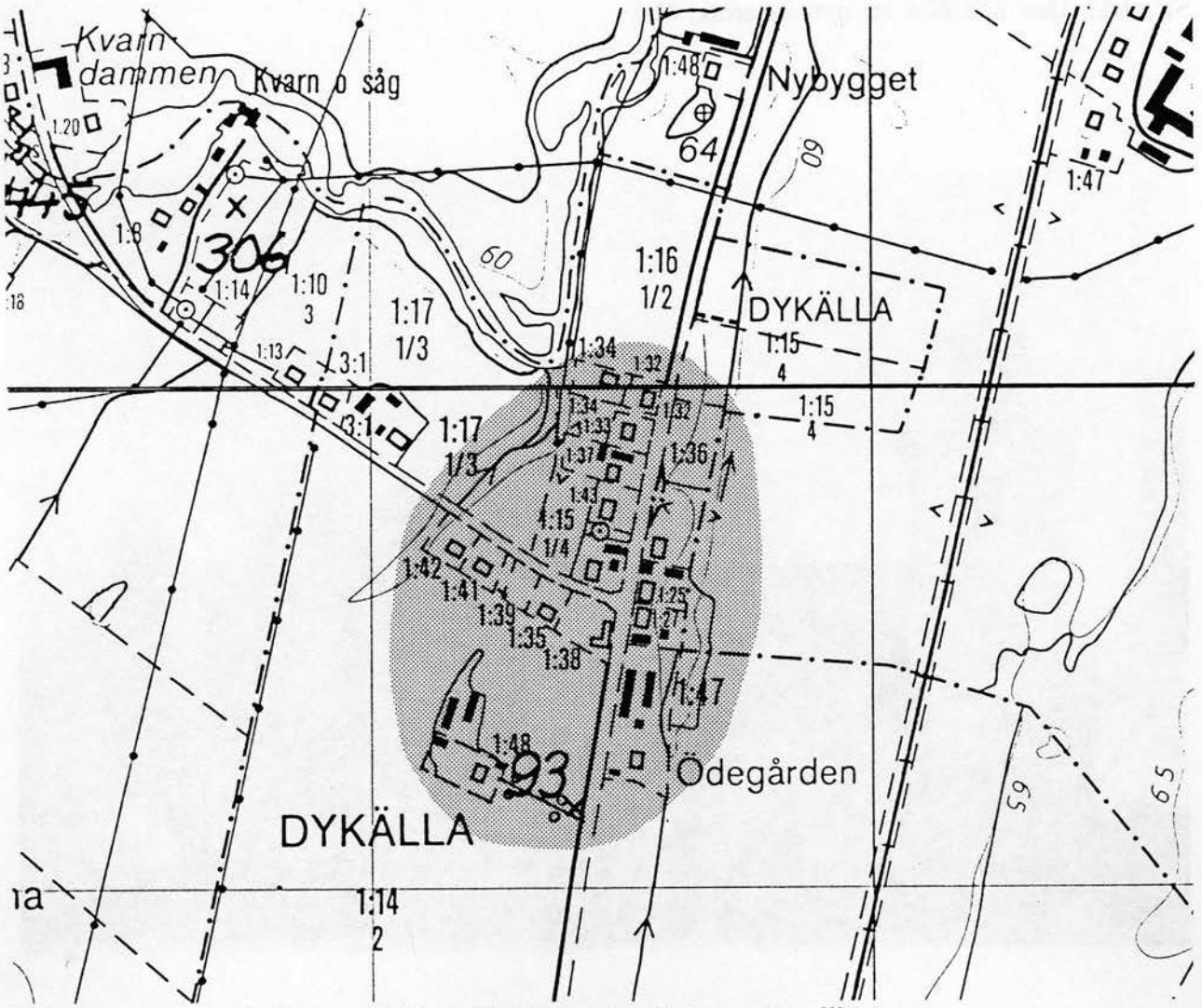
A. Dykälla i Frändefors

Dykälla består av ett flertal bostadsfastigheter, affär i f d mejeri, bussgarage samt jordbruksfastighet. Fastigheterna ligger kring vägkorsningen mellan riksväg 45 och väg 173 och omges till största delen av ett öppet odlingslandskap.

Dykälla förekom första gången i jordeboken 1540. Namnet kommer av en mineralkälla, en artetisk brunn i den s k Brunnsdalen. 1744 blev Dykälla utsedd till postgård och 1779 gästgivaregård. Gästgiveriverksamheten fortgår fram till 1904. Storskifte påbörjades 1770 och fullföljdes i laga skifte 1848.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att fastigheterna i Dykälla bildar tillsammans med omkringliggande bebyggelse en betydelsefull miljö där väg 45 och 173 möts. Kring vägkorsningen har vuxit fram en bebyggelse med mer eller mindre direkt anknytning till placeringen intill vägarna. Platsen har en intressant kommunikationshistoria då bl a gästgiveri funnits här tidigare. Senare byggnader med direkt anknytning till vägarna är ett bussgarage och bensinstation från ca 1950. Flera av byggnaderna är välbevarade i tidstypiskt skick eller med bevarad karaktär.

Inom bebyggelsemiljön är följande fastigheter redovisade som enskilda objekt av kulturhistoriskt värde:
Dykälla 1:27, 1:41, 1:42, Frändefors-Berg 1:41.
Fastigheter inom området som tillmäts miljöskapande värden:
Dykälla 1:15, 1:25, 1:35, 1:37, 1:47, 1:48.

Utdrag ur ekonomiska kartan 8B7i och 8B8i som visar bebyggelsemiljö A.

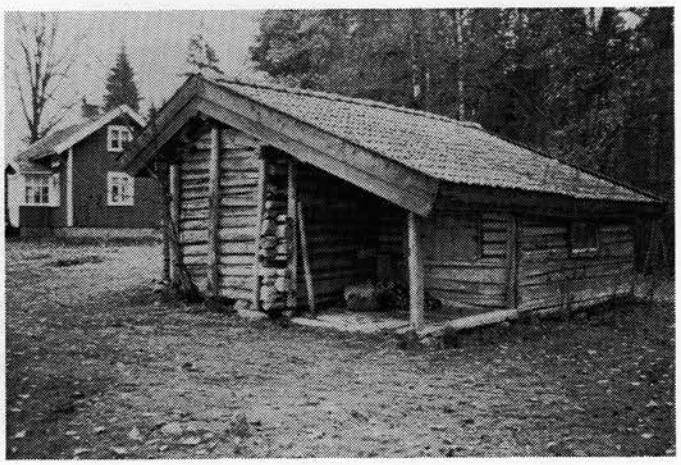
KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA FASTIGHETER

1. Binäs 1:2

F d jordbruksanläggning belägen på en kulle som är omgärdad av åkermark och skog. Ladugård och lada är uppförd i vinkel ett stycke norr om bostadshuset, ett västsvenskt dubbelhus. Mellan bostad och ladugård ligger ett stort antal uthus.

Storskifte för Binäs inägor ägde rum 1829. Mangårdsbyggnad, ladugårdsbyggnad liksom ett flertal övriga uthus är sannolikt uppförda kring sekelskiftet 1900.

Anläggningen har ett pedagogiskt värde genom att ett så stort antal uthus finns bevarade. Gården har därigenom också stora miljömässiga kvaliteter. Byggnadernas exteriörer är också i stort sett intakta.

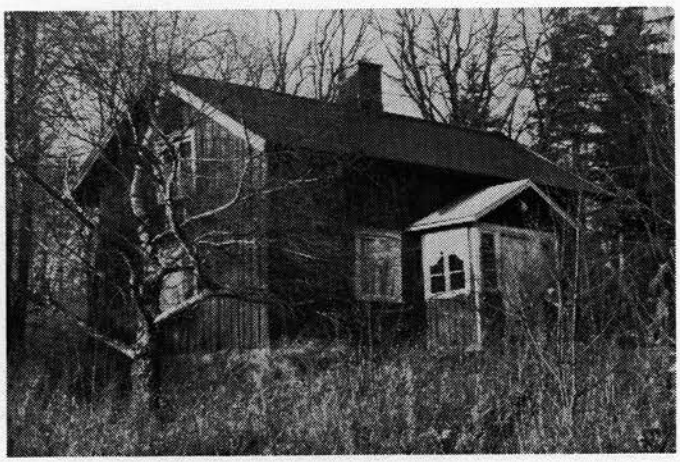
2. Binäs 1:33, Granhöjd

På fastigheten ligger tre olika anläggningar: en större jordbruksanläggning med många byggnader från olika tidsperioder och med olika funktioner, en mindre jordbruksanläggning samt en torpliknande anläggning, som idag troligen används för fritidsboende. Fastigheten ligger vid en mindre väg tillsammans med andra gårdar och bostadshus. Landskapet består av skog och åkermark.

Torpbebyggelsen består av ett bostadshus, ett dass och ett lågt knuttimrat och ålderdomligt uthus.

Den mindre gården ligger lite avsides från de övriga på fastigheten. Den består av mangårdsbyggnad, ett garage, en ladugårdsbyggnad, jordkällare samt en bod. Mangårdsbyggnaden skiljs av med en häck från de övriga byggnaderna.

Torpets bostadsbyggnad är troligen från årtiondena kring sekelskiftet 1900 och uthuset förefaller gammalt.

Den mindre jordbruksanläggningens mangårdsbyggnad är troligen uppförd på 1800-talet, ladugårdsbyggnaden troligen från sent 1800-tal och de övriga byggnaderna troligen från 1900-talets första hälft. Storskifte av inägorna i Binäs ägde rum 1829 och av skogsmarken 1854.

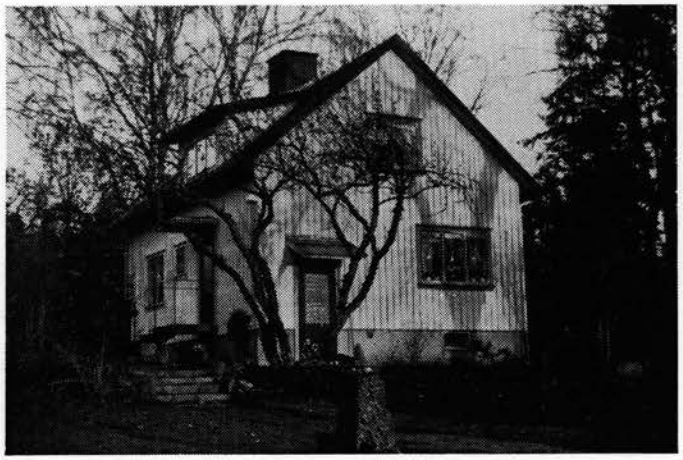
Det knuttimrade uthuset, på den torpliknande anläggningen, har en välbevarade exteriör och är en ålderdomlig och ovanligt förekommande byggnadstyp, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Den mindre jordbruksanläggningens byggnader bildar en väl sammanhållen gårdsmiljö och har relativt välbevarade exteriörer och tillmäter därför den ett kulturhistoriskt värde.

3. Rotenäs 1:48, Björsundet

Jordbruksanläggning som ligger mellan Rotenässjön och Hästefjorden. Den omges av åkermark samt skog och består av en samling byggnader med olika funktioner och åldrar. Här finns två boningshus, en ladugårdsbyggnad, två snickeribyggnader, förråd och garage. Tomten är ganska lummig med mycket träd.

Mangårdsbyggnaden är från 1950 och det äldre boningshuset troligen från andra hälften av 1800-talet. Ladugården är troligen från sent 1800-tal, snickeribyggnaderna kring 1900 och tidigt 1900-tal. Garaget troligen från 1950-talet.

Anläggningen har många byggnader med olika funktioner och med relativt bevarade exteriörer, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Mangårdsbyggnaden är en välbevarad och god representant för 1950-talets byggnader.

4. Binäs 2:17, Brunnarna

F d jordbruk, avskiljt belägen i öppen terräng som längre bort omges av skog. Bebyggelsen ligger i räta rader och vinklar kring en rektangulär gårdsbildning. Längst i norr en ladugårdsbyggnad, söder därom en vagnsbod, mitt emot denna en jordkällare. I söder ligger ett par enkelhus med ingång i mitten och av olika storlek. I nordväst har en troligen en snickarbod uppförts.

Storskifte för Binäs genomfördes 1829 för inägorna och 1854 för skogsmarken. De två bostadshusen är troligen från sekelskiftet, medan övriga byggnader är av senare datum, sannolikt 1930-tal.

Gården är som helhet välbevarad vad beträffar såväl exteriörer som funktioner/uthus.

5. Blekslätten 1:7

Gården ligger på en liten höjd i landskapet, som till största delen består av åkermark och lite skog. Anläggningen består av fem byggnader fritt placerade, varav två boningshus, en ladugårdsbyggnad och två garage. Det äldre bostadshuset, troligen den ursprungliga mangårdsbyggnaden, är lite förfallet. Det nyare är ett västsvenskt dubbelhus.

Den äldre bostadsbyggnaden är troligen uppförd i slutet på 1800-talet medan det nyare är från 1940-tal. Ladugårdsbyggnaden byggdes 1926 och de två garagen troligen under 1900-talets första hälft. 1836 genomfördes laga skifte av både åkermark och skogsmark i Blekslätten.

Det kulturhistoriska värdet motiveras framförallt av byggnadernas bevarade exteriör och funktioner. Det yngre bostadshuset representerar en tidstypisk och vanligt förekommande byggnadstyp. Det är dock ovanligt att byggnader från denna period har fått behålla sin ursprungliga exteriör och karaktär.

6. Brotorp 3:1

F d jordbruksfastighet som ligger enskilt. Anläggningen omges av skog och betesmark. Landskapet är delvis kuperat. Gårdsbebyggelsen är fritt grupperad och består av bostadsbyggnaden, en dalslandsstuga, en vinklad ladugårdsbyggnad samt diverse mindre uthus.

Mangårdsbyggnaden uppfördes ca 1840 och renoverades 1936, sedan dess har inget gjorts med byggnaden. Ladugården uppfördes på 1920-talet och de övriga byggnaderna troligen under 1900-talets första decennier. Fastigheten hette tidigare Öna. Laga skifte ägde rum 1858.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdens enhetliga och bevarade karaktär med ekonomibyggnader från 1900-talets första decennier. Dalslandsstugan har en välbevarad exteriör vilket bidrar till det kulturhistoriska värdet.

7. Bråtekollserud 2:1

F d jordbruksanläggning som ligger enskilt men det finns bebyggelse i närområdet. Landskapet är relativt öppet och består främst av åkermark samt skog. Anläggningen består av fem byggnader. Lillstugan, ett vagnslider och ladugårdsbyggnaden grupperar sig runt en gårdsplan. Det större boningshuset ligger lite söder om lillstugan och avskiljs från de övriga byggnaderna med ett trådnätsstaket. Sydväst om mangårdsbyggnaden ligger ett garage lite avsides.

Laga skifte genomfördes i Bråtekollserud 1839 på både inägor och skog. Boningshuset är uppfört på 1930-talet. Lillstugan och de övriga ekonomibyggnaderna är troligen lite äldre, från 1900-talets första årtionden.

Anläggningen är en väl sammanhållen och representativ helhet med byggnader, som har bevarad exteriör och funktion, från 1900-talets första decennier. Bostadsbyggnaden representerar en byggnadstyp som blev vanlig under 1920-30-talet.

8. Bränneberg 1:34

Jordbruksfastighet belägen tillsammans med fyra till fem andra gårdar och omgiven av omväxlande skog och åkermark. På gården finns ett stort antal fritt grupperade byggnader. Bostadshuset ligger på en höjd, är spritputsat och har mansardtak. I norr ligger bl a en lillstuga ett f d hönshus, en f d smedja och ett garage. I söder ligger en ladugårdsbyggnad, ett magasin och en vagnsbod.

Storskifte för Bränneberg genomfördes 1784, enskifte 1827 för inägorna och laga skifte 1848 för skogsmarken. Bostadshuset liksom magasin, smedja och vagnsbod är från 1930-talet. Ladugårdsbyggnaden är uppförd på 1960-talet medan lillstugan är ca hundra år äldre, från 1868. Den sistnämnda byggdes om 1922.

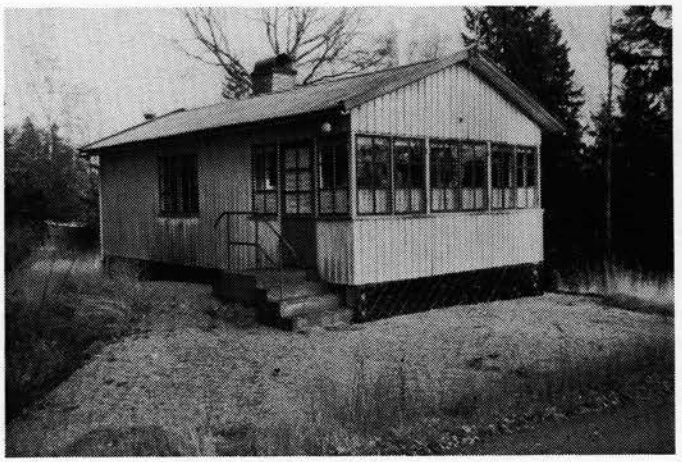
Bostadshuset är ett välbevarat exempel på den typ av bostadshus vanliga under 1920- och 1930-talet. Gården har också ett stort antal uthus och är i full verksamhet.

9. Bäsingebo 1:31

Fritidsbostad som ligger i ett sommarstugeområde med sport- och sommarstugor från olika tidsperioder, främst från 1960-talet och framåt. Området sträcker sig utmed Vänerns västra strand, norr om Ursand. Stugorna ligger ganska tätt. Anläggningen består av ett boningshus, med glasat veranda parti, samt två uthus.

Fritidsbostaden är troligen uppförd på 1930-40-talet och likaså det ena uthuset. Det andra är yngre och troligen från 1990-tal.

Anläggningen är en av de få välbevarade sommarstugorna från denna tid i trakten, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

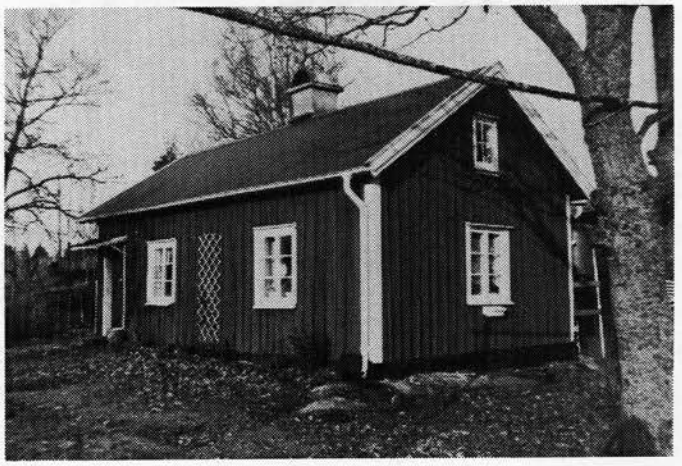

10. Dereviken 1:24

Bostadshus med framkammarstugans planlösning och tillhörande mindre uthus belägen i kuperat landskap. Anläggningen tillhör en gård som ligger längre bort, men på samma fastighet.

Storskifte utfördes delvis 1801 och laga skifte 1840. Bostadshuset är troligen från 1800-talet.

Framkammarstugor är mindre vanliga i regionen. Huset har också en välbevarad exteriör.

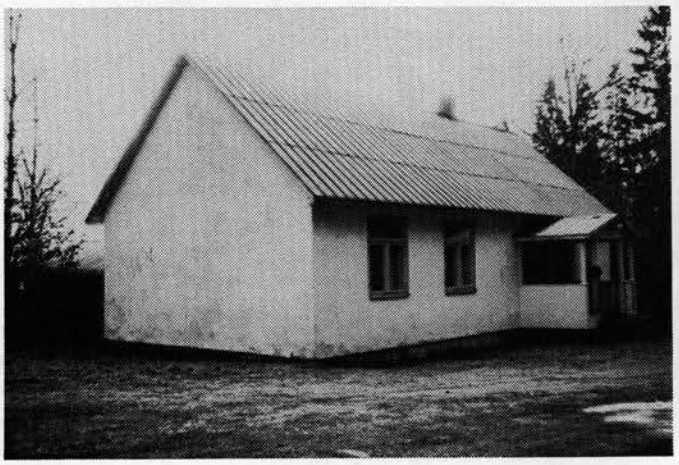

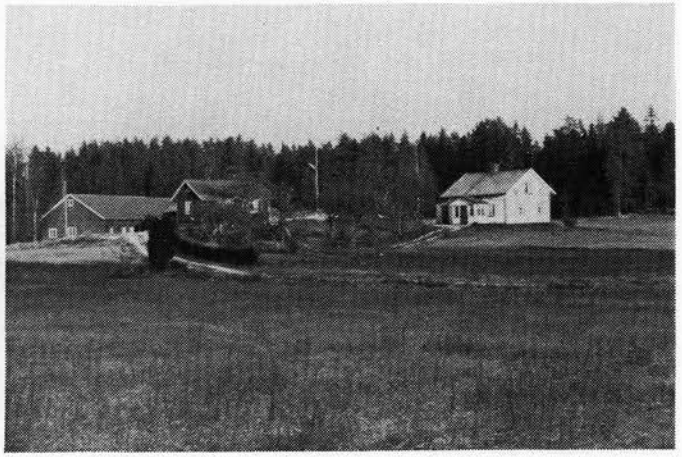
11. Dereviken 1:27, Normanstorpets missionshus

Normanstorpets missionshus ligger vid vägen från Timmervik. Anläggningen omges av skog samt lite åkermark och består av två byggnader, missionshuset och en byggnad som inrymmer toalett m m.

Missionshuset uppfördes i slutet på 1950-talet efter att det förra missionshuset, uppfört 1903, brann ner 1956. I slutet på 1800-talet växte det fram olika troendegrupper i Frändefors som bildade församlingar, den första 1882 och den sista 1930. Omkring 1903 bildades en missionsförsamling här.

Anläggningens kulturhistoriska värde motiveras av dess ändamål och användning som missionshus. Den är en representant för missionshusbyggnader på landsbygden.

12. Dernäs 1:11

F d jordbruksanläggning belägen på en liten höjd intill landsvägen. Landskapet är öppet och kuperat. Gårdens bebyggelse är fritt disponerad utmed en mindre väg. Mangårdsbyggnaden, ett västsvenskt dubbelhus, har uppförts närmast landsvägen och norr därom en lillstuga, förråd och vagnsbod. Längst i norr ligger ladugårdsbyggnaden.

Laga skifte för Dernäs genomfördes 1836. Mangårdsbyggnaden torde vara från 1800-talets andra hälft och är renoverad 1938. Ladugårdsbyggnaden är uppförd 1921.

Anläggningen är välbevarad vad beträffar såväl funktioner/uthus och som exteriörer.

13. Dernäs 1:35

Bostadshus med mindre uthus belägen strax intill landsvägen. Bostadshuset är sannolikt uppfört på 1930-talet.

Anläggningen är, med sina välbevarade exteriörer, en god representant för vägnära landsortsbebyggelse från tiden kring 1930-talet.

14. Dernäs 1:51

Jordbruksanläggning som ligger öster om Västra Hästefjorden. Landskapet är något kuperat och består av både åkermark och skog. Anläggningen består av två boningshus, ett nyare samt en äldre dalslandsstuga, magasin, garage och verkstad, en bod och en ladugårdsbyggnad på andra sidan en väg genom anläggningen. Byggnaderna är fritt grupperade.

Dalslandsstugan är sannolikt uppförd någon gång mellan 1830-1880 och magasin är troligen från 1800-tal. Den nya bostadsbyggnaden är byggd 1976 och de övriga byggnaderna troligen på 1970-80-talet. Laga skifte ägde rum 1836 i Dernäs.

Det är dalslandsstugans byggnadstyp, vanligt förekommande för bostadsbyggnader från denna tid, och relativt välbevarade exteriör, som utgör grunden för det kulturhistoriska värdet.

15. Dernäs 1:52, Gatorna

Jordbruksanläggning som omges av både åkermark och skog. Tomten är kuperad. Mangårdsbyggnaden, ett västsvenskt dubbelhus, ligger för sig och ekonomibyggnaderna är fritt grupperade norr om manbyggnaden. Anläggningen består av, förutom bostadshuset, en ladugårdsbyggnad, ett stall, ett knuttimrat magasin, jordkällare samt en stor byggnad delvis i tegel.

Mangårdsbyggnaden är uppförd på 1930-talet och ladugårdsbyggnaden troligen under 1920-30-tal. De övriga byggnaderna härör troligen från 1900-talets första hälft utom magasinet som troligen är från 1800-tal. Laga skifte ägde rum 1836.

Mangårdsbyggnaden tillsammans med de övriga byggnaderna utgör en väl sammanhållen och relativt välbevarad gårdsmiljö från 1900-talets första decennier, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Mangårdsbyggnaden är en representant för en typisk byggnadstyp för trakten och 1930-talet.

16. Dissingtakan 1:21

F d jordbruk som ligger på en kulle längs med en väg i en relativt kuperad terräng och omges av åkermark och skog. Den består av fyra byggnader; bostadshus som är ett västsvenskt dubbelhus, lillstuga, magasin samt ett hönshus. Ladugårdsbyggnaden finns idag inte kvar.

Båda bostadsbyggnaderna är uppförda på 1920-talet, mangårdsbyggnaden 1927 och lillstugan 1922. Magasinet byggdes 1938 och hönshuset 1944.

Anläggningen har, trots att ladugårdsbyggnaden är borttagen, ett kulturhistoriskt värde i de kvarvarande byggnadernas bevarade exteriör. De båda bostadsbyggnaderna är goda exempel på landsbygdens bostadsbyggande från 1920-talet.

17. Dissingtakan 1:28 och 1:30

Mindre jordbruksfastighet/torpställe med bostadshus, diverse uthus samt matkällare. Beläget alldeles intill järnvägen.

Bostadshuset är byggt ca 1900. Resterande uthus är troligen uppförda vid samma tid förutom en bod som är från ca 1950.

Anläggningen består av välbevarade byggnader i äldre skick.

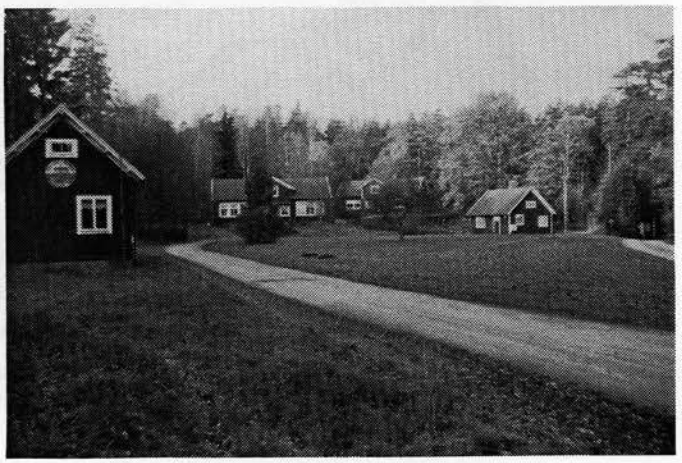

18. Dissingtakan 1:33

F d lanthandel, idag bostadsfastighet med tillhörande f d olje- och visthusbod, idag garage samt f d hönshus. Beläget intill en äldre sträckning av nuvarande riksväg 45 samt ett f d skolhus vilket sammantaget ger en bild av en mindre tätbebyggelse på landsbygden.

Bostadshuset är uppfört 1907, garaget troligen 1910-1940 och det f d hönshuset ca 1965.

Anläggningen har ett kulturhistoriskt värde på grund av sin tidigare funktion och de bevarade ursprungliga och tidstypiskt framträdande karaktären.

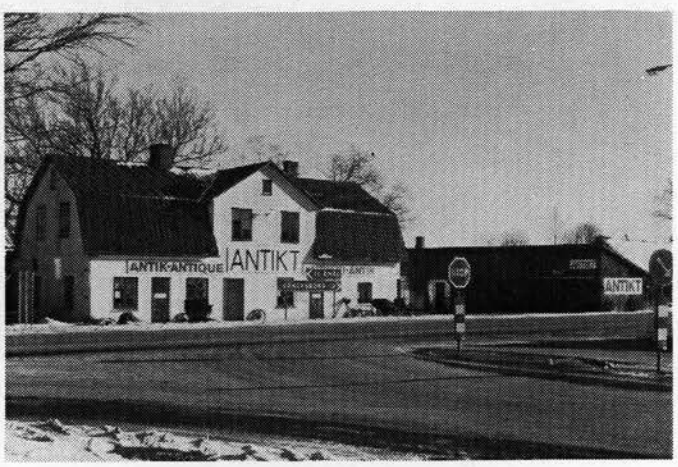

19. Djupedalen 2:1

F d sanatorieanläggning som ligger nordväst om Dalbobron i Vänersborg. Den består av en vaktmästarbostad, idag bostadshus, som ligger vid vägen in mot anläggningen. Resten av byggnaderna ligger grupperade kring en stor rund gräsplan. Bakom gräsplanen tar ett fritidsområde vid med skog och berg. Väster om gräsplanen ligger en byggnad som ursprungligen var bostadshus för biträden, men som idag står tomt. I norr ligger två byggnader som uppfördes till läkarmottagning samt sjuksalar. Den ena inrymmer idag en motorklubb och den andra scoutlokal. Öster om planen ligger den gamla tvättstugan som tillhör scouterna, ett gammalt bårhus samt ett vattentorn uppe på berget. Den gamla sanatoriebyggnaden låg tidigare i mitten av den stora gräsplanen, men är idag borta.

Sanatoriet började uppföras 1912. Marken runt omkring har donerats av drottning Kristina till Vänersborgs stad, med avsikt att den skulle användas till Vänersborgarnas hälsa och fritid. Vaktmästarbostaden uppfördes 1912, den ena läkarmottagningsbyggnaden och tvättstugan på 1910-talet. Resten av byggnaderna uppfördes på 1930-talet.

Anläggningen bildar en enhetlig miljö, trots förändringar i exteriör och att sanatoriebyggnaden inte längre finns kvar. Vaktmästarbostaden är minst förändrad. Anläggningens ändamål och användning är intressant och tillmäter den ett kulturhistoriskt värde. Byggnadernas arkitektur samt byggnadssätt är även av intresse.

20. Dykälla 1:27

F d mejeri med hyreslägenheter, idag antikaffär. Var livsmedelsaffär ca 1945-1976. Beläget i Dykälla där en miljö av mindre tätortskaraktär vuxit fram.

Det f d mejeriet uppfördes 1930. De två andra byggnaderna brygghus/ostlager och magasin är troligen uppförda vid samma tid.

Anläggningens funktion och bevarade byggnader med tidstypisk karaktär motiverar det kulturhistoriska värdet. Ingår i bebyggelsemiljö A.

21. Dykälla 1:41

Bostadsfastighet med garage. Beläget i Dykälla och utgör en del av den miljö av mindre tätortskaraktär/ bebyggelsesamling som vuxit fram kring vägkorsningen riksväg 45 och väg 173.

Bostadshuset är byggt 1950.

Det är välbevarat i tidstypiskt och ursprungligt skick. Kvaliteterna och likheterna mellan grannfastigheterna 1:41 och 1:42 (se nedan) utgör förstärkande värden för de båda. Ingår i bebyggelsemiljö A.

22. Dykälla 1:42

Bostadsfastighet med tillhörande garage. Beläget i Dykälla och utgör en del av den miljö av mindre tätortskaraktär/bebyggelsesamling som vuxit fram kring vägkorsningen riksväg 45 och väg 173.

Både bostadshuset och garaget är byggt ca 1950.

Byggnaderna är välbevarade i tidstypiskt och ursprunglig skick. Kvaliteterna och likheterna mellan grannfastigheterna 1:41 och 1:42 (se nedan) utgör förstärkande värden för de båda. Ingår i bebyggelsemiljö A.

23. Ekenäs 1:23

F d jordbruk som ligger vid en väg och omges av åkermark och lite skog. Tomten lite kuperad och har några uppvuxna träd och buskar. Anläggningen består av fyra byggnader: två bostadshus, en ålderdomlig knuttimrad ladugårdsbyggnad med snedtäcka nordöst om dessa samt en jordkällare.

Den ena bostadsbyggnaden och ladugården är med stor sannolikhet uppförda under andra hälften av 1800-talet. Den andra bostadsbyggnaden samt jordkällaren är troligen uppförda kring sekelskiftet 1900. Storskifteskarta i Östra Ekenäs inrättades för skogsmarken 1778 och laga skifte genomfördes för inägorna 1829.

Anläggningen är en sammanhållen och välbevarad gårdsmiljö. Ladugårdsbyggnaden och den äldre bostadsbyggnaden är av särskilt intresse då båda dessa härör från 1800-tal. Det är ovanligt med bevarade ladugårdsbyggnader från denna tid. Anläggningen har därför ett kulturhistoriskt värde.

24. Ekenäs 1:28, Ängen

F d jordbruksanläggning belägen i skogsbrynet intill åkermarken i änden på en liten väg. Gården består av två bostadshus och en ladugårdsbyggnad. Det ena bostadshuset är ett enkelhus med ingång på mitten. Det andra bostadshuset är stort med brant mansardtak och ligger strax framför och med baksidan vänd mot enkelhuset. Stora delar av panelen är här borttagen. Ladugården ligger ett stycke längre bort i nordväst.

Den stora mangårdsbyggnaden är uppförd 1938 och ladugården 1920.

Anläggningen, med två bostadshus på rad är lite speciell. Det mindre bostadshuset har en välbevarad exteriör med skiffertak.

25. Ekenäs 1:31

F d mindre jordbruksanläggning belägen mellan skog och åkermark. Bebyggelsen är grupperad i fyrkant kring en trädgård. Förutom bostadshuset, ett enkelhus med ingång på mitten, finns en ladugårdsbyggnad med verkstad en jordkällare samt ett tvättstuga eller dyligt.

Bostadshuset är från 1800-talet och den övriga bebyggelse är troligtvis från tiden kring sekelskiftet 1900.

Anläggningen är en god representant för de mindre gårdarna i regionen med byggnader med välbevarade exteriörer.

26. Ekenäs 2:52, Bräckan

Sommarvilla belägen vid västra stranden av Vänern, med ett antal sommarstugor i närområdet. Landskapet är kuperat och skogsbeklätt. Utmed vägen fram till bostadshuset ligger tre förråd och garagebyggnader.

Huset är uppfört i en stil som för tankarna till såväl nationalromantik som jugend och kan därför dateras till 1900-talets två första årtionden.

Huset är ett välbevarat exempel på en påkostad villa från tidigt 1900-tal i attraktivt läge.

27. Ekenäs 3:35, Stångetorpet

Ett f d torp som ligger vid vägen mellan Kleverud och Timmervik. Området runt omkring består till största delen av skog. Tre av uthusen ligger vid vägen medan boningshuset, en enkelstuga, ligger en bit in . Ladugården är riven.

Bostadsbyggnaden uppfördes 1860 och verandan byggdes till på 1930-talet. Två av uthusen är troligen uppförda under 1900-talets första hälft och det tredje uthuset på 1960-talet. Stångetorpet är en avsöndring från Östra Ekenäs.

Anläggningen tillmäts ett kulturhistoriskt värde med anledning av bostadshusets ålder och välbevarade exteriör.

28. Ekenäs 20:1

Ett mindre, troligen, f d båtsmanstorp beläget i ett skogsbryn. Bostadshuset är en enkelstuga med små fönster. På tomten finns även tre uthus.

Bostadshuset är troligen från 1800-talet. Det västra uthuset kan vara från början av 1900-talet medan de övriga är av senare datum.

Bostadshuset har en välbevarad exteriör och är en god representant för ett torp med enkelstugans planlösning.

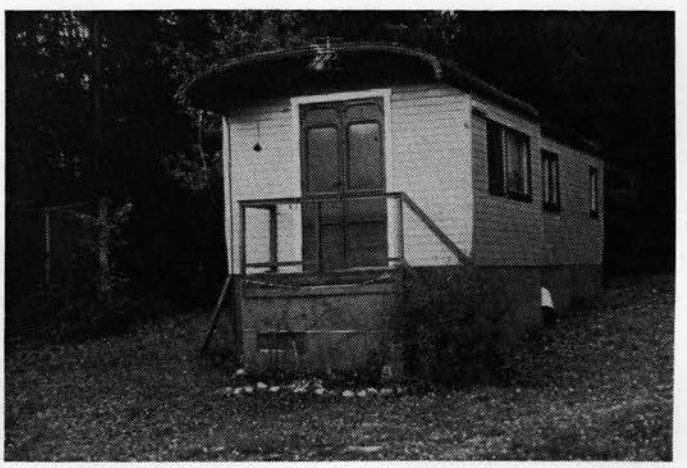

29. Ekenäs 23:1

Fritidshus som ligger i ett sommarstugeområde från främst 1960-talet. Området sträcker sig utmed Vänerns västra strand norr om Ursand. Stugorna ligger ganska tätt. Anläggningen ligger med utsikt över Vänern och består av en byggnad, som mer liknar en vagn som ställts på en grund, samt ett avträde.

Bostadsbyggnaden är troligen uppförd under 1900-talets första hälft.

Fritidsbostaden har fått behålla karaktären av en vagn. Den visar på den typ av fritidsbebyggelse som allmänheten började uppföra i början av 1900-talet då man tog vad man hade. Fastigheten tillhäts ett kulturhistoriskt värde.

30. Ekenäs 24:1

Jordbruk vid vägen till Ekenäs. Den omges främst av åkermark men även lite skog. Anläggningen består av sju byggnader. Mangårdsbyggnaden ligger lite för sig och omges av trädgård som främst består av gräsyta, några uppvuxna träd samt berg. Lada- och ladugårdsbyggnad, lillstuga och garage grupperar sig kring en gårdsplan norr om manbyggnaden.

De flesta av byggnaderna på gården är uppförda kring 1936. Lillstugan är troligen uppförd i slutet på 1800-talet.

Anläggningen utgör en väl sammanhållen och välbevarad gårdsmiljö från slutet av 1930-talet, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Mangårdsbyggnaden med putsad fasad är ovanligt förekommande i trakten, men typisk för 1930-talet. Gården har även miljömässiga kvaliteter.

31. Ekenäs 35:3

F d jordbruksanläggning omgiven av åkermark. Ladugårdsbyggnaden är uppförd i vinkel och mangårdsbyggnaden, ett enkelhus, samt lillstugan är uppförda ett stycke söder därom, omgivna av en trädgård. I nordost ligger en vagnsbod.

Bostadshuset är äldre än 1890 medan ladugården och lillstugan är av yngre datum, troligen från början av 1900-talet.

Anläggningen, med ladugårdsbyggnad i vinkel och bostadshus vid sidan av, är en god representant för en allmänt förekommande gårdstyp i regionen. Byggnaderna har också välbevarade exteriörer.

32. Ekenäs 36:1

F d jordbruksanläggning som troligen används till fritidsboende idag. Den omges av åkermark samt skog. Mangårdsbyggnaden skiljs av, med en häck, från lillstugan och ekonomibyggnaderna; en ladugårdsbyggnad med två djurdelar och en vagnsbod. Nordöst om manbygg-naden ligger ett uthus och en jordkällare.

Mangårdsbyggnaden är uppför på 1880-talet och lillstugan på 1890-talet. Ladugårdsbyggnaden är byggd 1934, alternativt tillbyggd då. De övriga byggnaderna är troligen uppförda under 1900-talets första hälft.

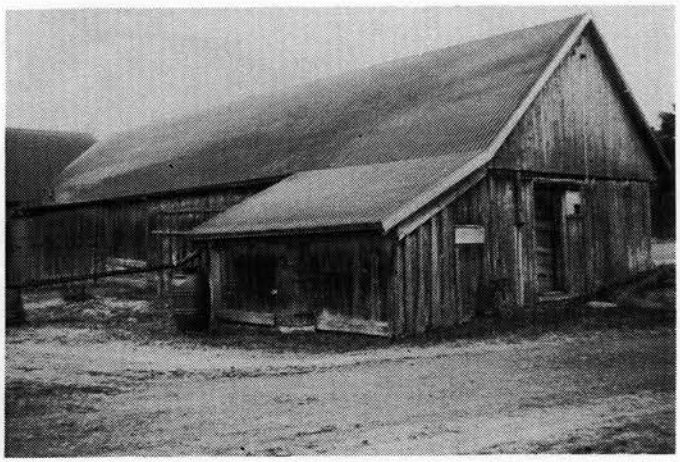
Det kulturhistoriska värdet motiveras av anläggningens sammanhållna och representativa gårdsmiljö och byggnadernas välbevarade exteriör.

33. Ekenäs 42:1

F d jordbruksanläggning belägen i ett relativt öppet och lätt kuperat landskap. Gårdsbildningen är tät och har två ladugårdsbyggnader av olika datum byggda i vinkel intill varandra, nästan omslutande bostadshuset i sydväst. Den östra är av ålderdomligt snitt med bl a skiften vid logporten. En vagnsbod i söder kompletterar gården. Längre bort i sydäst ligger ett antal mindre bodar.

Bostadshuset har en enkelstugeplan som har blivit ombyggd på 1960 - 70-talen. Den äldre ladu-gårdsbyggnaden är uppförd på 1870-talet och den yngre är troligen från 1900-talets första årtionden.

Gårdens kulturhistoriska värde motiveras av den gamla ladugården. Äldre ladugårdsbyggnader är sällsynta i Dalsland.

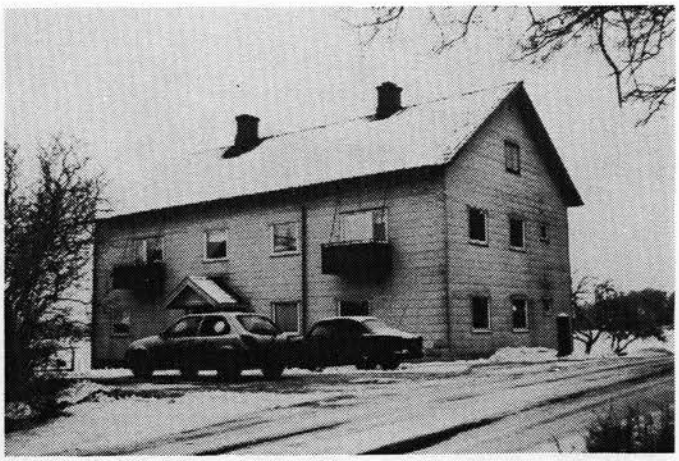

34. Ekenäs 43:6 + 43:1

F d ålderdomshem som ligger i Ekenäs vid en väg tillsammans med ett par andra gårdar. Landskapet består av främst åkermark samt lite skog. Anläggningen består av ålderdomshemmet som idag är bostäder, den gamla mangårdsbyggnaden som under ålderdomshemstiden var personalbostad och idag bostad. Det finns även två vagnsbodar, idag garage, en maskinhall och en ladugårdsbyggnad. Gården brukas återigen.

Innan ålderdomshemmet uppfördes 1914 var anläggningen ett jordbruk. Den gamla mangårdsbyggnaden uppfördes 1906. Ladugårdsbyggnaden är från 1950-tal, ombyggd på 1970-talet. Maskinhallen är troligen från 1900-talets senare decennier och de båda vagnsbodarna från 1900-talets början.

Det är främst anläggningens användning som ålderdomshem som är intressant och den tillmäts ett kulturhistoriskt värde.

35. Flicksäter 1:34

F d soldattorp som ligger i Flicksäter. Anläggningen omges av både av skog och åkermark och består av fyra byggnader; ett boningshus, lada, uthus och dass. Den delas av en mindre väg, på ena sidan ligger boningshuset och på den andra ekonomibyggnaderna.

Bostadsbyggnaden är trolien uppfört på slutet av 1800-talet. De övriga byggnaderna är troligen uppförda kring sekelskiftet 1900 och i början av 1900-talet. 1893 storskiftades skogsmarken i Södra Flicksäter och 1833 ägde laga skifte rum av åkermarken.

Anläggningen är en välbevarad och sammanhållen miljö, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

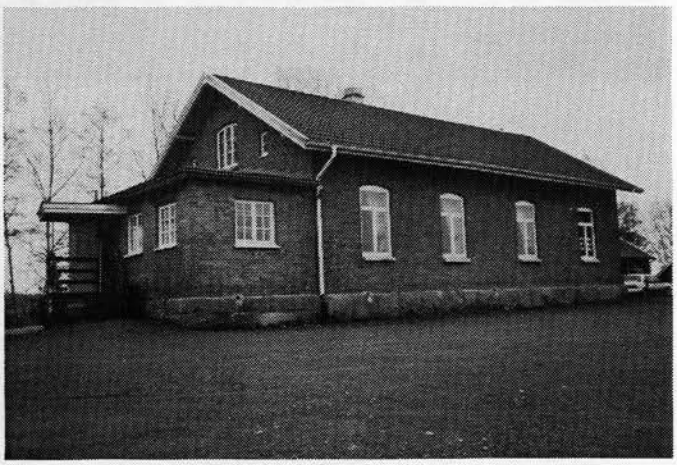

36. Flicksäter 1:5

Anläggningen är ett jordbruk som ligger i slutet på en mindre väg från landsvägen vid Flicksäter. Området består av både skog och åkermark och är relativt flackt. I närområdet ligger två gårdar. Boningshuset är en dalslandsstuga med skiffertak och sekelskiftesveranda. Ekonomibyggnaderna ligger fritt grupperade väster om boningshuset. En syrénhäck skiljer tomten från vägen in till gården.

Gården är en välbevarad miljö med mangårdsbyggnad från 1857. Skorsten gjordes om på 1950-talet, då togs även bakugnen bort. Lillstuga är från 1881 och ladugårdsbyggnaden uppfördes 1912. Storskifte genomfördes 1807 av skogsmarken och 1833 genomfördes laga skifte av åkermarken i Södra Flicksäter.

Gården är en väl sammanhållen enhet med många uthus som har olika funktioner. Den har en manbyggnad som är en god representant för sin tids byggande. Byggnaderna är välbevarade och har en i stort sett oförändrad exteriör.

37. Flicksäter 2:15, f d Flicksäters skola

Anläggningen ligger i Flicksäter en bit in från landsvägen. Den består av ett skolhus och f d lärarbostad, idag bostadshus, med tillhörande uthus. Framför skolbyggnaden en stor grusplan.

1876 beslutade kyrkostämman att bygga sex skolbyggnader i Frändefors socken, vid Anulfsbäcken, Flicksäter, Rösebo, Sivikan, Gömman och Ris. Alla lades vid allmän väg. Vid Flicksäter, Anulfsbäcken och Gömman byggdes en lärarbostad, vid ena gaveln av skolhusen, på 2 rum och kök samt vindskammare. Skolorna stod färdiga 1882. De tre lärarna fick ta hand undervisningen i två skolhus var eftersom Frändefors då var indelat i de tre skolområdena Anulfsbäcken - Rösebo, Ris - Flicksäter och Gömman - Sivikan.

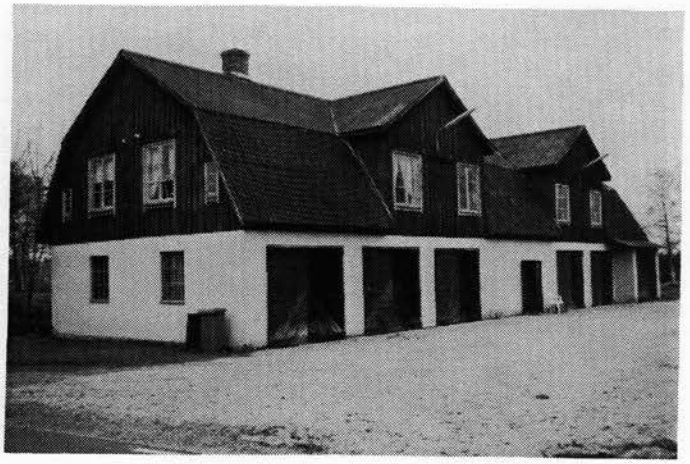
Skolanläggningens kulturhistoriska värde motiveras av dess ursprungliga funktion. Lärarbostaden finns kvar. Skolan har även ett byggnadshistoriskt värde då den är en representant för skolbyggandet på landsbygden i slutet av 1800-talet. Skolbyggnaderna i Rösebo, Siviken och Flicksäter är alla uppförda i tegel och har samma utformning.

38. Flicksäter 2:25

F d åkeri som ligger vid Flicksäters skola. Området bildar en bymiljö. Anläggningen består av tre byggnader, ett bostadshus, ett åkerigarage och en byggnad som ser ut som en liten transformatorstation.

Byggnaderna är uppförda 1942 med tidstypiska mansardtak.

Åkerigaraget utgör tillsammans med bostadshuset en sammanhållen och bevarad enhet från 1940-talet. Anläggningen är även intressant med tanke på den verksamhet som här bedrivits. Den tillmäts därför ett kulturhistoriskt värde.

39. Flicksäter 2:28

Bostadsfastighet som ligger en bit in från vägen till Färgelanda, öster om Västra Bodane och omges av åkermark och skog. Anläggningen består endast av två byggnader - boningshus och uthus. Bostadshuset är en kubisk byggnad med tälttak.

Bostadsbyggnaden och uthuset är troligen uppförda under 1940-talet.

Bostadshusets ovanliga byggnadstyp och den välbevarade exteriören gör att den tillmäts ett kulturhistoriskt värde.

40. Flybo 1:7

F d jordbruksanläggning belägen intill landsvägen och mestadels omgiven av åkermark. Gårdsbildningen är långsträckt. Längst i öster ligger mangårdsbyggnaden därefter lillstuga, ev verkstad/bykhus, maskinhall samt en ladugårdsbyggnad sammanbyggd i vinkel.

Laga skifte för Västra Flybo genomfördes 1837 och Östra Flybo 1846. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1924 medan lillstugan och verkstad el bykhus är av äldre datum. Ladugårdsbyggnaden är sannolikt från början av 1900-talet medan maskinhallen är uppförd under 1900-talets sista årtionden.

Anläggningen har en ovanlig långsträckt gårdsbildning. Bebyggelsen har också välbevarade exteriörer.

41. Forsane 1:25

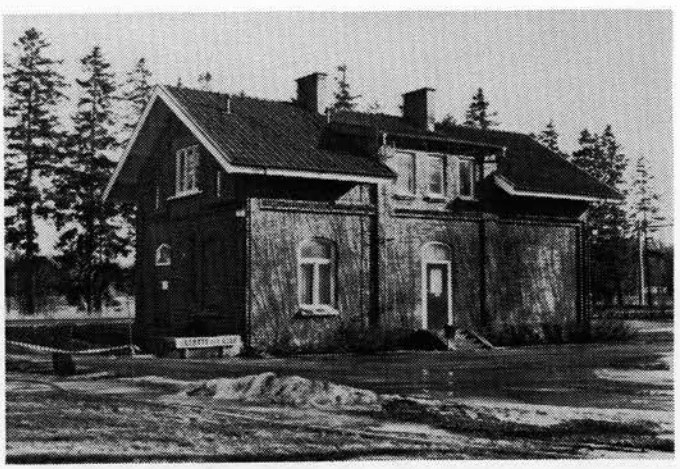
F d herrgård och senare statens yrkeshem, som idag främst används till boende. Anläggningen ligger nordväst om Dykälla, vid Frändeforsån och landsvägen mot Stigen. Den omges av dels bostadsbebyggelse, dels av skog och åkermark. Det är en stor anläggning som främst utgörs av byggnader från tiden för statens yrkesskola. Den består av friliggande bostadshus, som tidigare var rektors- och personalbostäder, större bostadshus t ex den gamla herrgårdsbyggnaden som har använts till expedition m m, en f d gymnastikbyggnad och jordbruksbyggnader som ladugård, lada och traktorgarage. Här finns även Forsane snickeri som uppfördes som snickeri till undomsvårdsskolan samt en jaktvårdsgård och ett garage som tidigare var fängelse.

Forsane nämndes första gången i jordeboken 1541 som ett helt hemman 1 mantal. Det har länge funnits en gård på denna plats. Storskifte genomfördes av samfälld mark 1765 och laga skifte ägde rum 1842-43.

Älvsborgs läns landsting köpte gården 1918 och inrättade här en skola för vanartade gossar. 1930 tog staten över skolan med jordbruk och drev en yrkesskola med olika utbildningar fram till 1974. På 1980-talet gjordes det gamla elevhemmet om till lägenheter.

De flesta byggnaderna är från slutet av 1930-talet och början av 1940-talet. Herrgårdsbyggnaden är dock troligen uppförd i början av 1800-talet och jordbruksbyggnaderna under 1900-talets första hälft.

Anläggningen har ett kulturhistoriskt värde främst för sin funktion och användning som yrkes- och ungdomsvårdsskola. Byggnaderna är relativt välbevarade och visar på sin tids byggande. Anläggningen är också intressant för att det länge funnits en gård och herrgård på platsen. Den har ett miljömässigt värde med sitt läge vid landsvägen och Frändeforsån.

42. Frändefors 1:3

F d järnvägsstation med tillhörande uthus, magasin och jordkällare och f d spannmålsmagasin som idag är affär, f d butik och magasin för lantmännen samt trävaruaffär. Beläget centralt i Frändefors tätort där järnvägen och riksväg 45 löper parallellt genom samhället.

Järnvägsstationen byggdes troligen på 1870-talet. Godsmagasin, f d tvättstuga samt jordkällare är troligen från samma tidsperiod. Det f d spannmålsmagasinet uppfördes troligen på 1880-90-talet. Lantmännens magasin är troligen från 1940-60. Trävaruaffären byggdes 1939.

Anläggningen har ett stort historiskt värde. Det var järnvägen som gav upphov till samhället och stationsanläggningen, som lades ned 1973, rymmer flera av samhällets äldsta byggnader. Spannmålsmagasinet har även det ett stort historiskt värde då havreexporten kopplad till järnvägens anläggande var av stor betydelse för samhällsbildningen.

43. Frändefors 1:13, kv Gradskivan
Bostadsfastighet som består av bostadshus och garage/ förråd, beläget centralt i Frändefors tätort.

Bostadshuset och garaget uppfördes 1927-28.

Det är en välbevarad och tidstypisk villa.

44. Frändefors 1:27, kv Läseboken
Bostadsfastighet som består av bostadshus och garage, beläget i Frändefors tätort.

Bostadshuset uppfördes 1938-39. Garaget är troligen av senare datum, från 1950-70-talen.

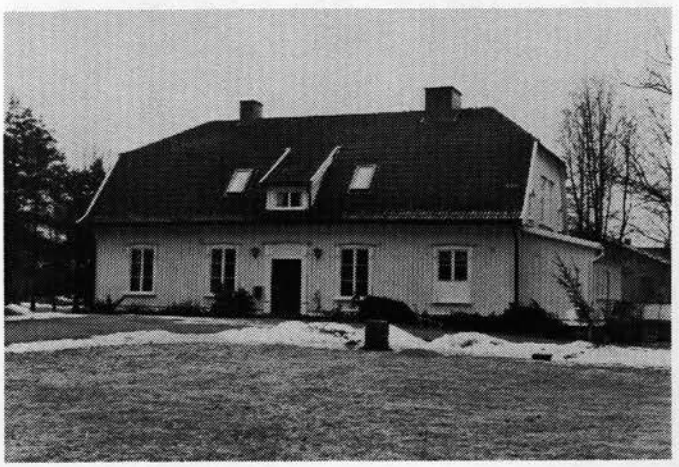
Det är en välbevarade och tidstypisk villa i funktionalistisk stil. Karaktäristiskt är bl a den kubiska byggnadskroppen med det mycket flacka tälttaket och den ljusa putsade fasaden.

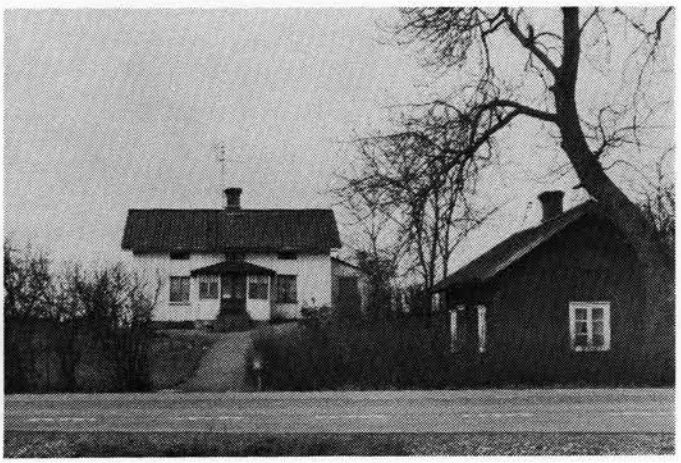

45. Frändefors 1:133, kv Koralboken, prästgården
Frändefors prästgård som består av kyrkoherdebostad/ pastorsexpedition och f d stall idag garage/förråd, beläget i ett område med kyrka, församlingshem, villabebyggelse och servicehus. Trädgården är stor och parkliknande.

Bostadshuset är en salsbyggnad och uppfördes 1800. Det f d stallet är från början av 1900-talet.

Prästgården är aktuell för skyddsföreskrifter enligt pgf. 12, kapitel 41 i kyrkolagen (1992:300). Anläggningen är en representativ prästgård med välbevarad karaktär som utgör en viktig del av miljön vid kyrkan.

46. Frändefors-Berg 1:35
Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnad, lillstuga, ladugård, jordkällare, lada/svinhus, svin- och hönshus, garage samt mjölkrum. Gården ligger på en mindre höjd intill väg 45 i ett till störtsa delen öppet odlingslandskap.

Mangårdsbyggnaden är hitflyttad omkring 1870 från Selringen..... Det tidigare bostadshuset låg ungefär på platsen för den nuvarande lillstugan, uppförd ca 1870. Lillstugan inrymmer brygghus, bostadsrum och spannmålsmagasin. Jordkällaren är även den från 1800-talet medan resterande ekonomibyggnader är uppförda under 1900-talets första hälft.

Anläggningen har flera välbevarade byggnader i äldre skick för olika funktioner.

47. Frändefors-Berg 1:41
Bussgarage med kontor och vänthall. På platsen fanns tidigare en affärsbyggnad. Beläget i Frändefors tätort.

Anläggningen byggdes 1947.

Byggnaden är en välbevarad i tidstypisk och ursprunglig karaktär. Ingår i bebyggelsemiljö A.

48. Frändefors-Berg 1:42
Bostadsfastighet som består av bostadshus, bod, jordkällare samt vedskjul. Beläget i skogskanten mot ett öppet fält i väster och norr, strax sydväst om Frändefors samhälle.

Bostadshusetoch de övriga byggnaderna uppfördes troligen 1900-1930.

Det är ett välbevarade bostadshus i äldre skick.

49. Frändefors-Björnerud 1:32

F d jordbruksanläggning som ligger enskilt vid en mindre väg. Den omges till största del av skog samt lite åkermark. Byggnaderna är placerade på bägge sidor om vägen: bostadshus, ladugårdsbyggnad och samt vagnsbod på den ena och enkelstuga, jordkällare samt två uthus på den andra. Intill anläggningen har en stor dansloge uppförts.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1909 och enkelstugan troligen kring år 1900. Gårdsanläggningens övriga byggnader är troligen från 1900-talets första årtionden. 1807 genomfördes storskifte av skogsmarken i Björnerud och inägorna laga skiftdes 1825.

Gårdanläggningens kulturhistoriska värde motiveras av dess helhet med byggnader från början av 1900-talet. Byggnaderna har miljömässiga kvaliteter som en del i denna helhet.

50. Frändefors-Högen 1:3

Gården är en jordbruksanläggning som ligger tillsammans med två andra gårdar och bildar en bymiljö. Området runt omkring består till största delen av åkermark. Gårdens byggnader är fritt grupperade kring bostadshuset som har ett bevarat skiffertak.

Storskifte av skogsmarken ägde rum 1807 och laga skifte av inägorna 1829. Gårdsanläggningens bostadshus uppfördes 1921, ladugårdsbyggnaden 1915 och de övriga ekonomibyggnaderna på 1910-1930-talen.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att gården är en tydligt representant för jordbruksfastigheter från 1900-talets första decennier. Eftersom gården tillsammans med två andra gårdar i närområdet bildar en miljö tillmäts den även ett miljöskapande värde.

51. Frändefors-Högen 1:4

Gården är en f d jordbruksanläggning som idag står oanvänd. Den bildar tillsammans med två andra gårdar en bymiljö. Gården består av fyra byggnader varav bostadshuset, som är en dalslandsstuga,med välbevarat skiffertak samt ladugårdsbyggnaden och en tredje byggnad grupperar sig kring en öppen gårdsyta.

Storskifte ägde rum 1807 av skogsmarken och laga skifte av inägorna 1829. Gårdens bostadshus uppfördes 1860. Ladugårdsbyggnaden tillkom senare, sannolikt på 1920-talet. De övriga byggnaderna är troligen från 1800-talets slut.

Gårdens bostadshus är en välbevarad dalslandsstuga, så väl exteriört som interiört, vilket är grunden till det kulturhistoriska värdet. Gården bildar tillsammans med två andra gårdar en miljö och besitter därför ett stort miljöskapande värde.

52. Frändefors-Högen 1:11
Gården är en jordbruksfastighet och omgärdas av åkermark. Intill gården ligger tre andra gårdar som bildar en bymiljö. Boningshuset med bevarat skiffertak ligger på en liten höjd. Den övriga gårdsbebyggelsen är grupperade runt en gårdsplan.

Gården har varit i släktens ägo från slutet av 1600-talet. Storskifte av skogsmarken ägde rum 1807 och laga skifte av inägorna 1829. Boningshuset uppfördes 1871, ladugårdsbyggnaden 1918 samt troligen även de övriga ekonomi-byggnaderna.

Gårdsanläggningen utgör en bevarad enhet och har för området en typisk gårdsform och har därför ett kulturhistoriskt värde. Byggnadernas exteriörer är i princip i orginalutförande.

53. Frändefors-Nyböle 3:1
Anläggningen ligger omgiven av åkermark ett litet stycke från landsvägen. Mangårdsbyggnaden ligger högt på en kulle omgiven av träd, den är relativt smal och långsträckt och uppförd i två våningar med tre fönsteraxlar på långsidorna. Nedanför kullen, mot öster närmare landsvägen ligger ett par ekonomibyggnader.

Enskifte för Nyböle genomfördes 1815. Mangårdsbyggnaden är från tiden kring 1810. Ekonomibyggnaderna är från 1930-talet. Västsvenskt dubbelhus ensamt belägen på en liten kulle omgiven av åkermark.

Bostadshusets, i sitt sammanhang, höga ålder sammantaget med dess välbevarade exteriör, bl a äldre dörrparti med överljus samt vissa ålderdomliga småspröjsade fönster, motiverar gårdens kulturhistoriska värde.

54. Frändefors-Nyböle 4:2
Västsvenskt dubbelhus ensamt belägen på en liten kulle omgiven av åkermark.

Enskifte för nyböle genomfördes 1815. Huset kan vara från 1800-talets andra hälft eller början av 1900-talet.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att huset har en välbevarad exteriör.

55. Frändefors-Rud 1:29, Rudsängen

F d jordbruk som idag troligen används till fritidsboende. Anläggningen ligger i slutet av en skogsväg och omges av åkermark och skog. Den består av tre byggnader som ligger fritt grupperade på tomten: en bostadsbyggnad - västsvenskt dubbelhus, ett garage och troligen en snickarbod.

Bostadsbyggnaden är troligen uppförd i slutet av 1800-talet och snickarboden och garaget under 1900-talets första hälft. Enskifte av inägorna i Rud ägde rum 1825 och laga skifte av skogsmarken 1837.

Mangårdsbyggnaden är en välbevarad och god representant för en byggnadstyp som är relativt vanligt förkommande för sin tid och för trakten.

56. Frändefors-Torp 1:4, Kleverne

Ett f d jordbruk som ligger intill en mindre väg omgiven av skog och åkermark, relativt slätt. Mangårdsbyggnaden är ett västsvenskt dubbelhus. Ut-husen ligger fritt grupperade norr om denna, närmare åkermarken. Ladugården är byggd i kvaderhuggen natursten.

Laga skifte genomfördes 1833. Bebyggelsen är troligtvis uppförd kring sekelskiftet 1900.

Mangårdsbyggnaden har en välbevarad exteriör. Den saknar veranda vilket är ovanligt. Ladugårdsbyggnader i kvaderhuggen natursten är också relativt sällsynta i regionen.

57. Frändefors-Torp 1:18, Skjutsegården

F d jordbruksanläggning som idag troligen står tom och ligger ensam ute på en åker. Den omges av åkermark och består av två byggnader: bostadshus och ladugårdsbyggnad. Bostadshusets planlösning är som en parstuga men där ena stugan istället är en oinredd bod.

Både bostadsbyggnaden och ladugårdsbyggnaden är troligen från andra hälften av 1800-talet. Laga skifte genomfördes i Frändeforstorp 1833.

Bostadshusets byggnadstyp är ovanligt förekommande i trakten och har en välbevarad exteriör liksom ladugårdsbyggnaden. Anläggningen har därför ett kulturhistoriskt värde.

58. Frändefors-Tveten 1:3
F d jordbruk som ligger vid en väg men skyms av granar. Omges av åkermark samt skog. Tomten är kuperad och framför mangårdsbyggnaden, ett västsvenskt dubbelhus med skiffertak, finns en häck som skiljer av den från ekonomibyggnaderna. En byggnad, troligen ett tvättstuga, ligger på en liten höjd väster om manbyggnaden. Ladugårdsbyggnaden ligger åt norr. Anläggningen står idag öde.

Mangårdsbyggnaden är troligen från 1800-talets andra hälft. Ladugården troligen från 1930-tal och tvättstugan troligen från 1900-talets första hälft. Skogsmarken i Tveten storskiftades 1806 och inägorna laga skiftades 1839.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att gårdens byggnader har relativt välbevarade exteriörer och att mangårdsbyggnaden är en god representant för en vanligt förekommande byggnadstyp i trakten. Bevarat skiffertak är dock inte lika vanligt.

59. Frändefors-Tveten 1:45, Kvisslarna
Gården ligger i ett lätt kuperat landskap med omväxlande skog och åkermark. Jordbruksverksamhet bedrivs. I gårdens södra del ligger två äldre, numera tomma, bostadshus. En envånings större parstuga med skiffertak och två murstockar (dock bara en skorsten) samt en mindre enkelstuga. Norr därom ligger den nuvarande mangårdsbyggnaden tillsammans med ett antal uthus. I väster en långsträckt ladugårdsbyggnad. Bakom parstugan, i öster ligger slutligen en f d smedja.

Storskifte för Tveten ägde rum 1806 för skogsmarken, laga skifte 1839 för inägorna. Parstuga är uppförd 1868, enkelstugan är förmodligen äldre. Ladugårdsbyggnaden samt ett antal andra uthus är från 1930-talet. Det nuvarande bostadshuset är uppfört på 1970-talet. Övriga uthus är från 1970-80-tal.

Gårdens kulturhistoriska värde motiveras främst av den välbevarade parstugan. Större parstugor (med två murstockar) har varit vanligt förekommande i stora delar av Sverige. I Dalsland är de emellertid ovanliga. Eftersom jordbruk med boskap bedrivs även idag är gården dessutom en komplett 1990-tals anläggning. Gården har därmed även ett kontinuitetsvärde.

60. Frändefors-Tveten 2:40, Björkås
F d jordbruksanläggning som ligger vid en väg. Den omges främst av åkermark samt lite skog. Anläggningen består av tre byggnader. Mangårdsbyggnaden och ladugårdsbygggnaden ligger på ena sidan vägen i vinkel mot varandra och ett vagns- och hönshus på den andra sidan.

Mangårdsbyggnaden är troligen uppförd kring sekelskiftet 1900, ladugårdsbyggnaden troligen på 1920-talet och hönshuset under 1900-talets första hälft. Skogsmarken storskiftades 1806 och inägorna laga skiftades 1839.

Gårdsanläggningens byggnader har välbevarade exteriörer och är representanter för sin tids byggande, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

61. Frändefors-Tveten 2:41, Ängen

F d jordbruksanläggning omgiven av åkermark och skog. Gården består av fyra hus, två ligger på Frändefors-Tveten 1:46. Bebyggelsen, bostad, vedbod, ev fårhus samt ladugårdsbyggnad, ligger utspridd på relativt stora avstånd. Bostaden är ett enkelhus med ingång på mitten och förhöjt väggliv.

Storskifte genomfördes 1806 för skogsmarken, laga skifte genomfördes 1839 för inägorna. Bostadshuset kan vara från 1800-talets andra hälft medan ladugårdsbyggnaden troligen är uppförd kring 1920-talet.

Anläggningen har bevarade exteriörer och funktioner/uthus.

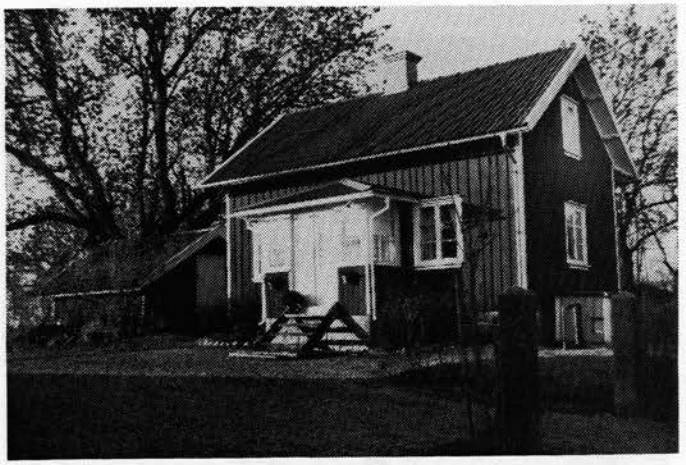

62. Frändefors-Tveten 4:1

Jordbruksanläggning som ligger en liten bit in från en mindre väg och omges av åkermark samt skog. Det finns sju byggnader på anläggningen. De två bostadsbyggnaderna ligger vända mitt emot varandra. Vid sidan om lillstugan en källare. Tvättstuga och garage samt ladugårdsbyggnad i vinkel ligger runt en gårdsplan. Vagnsbod bakom ladugården och en smedjebyggnad nere vid vägen.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1860, renoverad 1960, och lillstugan troligen under 1800-talets första hälft. Ladugårdsbyggnaden är troligen från 1920-tal och tvättstugan från 1900-talets första hälft. Skogsmarken storskiftades 1806 och inägorna under laga skifte 1839.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av lillstugans ålder, även manbyggnadens, och relativt välbevarade exteriör. Anläggningens byggnader har även ett miljömässigt värde som en del av gårdsmiljön.

63. Grundsvik 1:6

Jordbruk beläget intill landsvägen i ett öppet landskap med relativt stora avstånd mellan gårdarna. Bostadshuset är stort, närmast kvadratisk planform och ligger omgärdad av en trädgård vid sidan av en i vinkel uppförd ladugårdsbyggnad inrymd med stall, loge, svin- och hönshus, (lider) garage samt magasin på övervåningen. På gården finns även en källare (under bostashusets utbyggnad), en drängstuga och lider.

Gården uppkom efter Hästefjordens sänkning 1864-68, laga skifte genomfördes 1876. Bostadshuset är uppfört 1922, ladugårdsbyggnaden är sannolikt från samma tid.

Anläggningen utgör en helgjuten miljö från 1900-talets första årtionden med exteriörer i originalutförande. Gårdsbildningen är också typisk för regionen vilket ger den ett representativt värde.

64. Grunsbo 2:2

Anläggningen ligger vid landsvägen mellan Frändefors och Uddevalla, i en vägkorsning. Området består till största delen av åkermark, även en del skog. Söderut ligger Grundsviks köpcenter. Anläggningen består av tre byggnader; två bostadsbyggnader och ett uthus. Det yngre bostadshuset har en stor veranda längs hela framsidan och byggnadsstilen påminner om amerikansk southern victorian. Tomtens många träd ger ett lummigt intryck.

Det äldre bostadshuset är troligen uppfört någon gång på 1800-talet och det nyare, större, bostadshuset byggdes troligen kring sekelskiftet 1900. 1827 enskiftades inägorna i Grunsbo och 1828 genomfördes laga skifte av skogsmarken.

Anläggningens byggnader är välbevarade och i stort sett i ursprungligt utseende. Den äldre bostadsbyggnaden är en god representant för sin tids byggande. Den nyare bostadsbyggnaden visar på hur man tog med sig influenser från amerika vid återvändandet hem.

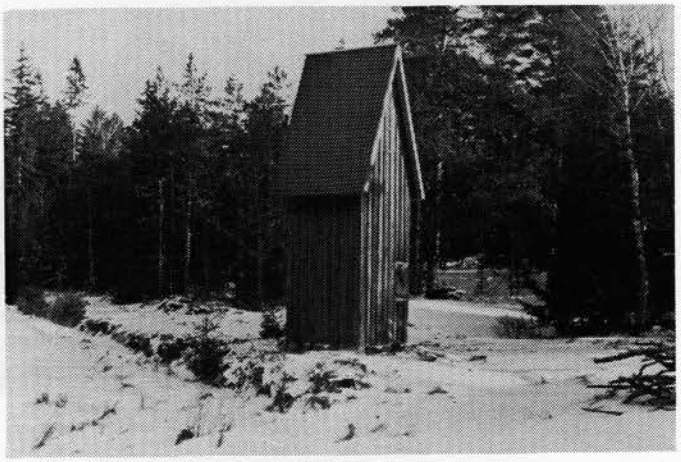

65. Gåseviken 1:18, Laggen

F d jordbruksanläggning som idag troligen används som fritidsbostad. Den ligger enskilt ute i skogen öster om Östra Hästefjorden och omges främst av skog men även åkermark. Bostadshuset har en parstugas planlösning med skorstenen i mitten. Ladugårdsbyggnaden, av ålderdomlig karaktär, ligger norr om bostadshuset. I öster finns även två förrådsbyggnader.

Både bostadsbyggnaden och ladugårdsbyggnaden är uppförda på 1860-talet. Bostadshuset renoverades 1941. Laga skifte ägde rum i Gåseviken 1847.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att det är ovanligt att både mangårdsbyggnad som ladugårdsbyggnad på en gårdsanläggning från denna tid finns kvar med välbevarad exteriör och karaktär, som i detta fall.

66. Gömman 1:5

F d transformatorstation, nu förrådsbyggnad. Ligger vid väg 45 , omges av öppet fält samt skog.

Transformatorstationen är troligen byggd ca 1930-1950.

Byggnaden har en välbevarad, karaktäristisk byggnadstyp, där den tidigare funktionen gör byggnaden intressant ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

67. Gömman 1:11

Bostadsfastighet med bostadshus, garage samt ett förråd/snickarbod. Ligger väl synligt från riksväg 45.

Bostadshuset är uppfört 1936 och förrådet 1942. Garaget är från 1950-talet.

Bostadshuset är relativt bevarad med tidstypisk karaktär. Förrådet/snickarboden har en ovanlig och mycket karaktäristisk utformning som mer liknar ett bostadshus.

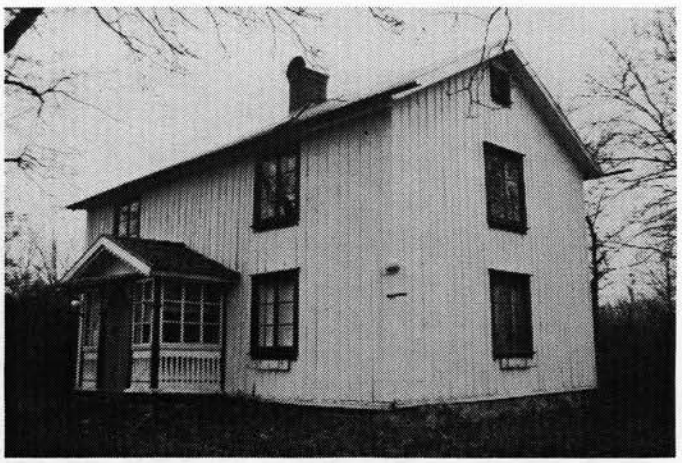

68. Holmen 1:19

F d jordbruksanläggning belägen i en skogsdunge, omgiven av åkermark. Mangårdsbyggnaden är en dalslandsstuga med ett magasin i sydväst, i nordväst en vedbod och i nordost en mindre ladugårdsbyggnad av ålderdomlig karaktär, bl a med skiften vid logporten. Ett stycke längre bort i nordväst ligger ännu en, betydligt större, ladugårdsbyggnad.

Gården ligger på en höjd som förr var en holme i Hästefjorden. Laga skifte för Holmen genomfördes 1850. Bostadshuset är uppfört 1840. Den mindre ladugården är troligen också från 1800-talet. Magasinet, vedboden och den större ladugården är av yngre datum.

Bostaden tillsammans med den äldre ladugården utgör en välbevarad gårdsanläggning från 1800-talet. Det är ovanligt med bevarade ladugårdar från denna tid. Den nyare ladugården och övriga uthus ger dessutom gården ett pedagogiskt kontinuitetsvärde.

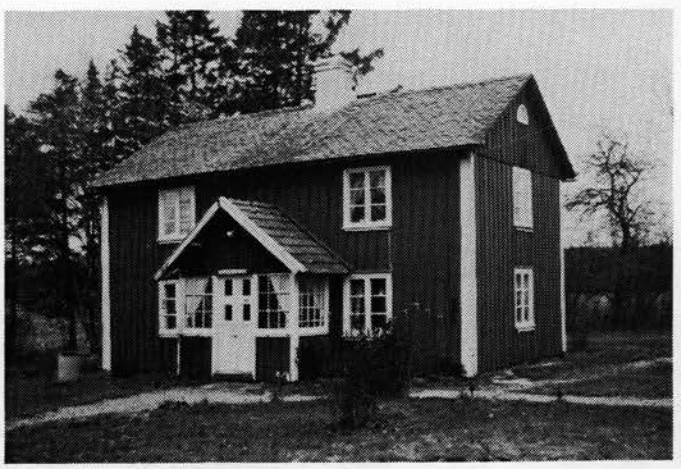

69. Holmen 2:6

F d jordbruksanläggning belägen på nära avstånd till ett antal andra gårdar, omgiven av åker och skog. Gården är avstyckad till tre fastigheter; Holmen 2:3, 2:6 och 5:1. Längst i söder ligger en tvåvånings byggnad som troligen har innehållit bostadsrum, verkstad el tvärrstuga samt källare. Norr om denna ligger mangårdsbyggnaden, en dalslandsstuga med skiffertak med tillbyggnad på baksidan och ytterligare längre norrut lada, vedbod samt avträde. Ladugården är riven.

Gården ligger på en höjd som förr var en holme i Hästefjorden. Laga skifte genomfördes 1850. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1825, tillbyggd 1991, bykhuset är uppfört 1909. De övriga uthusen kan vara från ungefär samma tid.

Gårdens kulturhistoriska värde motiveras främst av den ålderdomliga mangårdsbyggnaden med sin, trots tillbyggnaden, välbevarade exteriör.

70. Hällan 1:22
Anläggningen är en bostadsfastighet och ligger i Siviken på en liten tomt mellan landsvägen och berget. Landskapet är varierande och består av både åkermark och skog och är relativt kuperat. Byggnaden är troligen uppförd i slutet av 1800-talet.

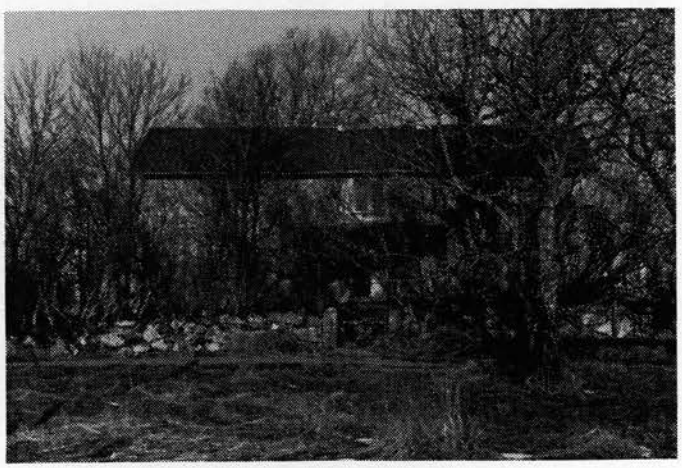
Bostadsbyggnaden är en god representant för sin tidsbyggande genom sin välbevarad exteriör, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

71. Kalsrud 1:38 och Snigsås 3:2
Jordbruksfastighet med mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader som sädesmagasin/stall, källarvind, ladugård, bod samt smedja (ligger på fastigheten 1:26). Ligger på ett höjdläge i ett halvöppet odlingslandskap.

Mangårdsbyggnaden är byggd ca 1860. Ladugården är troligen från 1920-1940-talet och smedjan från 1900-1940.

Gården har ett framträdande läge med stor betydelse för landskapsbilden. Den har välbevarade byggnader i äldre skick för flera olika funktioner. Mangårdsbyggnaden är stor och har bl a väl utformade snickeridetaljer. Gårdssmedjan är välbevarad och representativ. Den ligger placerad på avstånd från de övriga gårdsbyggnaderna.

72. Kalsrud 2:3
F d jordbruksfastighet, nu ödegård, beläget på mindre berghöjd i småbrutet odlingslandskap. Gården består av mangårdsbyggnaden som är en parstuga, magasin, jordkällare samt fähus, ev svinhus.

Parstugan är byggd ca 1850. Jordkällaren är troligen uppförd någongång unger 1800-talet. Magasinet och svinhuset är troligen byggda ca 1900.

Mangårdsbyggnaden är av hög ålder och är en välbevarad och intressant byggnadstyp, ovanlig i trakten.

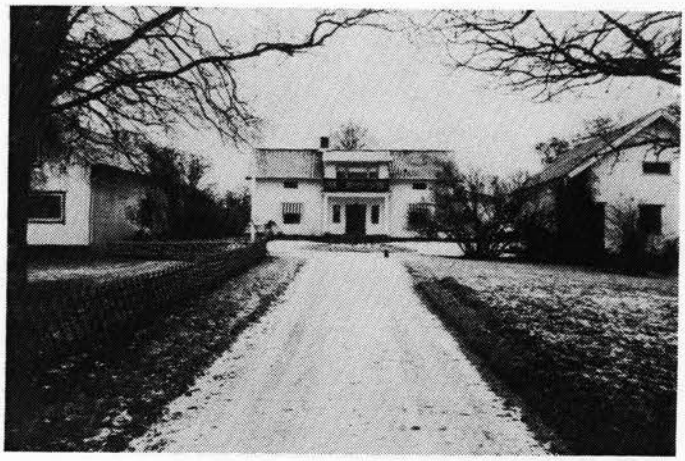
73. Kleverud 1:1, Kleveruds gård

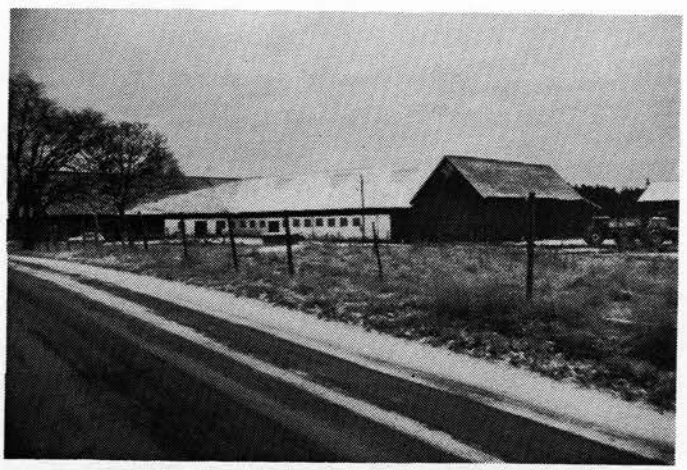
Jordbruksanläggning som ligger på båda sidor om en väg och omges främst av åkermark. Anläggninen är stor och består av tio byggnader. Mangårdsbyggnaden med två flygelbyggnader, en stuga och en dubbelbod, ligger mot vägen på den ena sidan. Runt om är tre bodar och uthus fritt placerade. På den andra sidan vägen ligger ekonomibyggnaderna: lada, ladugård, stall och magasin ihopbyggt i vinkel och traktorgarage vid sidan om.

Anläggningen är en 1600-tals gård som brukas än idag. Mangårdsbyggnaden, uppförd i liggande ekstockar, och flygelbyggnaderna har renoverats, 1941 respektive 1938-39. Mangårdsbyggnaden och stugan har förlorat sitt ursprungliga utseende. Dubbelboden, sädesbod och visthusbod, har ålderdomliga dörrar. Stallet, magasinet och vagnsboden är uppförda kring 1940 och ladugårdsbyggnaden på 1950-talet. Traktorgaraget byggdes på 1970-talet.

Kleverud nämns första gången i jordeboken 1540 som frälsehemman på 1 mantal. Gården är ett gammalt majorsställe som köptes från kronan 1936 av G. Cl:son Lidholm, som tidigare arrenderade den från 1923.

Gården har legat på samma plats sedan 1600-talet och har kontinuerligt brukats sedan dess. Anläggningen har därför ett kulturhistoriskt värde. Mangårdsbyggnaden och flygelbyggnaderna är bland de äldsta i trakten.

74. Kleverud 1:10, Krogen

Jordbruksanläggning som ligger enskilt omgiven av åkermark och skog. Anläggningen är i drift men det nyare bostadshuset ligger på annan fastighet längre bort. Den gamla mangårdsbyggnaden är ett nästan kvadratiskt dubbelhus med ingång på sidan. Huset ligger avskilt i förhållande till uthusen. Anläggningen har två ladugårdsbyggnader, en i träkonstruktion och en av tegel som ligger med långsidorna mot varandra. På gården finns även två vagnsbodar/förråd.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1923. Den ena, västra, ladugårdsbyggnaden kan vara uppförd på 1930-talet medan den andra troligen är av något äldre datum.

Mangårdsbyggnadens hustyp är relativt ovanlig i regionen och huset har en välbevarad exteriör.

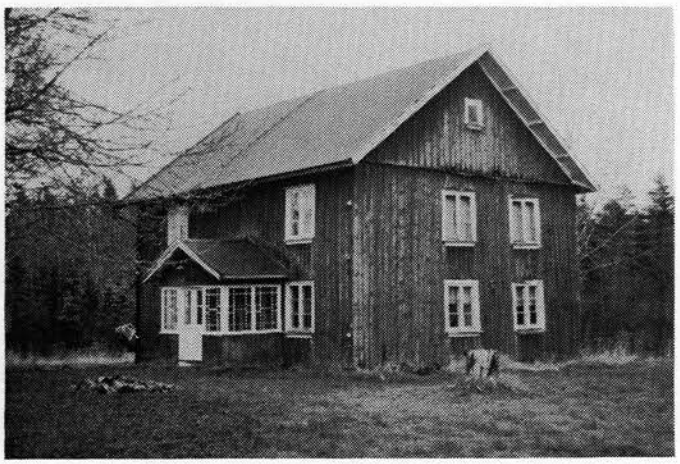

75. Kärsbol 1:5

F d jordbruk som idag är öde. Anläggningen omges av både skog och åkermark. I närområdet finns ytterligare några gårdar. Gården består av fyra byggnader. Mangårdsbyggnaden och lillstugan ligger för sig och skiljs av från ekonomibyggnaderna med buskar.

Mangårdsbyggnaden uppfördes i början av 1800-talet och renoverades 1934. Lillstugan är från 1890-tal och ladugårdsbyggnaden från 1920. Laga skifte genomfördes 1849 i Södra Kärsbol.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna är relativt välbevarade trots bytta takmaterial på lillstugan och ladugårdsbyggnaden. Manbyggnadens ålder bidrar till värdet. De övriga byggnaderna har ett miljömässigt värde.

76. Laxfisket 1:9, Bruket

F d jordbruk beläget strax intill en annan gård. Den stora mangårdsbyggnaden, i två våningar och med dubbla fönsteraxlar på gavlarna, ligger vänd mot ladugård och övriga uthus som är uppförda på andra sidan en mindre väg.

Bostadshuset torde vara från 1800-talets andra hälft, ekonomibyggnaderna från första halvan av 1900-talet.

Det är mangårdsbyggnaden som motiverar anläggningens kulturhistoriska värde. Byggnader med fyrdelad plan i två våningar är sällsynta i regionen.

77. Långebo 1:29

Anläggningen ligger otillgängligt i skogen, det finns ingen väg dit. Den består av tre byggnader, ett som troligen varit bostadshus, ett knuttimrat magasin och en bod. Tomten är kuperad och består av berg och en del uppvuxna träd.

Det troliga bostadshuset och boden är sannolikt uppförda kring 1900 och det knuttimrade magasinet på 1800-talet. Långebo enskiftades 1826.28. Laga skifte av skogsmarken ägde rum 1844.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas bevarade exteriör och det knuttimrade magasinets ålderdomliga byggnadstyp.

78. Lönnhult 1:5

Jordbruksanläggning belägen i Lönnhult, en bit från de övriga gårdarna som ligger samlade. Landskapet är öppet och slätt. Verksamheten bedrivs fortfarande.

Ladugård är uppförd i natursten, och är sammanbyggd i vinkel med ladan. Mangårdsbyggnaden, ett sk västsvenskt dubbelhus, ligger lite vid sidan av omgiven av en en häck och trädgård. Strax intill bostaden finns även en jordkällare och söder om denna en lillstuga som även har använts till bl a magasin. Något längre bort, bakom bostadshuset har en smedja uppförts.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1888, ladugården 1915, loge och lador 1927 och magasin/lillstuga 1929.

Anläggningen är genom sin gruppering en god representant för en allmänt förekommande gårdstyp i regionen. Byggnaderna har dessutom välbevarade exteriörer.

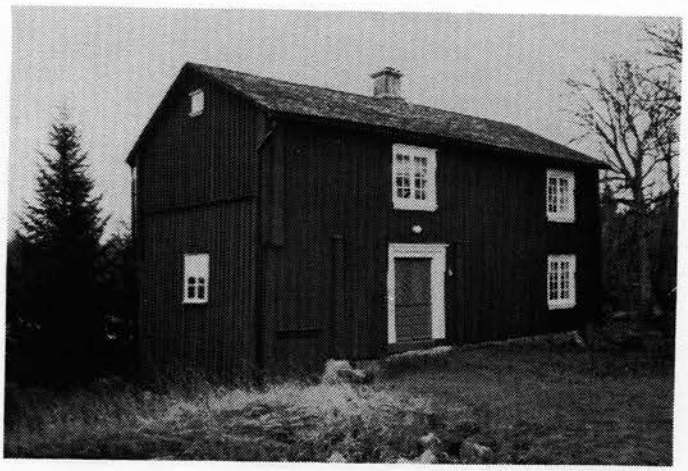

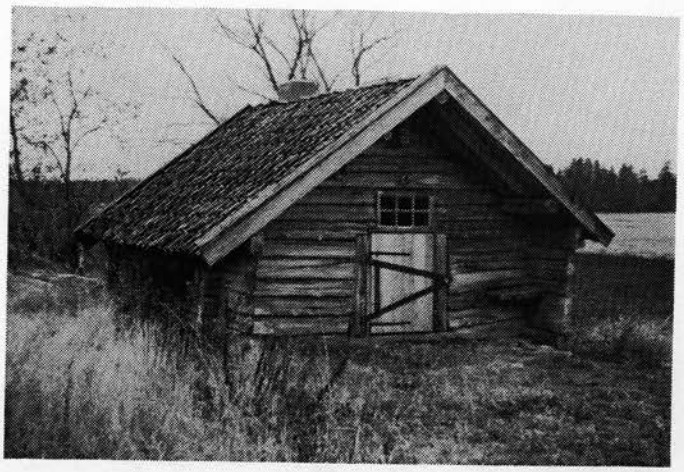
79. Lövnäs 1:50, Rönnäs bygdegård

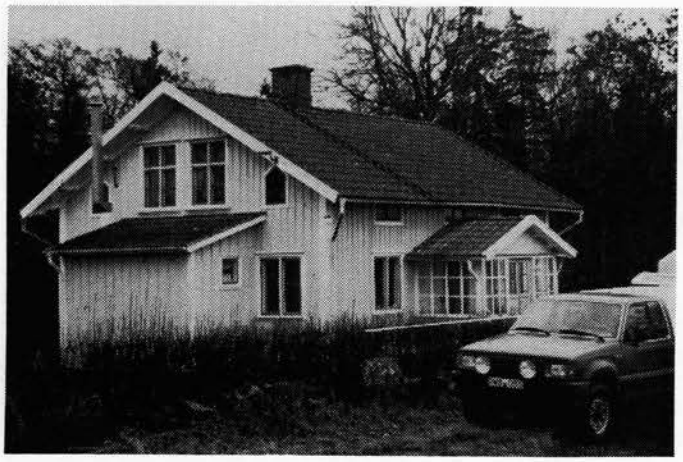
F d jordbruk som idag är Rönnäs bygdegård. Den ligger vid vägen mellan Holmen och Årberg. Vägen delar av anläggningen. Landskapet runt omkring består främst av åkermark samt lite skog. Det finns fyra byggnader på anläggningen, ett bostadshus som är en tvåvånig enkelstuga med skiffertak och en utrustning för brännvinsbränning i källaren, ett får- och svinhus och en smedja i knuttimmer samt en förrådsbyggnad för gamla vagnar m m.

Den s k Rönnässtugan härrör i sin nuvarande utformning från 1834-38, då den ursprungliga envåningsbyggnaden blev förlängd och påbyggd med en våning. Det knuttimrade får- och svinhuset är troligen också från 1800-talet och har flyttats till platsen från Lönnhult. Smedjan lär vara uppförd på 1700-talet och står på ursprunglig plats. Förrådsbyggnaden byggdes troligen under 1900-talets andra hälft. Stora Lövnäs kallades tidigare Rörnäs. Laga skifte genomfördes 1839.

Rönnässtugan, smedjan och det knuttimrade får- och svinhuset är intressanta byggnader då de utgör välbevarade represententer för sin tids byggande. De är därför kulturhistoriskt värdefulla och har även ett miljömässigt värde med sin placering längs vägen genom Lövnäs.

80. Lövnäs 1:53

Anläggningen är ett f d jordbruk och som idag används enbart till bostad. Den ligger tillsammans med Rönnäs Bygdegård vid vägen som går genom Lövnäs. Området består främst av åkermark samt lite skog. Det finns två byggnader som hör till anläggningen, ett bostadshus av västsvenskt dubbelhustyp och en förrådsbyggnad.

Bostadsbyggnaden var tidigare en mangårdsbyggnad till en gård vars ekonomibyggnader idag är borta. Den uppfördes 1880 och förrådsbyggnaden är troligen byggd omkring år 1900. Stora Lövnäs kallades tidigare Rörnäs. Laga skifte ägde rum 1839.

Bostadsbyggnaden är en god och välbevarad representant för denna relativt vanliga byggnadstyp. Den tillmäts därför ett kulturhistoriskt värde. Anläggningen har även ett miljömässigt värde med sin placering i Lövnäs.

81. Lövnäs 7:2

Anläggningen, en f d torpmiljö, ligger vid vägen som går genom Lövnäs och består av tre byggnader. Den omges främst av skog men även åkermark. Bostadsbyggnaden är en tvåkammarstuga. De två andra byggnaderna är dels en förrådsbyggnad och dels en källare i tegel.

Tvåkammarstugan är sannolikt uppförd under 1800-talet. Källaren byggdes troligen i början av 1900-talet och förrådsbyggnaden på 1900-talets mitt. Laga skifte genomfördes 1839 i Stora Lövnäs.

Tvåkammarstugan har en relativt välbevarad exteriör och är en ovanlig förekommande byggnadstyp, vilket gör att den är kulturhistoriskt värdefull.

82. Lövnäs 10:1, Rabbåsen

Anläggningen är ett jordbruk med boskap. Den ligger enskilt och omges av både skog och åkermark. Gården har två boningshus. Det äldre, en dalslandsstuga, avskiljs med syrenbuskar och träd från ekonomibyggnaderna som grupperar sig runt en gårdsplan. Det nyare boningshuset ligger lite vid sidan om. En smedja ligger söder om gården.

Laga skifte genomfördes i Stora Lövnäs 1839. Dalslandsstugan är med stor sannolikhet uppfört mellan 1830-1880. Smedjan, magasinet och verkstaden är troligen från slutet av 1800-talet medan de övriga byggnaderna troligtvis är från 1900-talets början. Det andra boningshuset är troligen från 1960-70-talet.

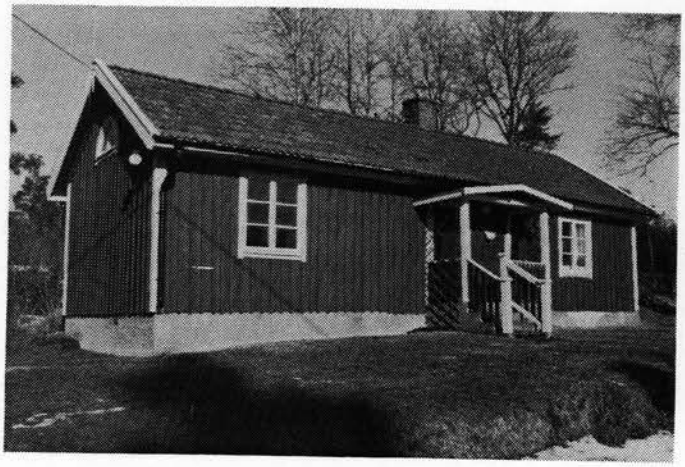
Anläggningen utgör en sammanhållen gårdsmiljö med många uthus med olika funktioner och där de flesta byggnader har en i stort sett bevarad exteriör och karaktär, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Gårdens äldre manbyggnaden finns kvar som en god representant för sin tids bostadsbyggande.

83. Ris 1:46, Kullen

Mindre jordbruksfastighet/torpställe med bostadshus, f d ladugård, bod, magasin, dass samt jordkällare. Anläggningen ligger på ett mindre höjdläge i ett halvöppet odlingslandskap.

Bostadshuset är en tillbyggd enkelstuga och ladugården är troligen byggda ca 1850-1900. Magasinet är troligen av lite senare datum, ca 1880-1910.

Gården är en karaktäristisk småbruksfastighet med betydelse för landskapsbilden. Ladugården och uthusen är intressanta ut byggnadshistorik synvinkel.

84. Ris 1:52

Ödetorp som ligger intill en mindre väg i skogskant mot stort öppet odlingsfält i SO. Anläggningen består av f d bostadshus med tillhörande bod och dass.

Bostadshuset är troligen uppfört mellan 1850-1900 och boden 1920-1960.

Anläggningen är ett välbevarat karaktäristiskt äldre torpställe.

85. Ris 1:53, Kulten

Mindre jordbruksfastighet med bostadshus och ekonomibyggnader som äldre ladugård med hamlmtak under plåt, garage, dass och växthus. Fastigheten är beläget i skogskanten mot stort öppet fält i SO.

Bostadshuset är troligen från 1800-talet men om- och tillbyggt ca 1940-1970. Ladugården är äldre, troligen ca 1850.

Det är framförallt den äldre ladugården som motiverar anläggningens kulturhistoriska värde. Den är byggnadshistoriskt betydelsefull och välbevarad.

86. Rölanda 2:12

F d mindre jordbruk beläget i slutet av en mindre skogsväg. Bebyggelsen är fritt grupperad. Bostadshuset, en mindre parstuga, ligger orienterad mitt emot en ladugårdsbyggnad med relativt ålderdomligt utseende, bl a skiften vid logporten. Bakom ladugården ligger en vagnsbod och i öster ett hus uppfört för ev får eller svin. I norr ett förråd, vilande på betongplintar.

Bostaden är från 1800-talet medan ladugården sannolikt är uppförd kring sekelskiftet 1900.

Anläggningen är en god representant för de mindre gårdarna i regionen med, som helhet, välbevarade exteriörer.

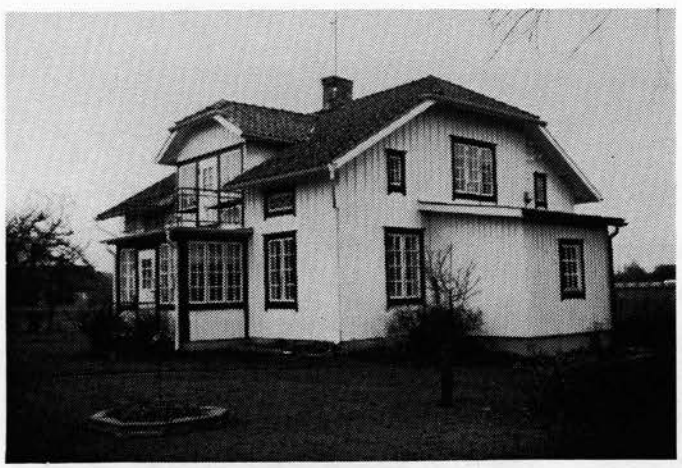

87. Rösebo 1:9, Rösebo skola

Rösebo skola ligger vid vägen mot Uddevalla. Den omges av skog och åkermark. Gårdarna i området ligger på små kullar. Anläggningen består av skolhuset, två förrådsbyggnader samt en asfalterad skolgård.

1876 beslutade kyrkostämman att bygga sex skolbyggnader i Frändefors socken, vid Anulfsbäcken, Flicksäter, Rösebo, Sivikan, Gömman och Ris. Alla lades vid allmän väg. Vid Anulfsbäcken, Flicksäter och Gömman byggdes en lärarbostad, vid ena gaveln av skolhusen, på 2 rum och kök samt vindskammare. Skolorna stod färdiga 1882. Tre lärarna fick ta hand undervisningen i två skolhus var eftersom Frändefors då var indelat i tre skolområden; Anulfsbäcken - Rösebo, Ris - Flicksäter och Gömman - Sivikan.

Det kulturhistoriska värde motiveras av byggnadens användning som skola. Skolan har även ett byggnadshistoriskt värde, då den är en representant för skolbyggandet på landsbygden i slutet av 1800-talet. Skolbyggnaderna i Rösebo, Siviken och Flicksäter är alla uppförda i tegel och har samma utformning.

88. Röshult 1:5

Jordbruksanläggning som ligger tillsammans med fyra andra gårdar och bildar en liten bymiljö. Vägen går igenom bebyggelsen. Lanskapet är slätt och består av åkermark. Gårdsanläggningen ligger på den västra sidan om vägen och består av tre bygggnader: mangårdsbyggnaden, lillstuga samt ladugårdsbyggnad.

Mangårdsbyggnaden är troligen uppförd i slutet på 1800-talet och likaså lillstugan. Ladugårdsbyggnaden byggdes troligen på första hälften av 1900-talet. Mangårdsbyggnaden gjordes om på 1920-talet. Ägaren, som var möbelsnickare, hade då varit i Amerika och tagit med sig byggnadsideal därifrån. Skogsmarken i Röshult storskiftades 1818 och inägorna enskiftades 1840.

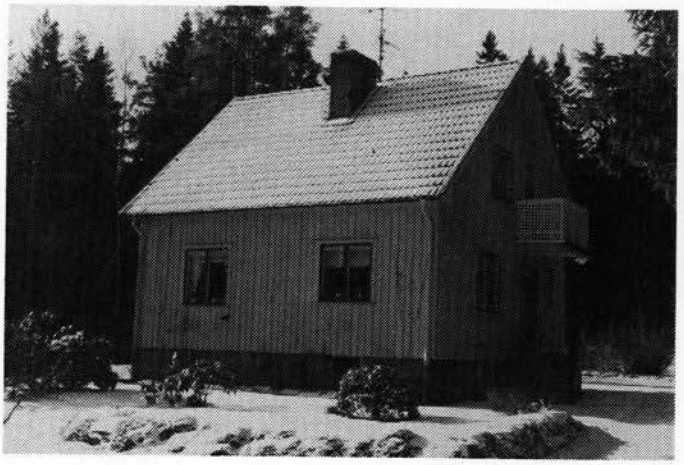
Det kulturhistoriska värdet motiveras av mangårdsbyggnadens ovanlig förekommande byggnadstyp med en välbevarad exteriör från 1920-talet.

89. Röshult 1:41

Bostadsfastighet med bostadshus, garage/förråd samt växthus. Beläget i ett skogsområde och intill en tidigare sträckning av riksväg 45.

Bostadshuset är byggt 1952. Garaget är troligen från samma tid.

Anläggningen är en välbevarad och tidstypisk villa/ egna hem.

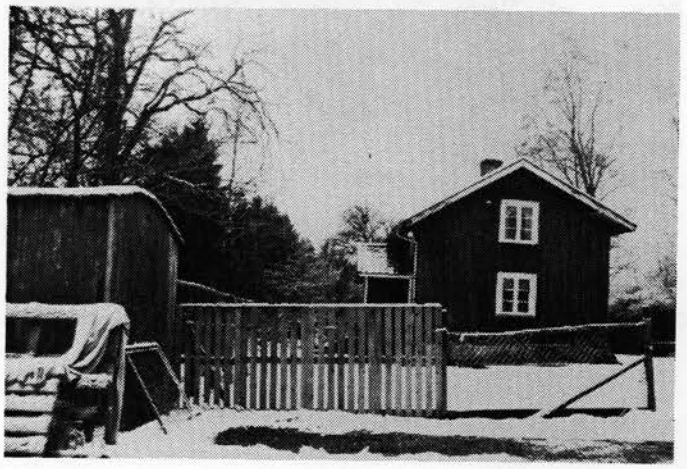

90. Röshult 2:4

F d jordbruk beläget i slutet av en mindre väg i ett relativt öppet och slätt landskap. Gården är omgärdad av en hög häck, träd och staket. Bostadshuset, ett enkelhus med ingång på mitten, ligger med baksidan mot infartsvägen omgärdad av häck och staket. Uthusen; ladugård, vagnsbod m m ligger norr därom, grupperade kring en rektangulär gårdsplan.

Storskifte genomfördes 1818 för skogsmarken, enskifte 1840 för inägorna. Bostadshuset är enligt uppgift från början av 1800-talet. Uthusen är troligen från 1900-talets första hälft.

Gården är välbevarad vad beträffar såväl exteriörer som funktioner/uthus.

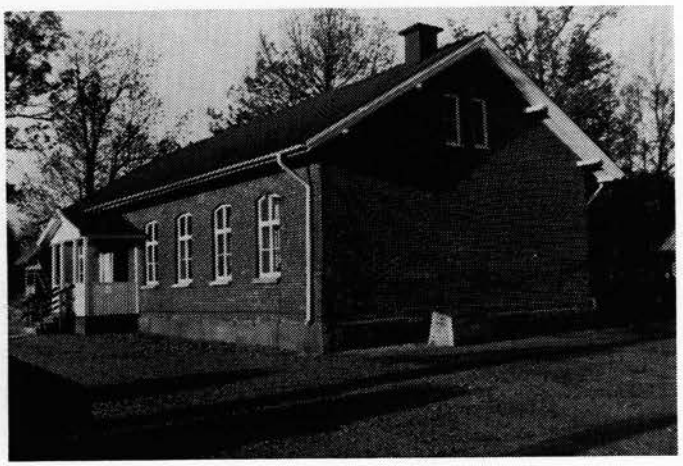
91. Selringen 1:6

F d jordbruksanläggning belägen i relativt öppet landskap. Byggnaderna på gården är fritt grupperade. Bostadshuset är litet med utskjutande knutlådor. I sydöst har det blivit tillbyggt i vinkel. På gården finns även ladugårdsbyggnad, bykhus, verkstad m m.

Bostadshuset är uppfört på 1700-talet och tillbyggt på ca 1980-talet, på ett relativt varsamt sätt. Uthusen är från 1900-talets första årtionden.

Gårdens kulturhistoriska värde motiveras av bostadshusets höga ålder och dess, trots tillbyggnaden, relativt välbevarade exteriör.

92. Siviken 1:36, Sivikens skola

Anläggningen utgörs av en skolbyggnad samt ett förrådshus placerade intill en landsvägskorsning i Siviken. Området har en bykaraktär och består av både skog och åkermark i något kuperad terräng. Sivikens skola är en av de sex skolbyggnader som kyrkostämman beslutade att bygga 1876. De andra skolorna uppfördes i Anulfsbäcken, Flicksäter, Rösebo, Gömman och Ris. Skolhusen stod färdiga 1882 och lades alla vig en allmän väg. Frändefors var då indelat i tre skolområden Anulfsbäcken - Rösebo, Ris - Flicksäter och Gömman - Sivikan. Tre anställda lärare skulle sköta undervisningen i två skolhus vardera.

Anläggningens kulturhistoriska värde grundar sig på byggnadens användning som skola. Skolan har även ett byggnadshistoriskt värde, då den är en representant för skolbyggandet på landsbygden i slutet av 1800-talet. Skolbyggnaderna i Rösebo, Siviken och Flicksäter är alla uppförda i tegel och har samma utformning.

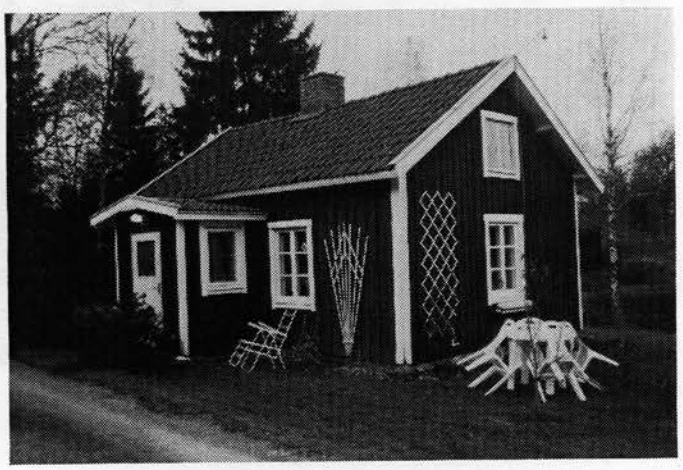

93. Siviken 1:54, Tomtebo

Anläggningen är en fritidsbostad och har troligen uppförts som det. Den ligger vid Hästefjordens sydöstra strand i ett kuperat sommarstugeområde och omges av skog. Bostadshuset är en relativt liten byggnad med en veranda med mycket fönster som vätter mot sjön. På tomten finns även en bod.

Fritidsbostaden är sannolikt uppförd i början av 1900-talet. Boden är av nyare datum, troligen 1980-90-tal.

Anläggningen är en välbevarad och god representant för fritidsbostäder från denna period, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

94. Siviken 1:69

F d undantagsstuga som idag används till fritidsboende. Den ligger söder om Hästefjorden och sydväst om den gård undantagsstugan tidigare tillhörde. Anläggningen omges av åkermark och skog och består av ett bonings-hus och ett tillhörande uthus.

Bostadsbyggnaden uppfördes som undantagsstuga 1808 och uthuset är troligen från 1800-tal. Enskifte på Norra Siviken ägde rum 1826.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av undantagsstugans ålder och välbevarade exteriör och karaktär.

95. Siviken 2:58, Hagen

Anläggningen är ett f d jordbruk som idag används till fritidsbostad. Den ligger avskilt i skogsmiljö i Siviken och består av fem byggnader. Bostadsbyggnaden ligger tillsammans med ladugårdsbyggnaden. Lite vid sidan om dem ladan och en källare.

Mangårdsbyggnaden är uppförd 1919 med tidstypist veranda med många glasrutor. Tidigare fanns ingen gårdsbebyggelse på denna plats utan den tillkom troligen på 1890-talet. Ladan och ladugårdsbyggnaden är troligen uppförd kring år 1900 och källaren i mitten av 1900-talet.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av att anläggningen är en sammanhållen miljö med bostadshus och ekonomibyggnader från årtiondena kring sekelskiftet 1900. Byggnaderna har välbevarade exteriörer vilket förstärker värdet.

96. Skarbo 1:24

Anläggningen ligger tillsammans med två andra gårdar vid vägen mellan Rösebo och Frändefors, vid korsningen till Sundsholm. Landskapet är öppet och består främst av åker- och betesmark. I nordväst ett område med skog och mossar. Anläggningen består av mangårdsbyggnaden, med plåttak, och åt nordväst ett, troligen, tvättstuga eller snickarbod. Ladugårdsbyggnaden ligger norr om mangårdsbyggnaden.

Mangårdsbyggnaden uppfördes år 1900, tvättstugan troligen i början av 1900-talet. Ladugården är från 1910-tal. Laga skifte ägde rum i Skarbo 1848.

Mangårdsbyggnaden bildar tillsammans med det troliga tvättstugan och ladugårdsbyggnaden en sammanhållen gårdsmiljö och byggnaderna har relativt bevarade exteriörer, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet.

97. Skarbo 3:1

F d jordbruksanläggning, avskilt belägen på en höjd och till största delen omgiven av skog.

Mangårdsbyggnaden och lillstugan skiljs av från den i vinkel uppförda ladugårdsbyggnaden av en mindre syrenhäck. Övriga uthus är uppförda så att en i det närmaste rektangulär gårdsanläggning bildas. Skarbo genomförde laga skifte 1848. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1922, lillstugan 1920 och ladugårdsbyggnaden 1921.

Gårdsanläggningens disposition, med ladugårdsbyggnad uppförd i vinkel och mangårdsbyggnad förlagd ett litet stycke därifrån bakom en häck, är typisk för regionen. Anläggningen är till största delen uppförd på 1920-talet vilket gör den till ett värdefullt dokument vad beträffar denna tids byggnadsskick och verksamhet. Byggnadernas exteriörer är också bevarade i originalutförande. Som helhet besitter gården stora upplevelse och miljömässiga värden.

98. Skog 1:5

Fritidsbostad som ligger mycket vackert på en sluttning ner mot Rådanesjön. Byggnaderna ligger avskilt och omges av skog. Framför byggnaderna finns en ganska stor gräsyta samt några björkar. Anläggningen består av fyra byggnader. Bostadshuset är byggt i vinkel och med ett staket sammanlänkat med en förrådsbyggnad. Det finns även två uthus nordöst om bostadshuset.

Byggnaden är arkitektoniskt intressant då den skiljer sig från andra sportstugor i området. Är arkitektritad. Huvudbyggnaden är uppförd 1962-63 och anläggningens övriga byggnader är uppförda under 1960-talet.

Anläggningen skiljer sig från andra fritidsbostäder i sommarstugeområdet vid Rådandesjön och andra sommarstugeområden i socknen, vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Byggnadernas läge har även miljömässiga kvaliteter.

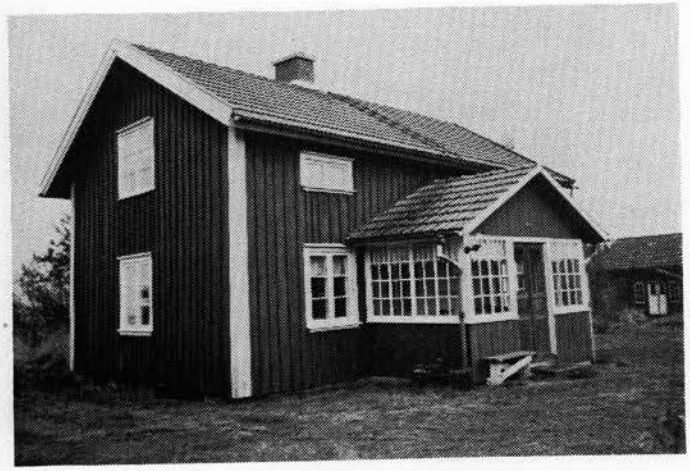

99. Spekerud 1:5

F d jorbruksanläggning som idag står oanvänd och ligger enskilt i södra delen av socknen. Den omgärdas främst av skog samt lite åkermark i ett kuperat landskap. Anläggningen består av en dalslandsstuga, den sydligaste i Dalsland, med bevarat skiffertak samt en ladugårdsbyggnad.

Dalslandsstugan uppfördes i mitten på 1800-talet, troligen i samband med laga skifte som genomfördes 1853. Ladugårdsbyggnaden är nyare och tillkom 1943.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av dalslandsstugans, trots visst förfall, välbevarade exteriör. Byggnaden utgör en representant för en tidigare vanlig byggnadstyp i socknen.

100. Stenshult 1:22, Röd

Anläggningen är ett f d jordbruk som idag används till sommarboende. Den ligger enskilt och omges främst av skog men även åkermark. Det finns här fem byggnader, varav två är bostadsbyggnader. Byggnaderna är fritt grupperade kring det större bostadshuset.

Den f d mangårdsbyggnaden uppfördes någon gång innan 1870-talet då den flyttades till platsen. Lillstugan byggdes troligen kring sekelskiftet 1900. Ladugårdsbyggnaden uppfördes 1925 och övriga byggnader troligen 1919. Storskifte genomfördes 1763 och laga skifte ägde rum 1854.

Bostadshuset bildar tillsammans med de övriga byggnaderna en sammanhållen och relativt bevarad miljö vilket motiverar det kulturhistoriska värdet. Byggnaderna har ett miljömässigt värde som en del av denna enhet. De har även relativt bevarade exteriörer.

101. Stigen 1:72

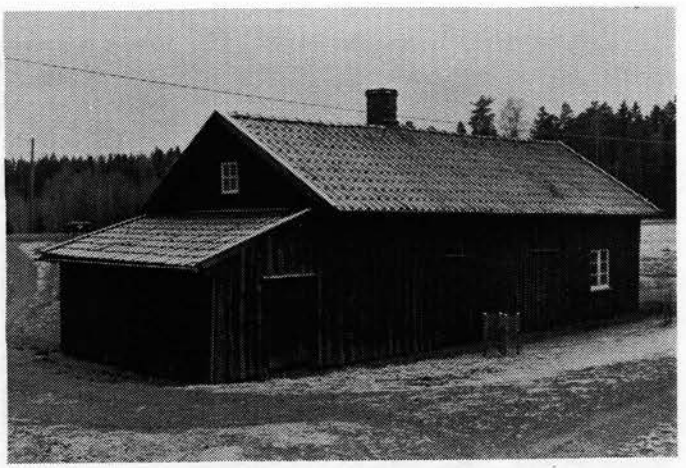

Anläggningen ligger enskilt på en liten höjd främst omgiven av åkermark. Mangårdsbyggnaden är stor med mansardtak och sexdelad plan. Mot gaveln i sydväst har den blivit tillbyggd. Norr om bostadshuset ligger en vinklad maskinhall och vagnsbod och längre bort i sydväst ett fd svinhus uppfört i betongsten.

Stigen nämns första gången i jordeboken 1640. Storskifte genomfördes 1794 för skogsmarken och 1800 för inägorna. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1792, renoverad 1944 och tillbyggd ev på 1980-talet. Svinhuset är uppfört 1930 och omändrat till maskin- och hönshus 1944. Maskinhallen är sannolikt från mitten av 1900-talet.

Gårdens kulturhistoriska värde motiveras av mangårdsbyggnadens höga ålder och relativt välbevarade exteriör, trots förändringar.

102. Stuveryd 1:4, Hjobergs krukmakeri

Hjobergs krukmakeri ligger i norra Frändefors socken, öster om Västra Bodane. Krukmakeribyggnaden ligger tillsammans med andra byggnader nära vägen till Färgelanda. Den omges av både skog och åkermark.

Krukmakeriet uppfördes ca 1850. Årtalet 1846 finns inristat på dörren. Krukmakare Martin August Hjoberg etablerade sig här efter att ha flyttat från Uddevalla. Verkstaden var i drift till mitten av 1920-talet då Albin Hjoberg flyttade verksamheten till Färgelanda. Byggnaden och verkstaden har sedan dess stått i princip orörd med inventarier, verktyg och föremål tillverkade här.

Krukmakarverkstaden besitter ett stort kulturhistoriskt värde och anses vara en av landets bäst bevarade byggnader i sitt slag. Av stor betydelse är den bevarade inredningen med inventarier.

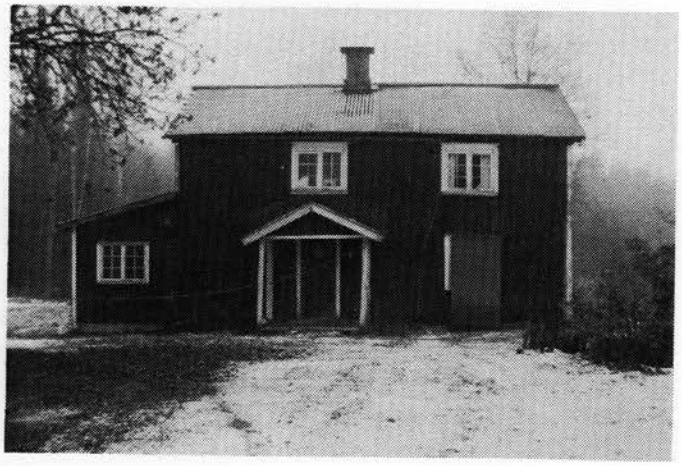
103. Stuveryd 2:14

F d torp som nu används som fritidsbostad. Den ligger enskilt och omges av skog. Tomten är stor och består till största delen av öppen gräsyta. Bostadsbyggnaden avskiljs från de övriga byggnaderna med ett staket som ramar in en trädgård. På anläggningen finns ytterligare fyra byggnader, en smedja och verkstad, två mindre uthus varav det ena troligen har varit fähus och den fjärde byggnaden har endast två väggar kvar.

Bostadsbyggnaden och de två uthusen är troligen uppförda på 1800-talet och smedjan troligen i början av 1900-talet. Torpet hörde till Lilla Stuveryd där laga skifte av inägorna ägde rum 1828 och av skogsmarken 1831.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade exteriör. Det förstärks av att det finns äldre uthus bevarade på anläggningen. De övriga byggnaderna har ett miljömässigt värde som en del av anläggningens helhet.

104. Svennungstakan 1:5, Linnekullen
F d jordbruksanläggning belägen mellan skog och åkermark. Gårdsbildningen är långsträckt. Längst i öster ligger den gamla mangårdsbyggnaden, en dalslandsstuga, i änden på infartsvägen. Söder om vägen ligger ladugårdsbyggnaden och norr därom har ett förråd och en vagnsbod uppförts. Ytterligare längre norrut vid skogskanten ligger ett traktorgarage. I sydost ett relativt nybyggt bostadshus.

Laga skifte för Svennungstakan genomfördes 1839. Det äldre bostadshuset är uppfört 1851 medan uthusen är från 1900-talets första hälft.

Den relativt välbevarade dalslandsstugan bildar tillsammans med de övriga uthusen en värdefull gårdsmiljö.

105. Tjärtakan 1:11
F d jordbruk. Ligger vackert i Bodaneälvens dalgång, omgiven av åkermark och mindre skogspartier. Gårdsbebyggelsen ligger grupperade kring en rektangulär gräsbevuxen gårdsplan. Mangårdsbyggnaden, en enkelstuga med högt väggliv, ligger mitt emot den förhållandevis stora ladugårdsbyggnaden.

Storskifte för Tjärtakan genomfördes 1765. Enskifte 1810 för åkermark och laga skifte 1849 för skogsmark. Bostadshuset är uppfört 1867 medan ladugårdsbyggnad och vagnslider är från 1910-talet.

Anläggningen är i sin helhet välbevarad med ett flertal uthus och en mangårdsbyggnad från 1860-talet, samtliga med välbevarade exteriörer. Gården har också stora miljömässiga kvaliteter.

106. Tjärtakan 1:21
Jordbruksanläggning som ligger vid en väg i Bodaneälvens dalgång och omges med åkermark och skog. Den består av fem byggnader från olika tidsperioder. Boningshuset, som ligger för sig, är byggt i en våning med oinredd vind och har inget vatten indraget. Ladugårdsbyggnaden, en maskinhall, ett hönshus och en byggnad, som idag ännvänds till hundgård, ligger grupperade norr om mangårdsbyggnaden.

Mangårdsbyggnaden är troligen uppförd under 1800-talets andra hälft och ladugårdsbyggnaden på 1920-talet. Hönshuset byggdes på mitten av 1950-talet och maskinhallen 1997. Hundgården var ursprungligen en telestation som tidigare låg i Hjärtum och har flyttats till platsen, okänt vilket år. Tjärtakan storskiftades 1765 och enskifte av åkermarken ägde rum 1810. Skogsmarken laga skiftades 1849. Tjärtakan låg inom det område som var skyldig att leverera och bränna träkol för järnbrukets räkning.

Gårdsanläggningens kulturhistoriska värde motiveras främst av mangårdsbyggnadens ålder och välbevarade exteriör. Gårdens övriga byggnader har ett miljömässigt värde som en del av gårdsanläggningen. De visar även på ett kontinuerligt brukande.

107. Torsbo 1:22, Sunnarehage

F d torp som idag sannolikt används till fritidsbostad. Anläggningen ligger enskilt sydväst om Lillsjön och söder om Hästefjorden. Den omges främst av skog. Anläggningen består av tre byggnader som ligger vid sidan av varandra, en enkelstuga, bod samt en ålderdomlig ladugård.

Enkelstugan och ladugårdsbyggnaden är troligen båda uppförda på 1800-talet medan boden är av nyare datum. Torsbos inägor storskiftades 1784 och laga skiftades 1837.

Torpanläggningen har sin ladugårdsbyggnad kvar vilket är sällsynt i trakten och motiverar det kulturhistoriska värdet. Byggnaderna har även sin exteriör i relativt ursprungligt skick vilket förstärker värdet.

108. Västra Bodane 2:11, Affärsmuseum

Anläggningen är en f d lanthandel, idag affärsmuseum och byggnadsminne. Den ligger vid Bodane sjön, nära landsvägen mot Färgelanda, vid gränsen mot Färgelanda kommun och Ödeborgs socken. Norr om anläggningen finns ett sommarstugeområde längs med den östra stranden av Bodane- och Rådanesjön. Affärsmuseet är två hus sammanbyggda i vinkel. Det ena i två våningar inrymmer en lanthandel med inredning från byggnadstiden och det andra är ett bostadshus.

Bostadsbyggnaden uppfördes 1870 och byggdes till med affär 1880. I slutet på 1800-talet drev dåvarande ägaren Carl Hilmer Larsson speceriaffär här och gjorde det även i början på 1940-talet. Han övertog affären i V. Bodane av Johan Hallsten Andersson, som öppnade affären 1869.

Uthuset på anläggningen är troligen från samma tid som bostads- och affärshuset, 1870-80-tal.

Anläggningens kulturhistoriska värde är väl dokumenterat då det har förklarats som byggnadsminne 1978. Affärs- och bostadshuset är välbevarat med bevarad inredning i lanthandeln.

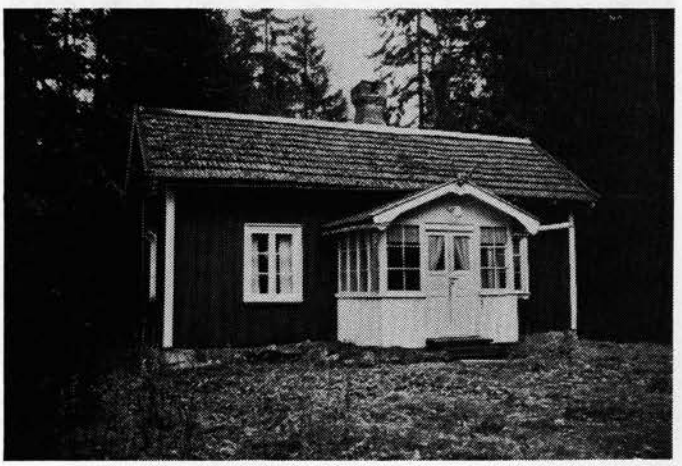
109. Älmerud 1:22

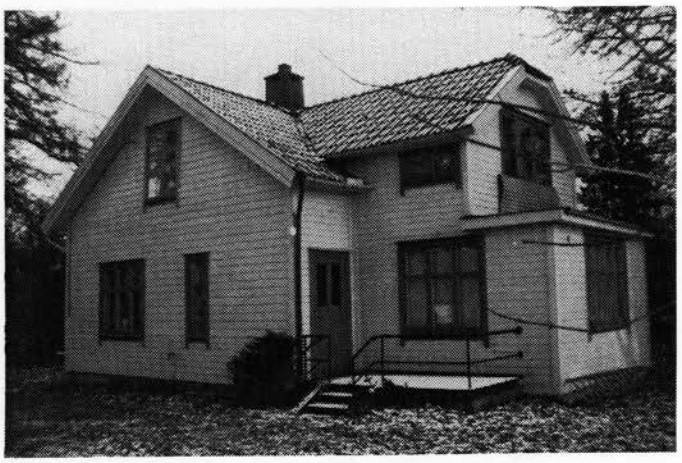
Mindre gårdsanläggning som idag troligen används till fritidsboende. Den ligger enskilt och omges av skog. Anläggningen består av ett bostadshus, en liten parstuga, samt ett förrådshus.

Bostadshuset och förrådshuset är troligen från sekelskiftet 1900 eller 1900-talets början.

Laga skifte av åker och skogsmark genomfördes 1834.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets och förrådshusets relativt välbevarade exteriörer samt bostadshusets byggnadstyp.

110. Älmerud 2:1

F d jordbruk belägen i slutet av en mindre väg i ett blandat skogs- och åkerlandskap. Mangårdsbyggnaden ligger i gårdens sydöstra del omgiven av en välskött trädgård med skulpturer och lusthus. Ladugård och två vagnsbodar/magasin ligger på rad utmed infartsvägen. En lillstuga har uppförts på andra sidan infartsvägen, närmare mangårdsbyggnaden men på annan fastighet, Älmerud 1:23.

Laga skifte för Älmerud genomfördes 1834. Manbyggnaden är uppförd 1894, ombyggd och renoverad 1940-41. Lillstugan kan vara från sekelskiftet 1900 medan ladugården är uppförd 1942. De övriga uthusen är sannolikt även de från denna tid.

Gården utgör som helhet en välbevarad, mycket fin miljö, främst härrörande från 1940-talet.

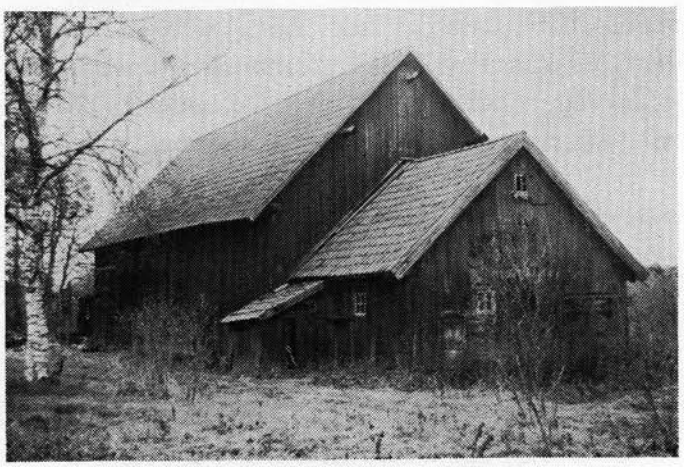
111. Österäng 1:9

Anläggningen ligger enskilt vid Östra Hästefjordens östra strand. Området består av skog och åkermark. Terrängen är något kuperad.

Mangårdsbyggnaden ligger med framsidan vänd mot den raka infartsvägen, likt en herrgård. Bakom bostaden ligger de flesta av uthusen, löst grupperade till en antydan av rektangulär gårdsbildning. Ladan är hög med brant takfall och har mindre fähus och ev stall tillbyggda vid båda gavlarna. På gården finns även lillstuga, smedja, vagnsbodar, förråd m m.

Egendomen bildades vid Hästefjordens sänkning 1866-68. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1922 och lada/ladugård 1904-1908.

Anläggningens kulturhistoriska värde motiveras främst av de många bevarade uthusen, i första hand ladan med sina tillbyggnader. Detta byggnadsskick var tidigare mycket vanligt i Dalsland, idag är dock denna byggnadstyp sällsynt i trakten. Mangårdsbyggnaden och uthusen har också välbevarade exteriörer.

BYGGNADSVÅRD

Älvsborgs länsmuseum har tillsammans med länsmuseerna i Västsverige givit ut en pärm om byggnadsvård. Texten nedan är inledande texter före konkreta faktablad i olika ämnen. För texten står Olof Antell med bidrag från Peter v Knorring, Per Rydberg och Axel Unnerbäck.

Byggnadstradition och byggnadsvård

Det finns bara ett sätt att bevara den svenska byggnadstraditionen: att varsamt och väl ta hand om våra äldre hus. De kan sedan i sin tur tjäna som inspiration och förebilder för det vi bygger nytt nu och i framtiden.

Våra äldre byggnader är många men de utgör ändå en relativt liten del av vår totala byggnadsmassa. Mindre än 10 % av vår bebyggelse är uppförd före år 1900. Många av de äldre husen är redan så hårt ombyggda och förvanskade att deras värde såväl kulturhistoriskt som arkitektoniskt är utarmat. *De välbevarade hus vi har kvar blir därigenom alltmer värdefulla för varje år som går.*

Våra hus skiljer sig mycket åt. Stad och land, 17- 18- och 1900-tal, rikt och storslaget, respektive fattigt och enkelt, kust och inland, skogs- och jordbruksbygder har sin särart. Nästan varje landskap har sin lokala byggnadskultur. Trots att husen är så olika kan de flesta av oss mycket väl skilja på nytt och gammalt, äkta och förfalskat, rätt och fel. Att se, känna och uppleva detta är en sak, men att lyckas bibehålla det genuina när vi underhåller och rustar upp är något annat.

Tyvärr kan vi inte förvänta oss att i byggvaruhusen, färghandeln eller i snickerifabrikernas kataloger finna alla de material som är typiska för äldre byggnader. Att hitta rätt i djungeln av nya material och metoder som marknadsförs idag kräver kunskap, envishet och målmedvetenhet.

Den bästa kunskapskällan är det välbevarade och oförstörda huset. Genom att jämföra och betrakta hus av samma sort och ålder, som det vi själva är satta att vårda, kan vi lära mer än vad böcker och faktablad kan förmedla. God byggnadsvård kräver kunskap både om det enskilda huset och om byggnadstraditionen i den trakt där huset är beläget. Länsmuseerna har i regel publicerat skrifter på inventeringar i det egna landskapet, läs dem i första hand.

Grund och stomme

Gamla byggnader är oftast mycket solida trots att de inte i tekniskt avseende fungerar på samma sätt som nya. Våra timmerhus är de bästa exemplen på detta. Trots enkel grundläggning och med dagens mått mätt inte särskilt välisolerade väggar är de utmärkta hus från både stabilitets, och energisynpunkt. En enkel murad stenfot kan fungera mycket bättre än en stel betonggrund, en tät panelad timmervägg är trots sin måttliga tjocklek både värmelagrande och isolerande. Grundläggning och stomkonstruktion hör oskiljaktligt samman. Sättningar i mark och grund fortplantar sig upp genom stommen för att klinga ut någonstans i taknocken. Skeva golv, veckade tapeter och svårstängda dörrar stöter man ofta på i gamla hus. I trähus är detta något som man i viss utsträckning får leva med, i murade hus kan en grundförstärkning i enstaka fall vara en nödvändighet.

Varje tid och plats har haft sin byggnadsteknik. Liggtimmerväggen har dominerat i norr och i mellansverige medan skiftesverk och korsvirke varit vanligt i landets södra delar. Murade hus av tegel har framför allt hört stads- och herrgårdskulturen till. Stående timmer, stolpverk, plankväggar och regelstommar har under 1900-talet efterträtt de äldre konstruktionerna.

När vi idag tar hand om de äldre husen måste vi utgå från den teknik med vilken de byggdes. Husen måste tillåtas röra sig så som de alltid har gjort. Vi kan inte tilläggsisolera husen vare sig utvändigt eller invändigt utan att riskera att skada huset både tekniskt och estetiskt. Lär dig förstå husets byggnadssätt innan du åtgärdar det.

Fasadens material

Husets fasad avspeglar de material som använts till dess stomme. Timmerhuset hade ursprungligen de bilade stockarna som fasadmaterial; i senare

tid kläddes de med stående brädpanel eller en puts för att likna ett hus i sten. Det murade huset av sten eller tegel putsades och kalkfärgsmålades för att efterlikna ännu ädlare stenmaterial. Både sten och tegel kunde i sig själv utgöra fasadmaterial. Resvirkes, plank- och regelstommen kläddes ofta med hyvlad brädpanel, men kunde också reveteras för att imitera stenhusets rustika utseende.

1900-talets byggande har i allt högre grad kommit att karaktäriseras av att stomkonstruktion och fasadmaterial är två skilda ting. Idag är det som ser ut som ett tegelhus bara ett yttre skal, utan bärande funktion. På samma sätt anger inte en träpanel på något sätt hur huset är uppfört, den kan mycket väl klä en stomme av lättbetong.

Fasadens material kan ha förändrats genom åren. Det reveterade timmerhuset kan tidigare ha haft en stående brädpanel med locklister, men ursprungligen stått som ett rödmålat timmerhus. Vid en upprustning bör man då i regel utgå från det nuvarande utseendet och först i andra hand överväga ett återställande till ett äldre utseende. Behåll framför allt detaljrikedomen: snickarglädjen i fönster- omfattningar, verandor och räcken är en del av husets fasad som nästan alltid är av värde att bevara även om de inte tillhör husets äldsta utseende.

Tak och takmaterial

Husets viktigaste uppgift är att ge oss tak över huvudet, men ett välskött tak är också nödvändigt för att skydda huset i sig.

I vår svenska byggnadstradition har många olika takmaterial använts. De äldsta - vass och halm, torv och näver, spån och brädor, stenflis och skiffer - är idag närmast historiska företeelser och just därför så viktiga att värna om där de ännu finns kvar.

Tegel är fortfarande det vanligaste takmaterialet på äldre bostadshus och på landsbygdens uthus. Det är ett material med lång livslängd och ett vackert åldrande. Ersätt aldrig ett tegeltak med tegelimiterande plåt eller betong.

Plåt har under 1900-talet blivit ett vanligt takmaterial på alla typer av hus. Det äldre plåttaket har med sina mindre plåtformat och sin detaljrikedom en helt annan karaktär än det moderna plastbelagda plåttaket som lagts med stora fladdrande plåtband. Det är viktigt att utgå från det äldre plåttakets utseende när man strävar efter att bevara en äldre byggnads karaktär.

Behåll det takmaterial som huset har och var skeptisk mot reklam för nya s k underhållsfria material. Ett tak är aldrig helt underhållsfritt.

Fönster och ytterdörrar

Fönstret har som sin främsta uppgift att släppa in dagsljus, men har i alla äldre hus också tjänst som vädringslucka. Dörren är husets öppning för människor, varor och möbler. Men fönster och ytterdörrar är också de viktigaste arkitektoniska elementen i de flesta byggnader. Deras placering och proportionering, dimensionering och detaljutförande är av avgörande betydelse för husets karaktär och berättar dess historia. Respekterar vi huset och vill bevara det oförstört är fönstren och dörrarna detaljer som vi först i yttersta nödfall skall förändra.

Nästan alltid kan gamla fönster med ganska små medel repareras och kompletteras så att de fungerar lika bra som nya. Är reparation en omöjlighet eller har fönstren redan bytts ut kan man alltid tillverka nya kopior efter originalen.

Försök inte hitta färdiga standardfönster till en äldre byggnad, det är dömt att misslyckas. Finsnickaren och mindre snickerier är de som man i första hand skall vända sig till om man vill tillverka fönster och dörrar i originalutförande. Låt snickaren arbeta efter en tillvaratagen förlaga. Se till att virkeskvalitet och hopfogning är den samma som i originalet. Återanvänd originalbeslag eller skaffa nya av samma typ som de ursprungliga. Godtag inga onödiga eftergifter, det finns ingen anledning till det.

Invändiga snickerier

Snickerier kan ofta betraktas som antikviteter. Fram till för ca 100 år sedan tillverkades de helt för hand, oftast av en lokal snickare. Varje

hyveldrag, varje profil bär spår av ett unikt verktyg.

Snickerierna är tidsdokument. Genom att deras utformning skiftat med tiden är de en utgångspunkt vid datering av en byggnad. Snickerierna vittnar därför också om var och när en förändring skett.

Snickeriernas profilering, sammansättning och storleksförhållanden ger inte bara en tidsangivelse utan avspeglar även lokal tradition och husägarens sociala status. De smidda beslagen och kammarlåsen är prov på ett hantverk som vi helt saknar idag.

Att ersätta originalsnickerier med nytillverkade "likvärdiga" är närmast en omöjlighet, det hantverket skulle bli mycket kostsamt idag. Gamla snickerier bör istället repareras och kompletteras på samma sätt som gamla möbler men utan strävan till ytlig perfektionism. Slitage och smärre skavanker hör till ett äldre hus och är en del av det som skiljer gammalt från nytt.

Vid förändringar i gamla hus ångrar man oftare att man gjort för mycket än tvärt om. Även de tidiga 1900-talets snickerier är tillverkade med en omsorg och detaljrikedom som vi sällan finner idag. Spara och återanvänd därför alla äldre snickerier, släng aldrig ett originalfoder, ett gammalt smitt beslag eller en gedigen spegeldörr i en container.

Golv, väggar och tak

De invändiga ytskikten i ett gammalt hus har ofta en karaktär som inte går att återskapa med moderna material. Lutande golv, skeva väggar och nedböjda tak hör också till sådant som ger stämning och en upplevelse av ålder och historisk äkthet. Genom att bevara allt detta blir det också mycket billigare att rusta upp ett gammalt hus.

De gamla golven av gran eller furu kan variera från kraftiga breda plankgolv till smala spontade brädgolv tänkta som underlag för korkmattor. De kan vara obehandlade skurgolv, fernissade oljemålade eller som idag ofta plastlackade. Har man kvar obehandlade skurgolv bör man behålla dem obehandlade. Ett skurgolv är lättare att sköta än man tror och förlorar sin skönhet om det lackas.

Gamla väggar kan ha s k lerklining, kalkputs eller papp som underlag för tapeter; i många fall duger ett sådant underlag fortfarande bra efter reparation av skador. Vill man klä väggarna med skivmaterial är det viktigt att man väljer tunna skivor som kan följa väggarnas ojämnheter - då behöver man inte heller lossa och flytta ut foder och socklar.

Ta vara på prover av de tapeter eller den limfärgsmålning som tidigare förekommit. Riv inte i onödan bort tapeter, också kommande generationer bör få möjlighet att botanisera i husets historia så som det avspeglar sig i de många tapetlagren och färgskikten.

Taken har ofta varit limfärgsmålade direkt på brädorna eller pappspända. Taklisterna kunde vara enkla och ha formen av en trekantslist eller ha en rikare profil. I de sena 1800-talets hus finns ofta taklister av stuck. Även ett enkelt tak är viktigt för atmosfären i ett rum, värden som man går miste om ifall man spikar upp plattor eller undertak.

Målning ute och inne

Både färgmaterial och färgsättning är en del av husets identitet och historia. Vid målningsarbeten på och i ett gammalt hus bör man därför alltid i första hand välja de färgtyper och utgår från den färgsättning som hör ihop med husets gestaltning. Framför allt vid utvändigt måleri är det ur teknisk synvinkel det enda rätta. Hus som utvändigt målats med slamfärg eller linoljefärg bör helst målas om med samma material. De traditionella färgtyperna är också de billigaste.

Rödfärg är oöverträffad när det gäller pris, hållbarhet och enkelt underhåll. Det är också det material som fasaden mår bäst av. Kalkfärg är enkelt, billigt och vackert att måla med när man väl lärt sig principerna. Linoljefärg är överlägsen alla andra färger vid målning av fönster och andra utsatta utvändiga snickerier.

Invändigt är både limfärg, kalkfärg, linoljefärg och tempera vackra och lätta att måla med. De är dessutom de mest arbetsmiljövänliga färgerna. Linoljefärg kan användas med mycket litet tillsats av lösningsmedel, medan limfärg och tempera är fullkomligt ofarliga. Alla dessa färger finns fortfarande att tillgå. Det är emeller-tid inte de färger som färghandeln i första hand försöker sälja. Stå på er i färg-affären. Läs mer i Riksantikvarieämbetets "Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper".

El, värme och vatten

Ännu för hundra år sedan var skorstensstocken och eldstaden det som skilde ett bostadshus från ett uthus, men även bastun, bagarstugan och smedjan hade skorsten i äldre tid. Spisen var hjärtat i det enkla torpet. Elden gav värme men var också den främsta belysningskällan. Över elden tillagades maten och värmdes vattnet. Skorstensstocken var dessutom dåtidens ventilationskanal. El, vattenledning och centralvärme var ännu inte något problem.

När elen kom ersatte den först fotogen som belysningskälla men kom senare även att ersätta järnspisens ved. På ett självklart och föga störande sätt kunde elledningar dras och strömbrytare och kontakter monteras längs dörrfoder och golvsocklar.

När vatten och avlopp drogs in i husen blev ingreppen större. Läckande rör har gett rötskador av ett slag som husen tidigare varit förskonade ifrån. Med viss svårighet har toaletter och badrum kunnat installeras.

Med moderna uppvärmningssystem kom den stora förändringen, spislar och kakelugnar blev överflödiga både vid ny- och ombyggnad. Ventilationsgallret vid skorstensstocken blev ett rudiment av kakelugnen. Radiatorn under fönstret blev ett nytt, oskönt men bekvämt inslag.

När vi idag tar hand om äldre hus bör vi ta lärdom av detta. Elledningar behöver inte bilas in i tomrör. Vatten och avlopp måste installeras så att framtida skador kan minimeras. Alla rör och installationer bör vara lätt åtkomliga för inspektion och reparation. Kakelugnar och spislar bör alltid bevaras och radiator kan installeras med minimala ingrepp. Diskutera alltid noga med elektrikern och rörinstallatören hur ledningsdragningarna skall göras för att bli så skonsamma och diskreta som möjligt.

Trädgård och uthus

Husets omgivande miljö är lika viktig att ta vara på som huset självt. Torpet, villan och huset i staden skiljer sig här helt åt. Förutsättningarna har varierat i olika delar av landet och beroende på typen av byggnad. I skärgården har husen legat tätt på kala bergsknallar, på slättbygden har husen hamnat ensamma omgivna av åkrar. De större gårdarna med sina kringbyggda gårdsplaner bestod av många hus, till skillnad från torpen och senare egnahemshus och villor med sina allt färre och mindre uthus. Dagens villor flankeras ju på sin höjd av ett garage.

Trädgården hade förr en mycket större betydelse för produktion av hushållets behov av rotfrukter, grönsaker, bär och frukt, men även den enklare trädgården kunde ha blomsterrabatter och en prydlig grusgång bara för nöjes skull.

I vår rationella tid är det lätt att se de gamla förfallna uthusen som överflödiga, att besväras av de svårskötta grusgångarna, de arbetskrävande rabatterna och trädgårdslanden. Alltför ofta river vi uthusen, hugger ner vård- och fruktträd bara för att de ser illa medfarna ut. Men ett träd och ett gammalt uthus kan vara en stor tillgång för miljön och trevnaden. Den charm som det åldrade uthuset och det gamla trädet har kan man inte ersätta med en nybyggd friggebod och ett nyplanterat träd.

Att varsamt bevara bostadshusets närmiljö är lika viktigt och minst lika intressant som att ta hand om själva huset.

Ekonomi och lagar

Att vår gemensamma kulturmiljö vårdas så att den även för framtidens generationer skall kunna berätta om gångna tiders byggnadsskick och levnadsformer är något som stöds och bevakas av såväl lokala som centrala myndigheter.

Det är inte lätt ens för den invigde att följa med i de förändringar som sker i bidragssystem, lagar och förordningar. Men grundprincipen är ganska enkel: husen och miljöer av kulturhistoriskt värde får man inte hantera hur som helst, i gengäld har man vissa möjligheter att få fördelaktiga lån, bidrag och rådgivningshjälp.

Har man ett gammalt hus kan man alltid vända sig till sitt länsmuseum och dess byggnadsantikvarie, eller till kulturmiljöenheten vid länsstyrelsen när det gäller lån och bidrag. Kommunens byggnadsansvariga och dess låneförmedling kan ofta ge hjälp och känner till vad som gäller i kommunen.

Att få hjälp av myndigheter kan ta tid och vara mycket tålamodsprövande, särskilt om man, som de flesta, tar kontakt just när byggsäsongen tar fart på våren. Det finns alltid hjälp att få när man har ett gammalt hus, men huvudprincipen är att man måste ta den tid på sig som krävs för kloka beslut. Det gäller även kontakter med myndigheter.

Kunskap - en rikedom

Att rätt vårda, bevara och förbättra gamla hus kräver särskilda kunskaper som gångna tiders material, konstruktioner och hantverksteknik.

En första viktig kunskapskälla är huset självt med sitt ursprung, tillägg och förändringar under tidens lopp. Jämförelser med liknande hus från samma tid och miljö ger också kunskap. En annan viktig källa till kunskap är böcker och tidskrifter om byggnadsvård. Böcker med grundläggande fakta finns ofta både på bibliotek och i bokhandeln. Riksantivarieämbetet och länsmuseerna har litteraturanvisningar.

Olika arkiv kan innehålla kunskap om enskilda hus och miljöer. Att använda dem kräver tid och ansträngning, men kan vara mycket givande. Viktiga källor är t ex byggnadsnämndens arkiv, lantmäteriets arkiv och brandstodsbolagens gamla handlingar.

Det finns mycket mer kunskap om byggnads-traditioner, material och gamla hant-verkstekniker är man i förstone tror. Problemet är ofta att finna just den information man söker. Byggnadsvård Nääs har tagit datateknologi i sin tjänst för att samla in och systematisera kunskap om hantverk. Databasen med inriktning på byggnadsvård gör det möjligt att ge upplysningar om böcker, tidskrifter, hantverkare, material och försäljningsställen utifrån frågeställarens egna önskemål. Hantverksbiblioteket samarbetar med andra bibliotek och kan söka i främmande databaser.

SPECIALLAGSTIFTNING

LAGAR TILL SKYDD FÖR NATUR- OCH KULTURMILJÖN

Till skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och miljöer har utformats vissa lagregler. Dessa återfinns huvudsakligen i plan- och bygglag-stiftningen och i den nya kulturminneslagen. Byggnadslagstiftningens användbara delar i bevarande-syfte motsvaras i huvudsak av planerings- och markanvändningsfrågor samt av bygglovprövningen.

Den 1 juli 1987 infördes en ny plan- och bygglag (PBL) vilken kom att ersätta byggnadslagen från 1947 (BL) och byggnadsstadgan från 1959 (BS). I PBL har kulturvärdena fått en förstärkt ställning samt såväl kommunen som den enskilde har fått ett större ansvar. I den kommande planeringen medger den nya plan- och bygglagen att de kulturhistoriska intressena kan och bör tillgodoses i de tre olika planinstrumenten översiktsplan, detaljplan och områdesbestämmelser. Byggnadsnämnden har fått en aktivare roll och större möjlighet att ställa krav på anpassning och hänsyn. Den enskilde fastighetsägaren har skyldighet att följa lagens bestämmelser oavsett om bygglov krävs eller ej.

Även genom Naturresurslagen (NRL) som infördes den 1/7 1987 har kommunens ansvar ökat betydligt vad gäller utformningen av den lokala miljön som t ex att tillgodose kulturmiljövårdens intressen.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Plan- och bygglagen (SFS 1987:10, ändrad senast 1995:1197) innehåller bestämmelser angående markens användning för bebyggelse, vilken ofta skall föregås av planläggning. Grunddragen anges genom översiktlig planering och den närmare regleringen i detaljplan eller områdesbestämmelser. Såväl i den översiktliga planen som i detaljplanen kan anges de särskilda bestämmelser angående bebyggande och användning som kan finnas erforderliga. Med stöd härav ges skyddsmöjligheter för kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. I plan- och bygglagen ingår därjämte bestämmelser om byggnadsnämnd, bygglov, rivningslov och marklov. Enligt 11 kap 1 § skall byggnadsnämnden bl a "verka för en god byggnadskultur samt en god stads- och landskapsmiljö" och "lämna råd och uppysningar i frågor som rör nämndens verksamhet".

Enligt departementschefen (proposition 1985/86:1) har PBL i större utsträckning än tidigare utgått "från synsättet att den befintliga bebyggelsen samt befintliga natur- och kulturvärden utgör resurser som skall tas till vara". De grundläggande kraven på varsamhet och hänsyn ges i 3 kapitlet.

3 kap Krav på byggnader m m

1 § "Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnaderna skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan".

Enligt PBL 3:1 ställs krav på att byggnader placeras, utformas och färgsätts så att den yttre miljön får en god estetisk kvalitet och att den anpassas till natur- och kulturvärden. PBL ger byggnadsnämnden en starkare och mer aktiv roll när det gäller att hävda estetiska kvaliteter direkt vid lovgivning än den tidigare byggnadsstadgan (BS 38 § 1 st 39 §). Kraven på anpassning till miljön kan hävdas även i alldagliga miljöer där man anser att det finns kvaliteter som är värda att ta hänsyn till. För att få ett starkare skydd och för att ge full rättssverkan åt kommunernas krav vid särskilt värdefulla byggnader kan man utfärda föreskrifter i detaljplan eller områdesbestämmelser, men detta är således ingen förutsättning för att ställa krav vid lovgivningen.

10 § "Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden

tas till vara".

Det innebär att boendekvaliteter i äldre hus t ex goda rumssamband eller karaktäristiska rumsvolymer bör bevaras. Kakelugnar, skåpssnickerier, dörrar och paneler skall behandlas på ett varsamt sätt. Det innebär också för bostäder att väggar och våtenheter endast bör flyttas om det är absolut nödvändigt.

Varsamhetskravet förutsätter att den som tänker genomföra ändringsarbeten sätter sig in i de värden som byggnaden har och tar tillvara dessa så långt det är möjligt med hänsyn till övriga krav som ställs i samband med ändringar. Alla ändringar det vill säga även åtgärder som inte kräver bygglov omfattas av varsamhetskravet. I kravet på varsamhet ligger också ett krav på att hänsyn skall tas till möjligheterna för människor att bo kvar i ett område.

12 § utvidgar tionde paragrafens krav på att ändringar skall utföras på ett varsamt sätt så att olika värden tas tillvara. Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär får nämligen inte förvanskas.

Tillämpningen bör utgå från vad som idag anses värt att bevara. Hit hör byggnader och miljöer som representerar olika tidsepoker, sociala förhållanden eller som värderas högt av en lokal opinion. Byggnader och miljöer behöver således inte vara av byggnadsminnesklass för att detta krav skall kunna hävdas i varje enskilt bygglovsärende.

I första hand är det byggnadsnämnden som skall göra bedömningen av om ett skyddsintresse skall hävdas. Enligt 5 kap kan i detaljplan eller områdes- bestämmelser utfärdas skyddsbestämmelser för denna typ av bebyggelse och enligt 8 kap kan dessa krav utökas med bygglovplikt för underhåll och rivningslovsplikt av särskilt värdefull bebyggelse. Ersättningsreglerna i PBL innebär att fastighetsägare som kommer i kläm p g a skyddsbestämmelser eller vägras rivning kan få ersättning.

13 § "... Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär. "Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras". Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär. Slutligen krävs att byggnader som genom detaljplan eller områdesbestämmelser åläggs skyddsbestämmelser skall underhållas så att dess särart bevaras.

15 § "Tomter som tas i anspråk för bebyggelse skall anordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen...".

Kommunens översiktliga bevarandeambitioner och särskilda bevarandeinsatser uttryckta i ett särskilt program för kulturmiljövård eller i en bevarandeplan, blir också framgent av avgörande betydelse för möjligheterna att ta hänsyn till den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.

16 § "... Vid sådan ändring av en byggnad för vilken bygganmälan krävs skall tomten anordnas så att den uppfyller kraven i 15 § i den utsträckning som efter omständighterena kan krävas med hänsyn till kostnaderna för arbetet och tomtens särskilda egenskaper."

17 § "Tomter skall, oavsett om de har tagits i anspråk för bebyggelse eller inte, hållas i vårdat skick". Byggnadsnämnden kan besluta att plantering skall utföras och att befintlig växtlighet skall bevaras.
"Tomter, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, får inte förvanskas i de avseenden de omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser."

4 kap Översiktsplan

1 § "I översiktsplanen skall redovisas de allmänna intressen enligt 2 kap och de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas vid beslut om

användningen av mark- och vattenområden. Vid redovisningen av de allmänna intressena skall riks-intressen enligt lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m m anges särskilt.
Av planen skall framgå:

1. Grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden,
2. Kommunens syn på hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras,
3. Hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena enligt lagen om hushållning med naturresurser m m.

Översiktsplanens innebörd och konsekvenser skall kunna utläsas utan svårighet. I översiktsplanen ges rekommendationer för bebyggelseutvecklingen samt en överblick över bestämmelser och planer som gäller inom olika delar av kommunen. Översikten uttrycker principiella handlingslinjer i arbetet med planläggning och byggande. Planen innebär inte några bindande bestämmelser utan dess huvudsakliga funktion är att utgöra underlag för kommande beslut och att redovisa och informera om de allmänna intressena. I översiktsplanen anges också områden som kommunen avser detaljplanera eller upprätta områdesbestämmelser för.

I syfte att bl a mildra eventuella konflikter mellan förnyelse och bevarande har rekommendationerna karaktären av allmänna hänsynsregler antingen generellt eller för särskilda geografiskt avgränsade områden. I synnerhet för de delar av kommunen där någon lovprövning inte är nödvändig har dessa rekommendationer stor betydelse för att förverkliga målet och att ta tillvara det kulturarv som den byggda miljön utgör. Här fungerar de också som en del av informationen till fastighetsägare och brukare med beskrivningar av områdenas kvaliteter och råd om hur dessa kvaliteter kan tas tillvara vid byggnadsåtgärder av olika slag.

Översiktsplanen kan också utnyttjas som ett samordningsinstrument i den kommunala verksamhetsplaneringen där olika program med anknytning till markanvändningsfrågor sammanvägs med kommunens ekonomiska planering. Genom att översiktsplanen omarbetas med jämna mellanrum kommer den att behandla inte bara var och hur bebyggelseförnyelsen bör ske utan även när.

5 kap Detaljplan och områdesbestämmelser

1 § "Prövning av markens lämplighet för bebyggelse och reglering av bebyggelsemiljöns utformning skall ske genom detaljplan för ... bebyggelse som skall förändras eller bevaras, som regleringen behöver ske i ett sammanhang. ...".

2 § "Vid utformningen av en detaljplan skall skälig hänsyn tas till befintliga bebyggelse-, äganderätts- och fastighetsförhållanden som kan inverka på planens genomförande ...".

7 § I detaljplan får "meddelas bestämmelser om ... placering, utformning och utförande av byggnader, andra anläggningar och tomter, varvid får meddelas varsamhetsbestämmelser för att precisera kraven i 3 kap 10 §, skyddsbestämmelser för byggnader som avses i 3 kap 12 § och för tomter som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, rivningsförbud för byggnader som avses i 3 kap 12 § samt sådana bestämmelser i fråga om andra ändringar av byggnader än tillbyggnader som får utfärdas med stöd av föreskrifter enligt 21 § lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m m ...".

16 § "För begränsade områden som inte omfattas av detaljplan kan områdesbestämmelser antas för att säkerställa att syftet med översiktsplanen uppnås".

I en **detaljplan** betyder bestämmelser om byggrätter, byggnadssätt och markens användning mycket för möjligheterna att bevara kulturhistoriskt eller konstnärligt värdefull bebyggelse. Genom att begränsa byggnadsrätter till att motsvara befintliga byggnaders volym och i förekommande fall förtydliga med områdesbeteckningen "Q" med tillhörande användningsbestämmelser och "q" med

bestämmelser om särskild miljönhänsyn skapas planmässiga förutsättningar för ett långsiktigt säkerställande. Genom en sådan "skräddarsydd" plan kan byggnadsrätten således regleras efter befintliga förhållanden och den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen bevaras i sin nuvarande utformning.

q markerar värdefull miljö. Med q kombinerat med index, q1, q2, etc kan riv-ningsförbud och skyddsbestämmelser regleras. Detta gäller både för kvartersmark och allmän plats.

Q betyder att marken får användas endast för befintlig, kulturhistorisk bebyggelse. Bestämmelsen innebär också att användningen i övrigt är helt fri till bostäder, kontor, handel, värdshus etc. Den enda begränsningen är att användningen inte får motverka syftet att bevara byggnaderna och att det inte uppkommer betydande olägenheter för omgivningen. Markanvändningen Q innebär inte automatiskt ett rivningsförbud men kan ändå leda till att rivning vägras med stöd av 8 kap 16 §. Om ett absolut rivningsförbud skall gälla behöver q1 = rivningsförbud läggas till.

8 kap Bygglov, rivningslov och marklov

Generellt gäller enligt 1 § att bygglov krävs för att uppföra byggnader och göra tillbyggnader. I övrigt gäller bl a

3 § "I områden med detaljplan krävs ... bygglov för att 1. färga om byggnader eller byta fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial samt för att göra andra ändringar av byggnader som avsevärt påverkar deras yttre utseende, ...".

Enligt 4 § krävs dock ej lov beträffande en- och tvåbostadshus för att "... färga om byggnader inom områden med detaljplan", om byggnadens karaktär därigenom inte ändras väsentligt". Kommunen får dock enligt 6 § "för ett område som utgör en värdefull miljö bestämma att bygglov krävs för att ... inom områden med detaljplan färga om en- eller tvåbostadshus och komplementbyggnader, ... underhålla sådan bebyggelse med särskilt bevarandevärde som avses i 3 kap 12 §".

8 § "Inom områden med detaljplan krävs rivningslov för att riva byggnader eller delar av byggnader, om inte annat har bestämts i planen. ...".

9 § "... Kommunen får i detaljplan besluta att marklov krävs för trädfällning...".

16 § "Ansökningar om rivningslov skall bifallas, om inte byggnaden eller byggnadsdelen ... bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde".

Utanför detaljplanelagt område erfordras inte bygglov för att färga om byggnader, byta fasadmaterial eller taktäckningsmaterial, eller andra ändringar som avsevärt påverkar en byggnads yttre. För en- och tvåbostadshus behövs inte heller inom detaljplan bygglov för sådana yttre ändringar. I en detaljplan eller områdesbestämmelser kan dock sådan tillståndsplikt, liksom lovplikt för underhållsåtgärder för bebyggelse med särskilt bevarandevärde införas.

För att säkerställa översiktsplanens bevarandesyften kan det därför i många fall vara naturligt att omsätta planens rekommendationer till mer detaljerade bestämmelser om lovpliktens omfattning samt byggnadernas placering, utformning och utförande. Detaljplanen medger också andra preciseringar av bevarandeintressena i miljön såsom parker, gator, torg och andra allmänna platser.

Kommunen kan också meddela skyddsbestämmelser för särskilt värdefull bebyggelse och på så sätt ge samma skydd som länsstyrelsens beslut beträffande byggnadsminne. Härigenom åstadkommes s k kommunala byggnadsminnen. Genom skyddsbestämmelser kan kommunen införa ett permanent förbud mot rivning av kulturhistoriskt eller miljömässigt värdefull bebyggelse liksom bestämmelser hur de ska underhållas. Bestämmelser kan avse både en byggnads yttre och inre. Detaljplanen är bindande och har en genomförandetid på minst 5 år och högst 15 år.

Områdesbestämmelser ska kommunen kunna anta för att säkerställa syftet med översiktsplanen eller för att tillgodose ett riksintresse enligt naturresurslagen. Områdesbestämmelser kan dock inte gälla inom områden med detaljplan. I de flesta fall kräver ett område där stadsförnyelse är aktuell vanligen den mer full-ständiga reglering som en detaljplan kan ge, men i sådana lägen där bindande be-stämmelser behövs endast i några få avseenden kan områdesbestämmelser vara användbara.

För att säkerställa bevarandeintressena kan kommunen genom områdesbestämmelser liksom för detaljplaner utvidga den tillståndsplikt som normalt gäller t ex för att färga om byggnader, byta fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial eller andra ändringar som avsevärt påverkar en byggnads yttre. Hit hör även att bygglovplikt kan införas för jordbrukets och liknande näringars ekonomibyggnader. Också rivning, underhålls-åtgärder, schaktning, fyllning och trädfällning kan lovpliktigas inom dessa områden.

Även byggnaders placering, utformning och utförande samt andra betydelsefulla inslag i miljön som parker, gator, torg och andra all-männa platser kan omfattas av områdes-bestämmelser. I likhet med vad som gäller för detaljplanerat område kan också skydds-bestämmelser antas för kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller bebyggelsemiljöer.

KULTURMINNESLAGEN

Från och med 1 januari 1989 gäller en ny lag för landets kulturminnen, den så kallade "Kulturminneslagen" (KML), SFS 1988:950. Därmed upphävs de tidigare lagarna:

a)
lagen (1942:350) om fornminnen

b)
lagen (1960:390) om byggnadsminnen
c)
lagen (1985:1104) om skydd för utförsel av vissa äldre kulturföremål.

1 kap Portalparagraf

I kulturminneslagens inledande bestämmelse slås fast att "Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvaret för detta kulturarv delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas". I propositionen sidorna 33 och 71 står att "Kommunens ansvar för kulturminnesvården är dessutom mycket betydande. I praktiken kommer det att få beaktas främst i den planering och vid de åtgärder som företas inom ramen för PBL och NRL" samt "Kommunernas roll i planeringen av den fysiska miljön ger den en sällsynt stor möjlighet att vårda sig om sådana kulturvärden som, utan att kvalificera sig till det särskilda skydd som kan komma i fråga enligt 2 och 3 kap denna lag, ändå har sitt värde".

2 kap Fornminnen

1 § Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna:

1. Gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. Resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. Kors och minnesvårdar,
4. Samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. Lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. Ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,
7. Färdvägar och broar, hamnanläggningar,

vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,

8. Skeppsvrak, om minst ett hundra år kan antas ha gått sedan skeppet blivit vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult."

2 § "Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbottnen som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde".

6 § "Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada fast fornlämning".

7 § "Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning."

9 § "Länsstyrelsen får meddela särskilda föreskrifter till skydd för en fast fornlämning."

10 § "Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget, och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen."

12 § "Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen."

2 kap behandlar även en definition av begreppet fornfynd, påföljder vid ingrepp i fast fornlämning, inlösen och hittelön vid fornfynd, fyndfördelning, metallsökare samt ansvar och överklagande m m.

3 kap Byggnadsminne
(byggnader i kommunal och enskild ägo)

1 § "En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde."
"Bestämmelserna i detta kapitel gäller inte en byggnad som är fast fornlämning eller kyrkobyggnad enligt denna lag."

Byggnadsminnesskyddet har i den nya kulturminneslagen vidgats till att också gälla byggnader inom kulturhistoriskt synnerligen märkliga bebyggelseområden även om varje enskild byggnad som ingår i ett sådant område inte i sig kan sägas vara synnerligen märklig i lagens mening. Det vidgade byggnadsminnesskyddet svarar mot en strävan att i ökad utsträckning bevara samlade värdefulla miljöer, vid sidan av enskilda monument.

Begreppet "byggnad" ges i bestämmelserna en vid tolkning med resultat att såväl bryggor, murar, vallar, kvarnar, sågar broar, gruvor, alléer, parker och trädgårdar kan byggnadsminnesförklaras. En förutsättning är dock att de uppfyller kvalitetskravet i fråga om kulturhistoriskt eller konstnärligt värde, samt att anläggningen i fråga äger en sådan ålder att ett kulturhistoriskt tidsperspektiv kan anläggas på den.

2 § "När en byggnad förklaras för byggnadsminne skall länsstyrelsen genom skyddsföreskrifter ange på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras."

3 § "Skyddsföreskrifterna skall så långt som möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Hänsyn skall härvid tas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål."

4 § "Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ." Ansökan om att en byggnad skall

förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgifter om:

- fastighetsbeteckning
- lagfaren ägare
- beskrivning av byggnaden
- av vilken orsak man vill att byggnaden skall skyddas

5 § "Då fråga väckts eller tagits upp om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen i avvaktan på ärendets slutliga prövning meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde. Förbudet får gälla för en tid av högst sex månader. Om det finns synnerliga skäl får det förlängas, dock högst med sex månader varje gång."

6 § "Om en byggnad kan antas komma ifråga som byggnadsminne, får länsstyrelsen, utan att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring, förordna att anmälan till länsstyrelsen skall göras, innan byggnaden rivs eller ändras på ett sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde.

Länsstyrelsen skall inom en månad från det anmälan kommit in dit avgöra om den skall ta upp fråga om byggnadsminnesförklaring av den berörda byggnaden. Under denna frist får den anmälda åtgärden inte vidtas utan att länsstyrelsen har medgett det."

***Paragraferna 10 - 21 behandlar*:**

- bestämmelser om ersättning och inlösen
- ändring och hävande
- ansvarsbestämmelser m m
- överklagande m m

Byggnadsminnenas antal (hela anläggningar) i landet uppgår för närvarande till omkring 900 st, varav ca 50 st inom Älvsborgs län.

4 kap - Kyrkor

Bestämmelserna i 4 kapitlet omfattar kyrkliga kulturminnen och skyddar kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser. Generellt gäller tillståndsplikt från länsstyrelsen för förändringar av kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillkommit efter 1939. Vad som avses med förändringar redogörs för i paragraf 3. I paragraf 4 framgår att bestämmelserna i par 3 även skall tillämpas för kyrkobyggnader och kyrkotomter tillkomna efter 1939 om riksantikvarieämbetet beslutar så.

5 och 6 kap - Kulturföremål

5:e kapitlet behanlar skyddet av vissa äldre kulturföremål och 6:e kapitlet återlämnandet av olagligt bortförda kulturföremål.

Föreskrifter angående statliga byggnadsminnen.

I kulturminneslagens 3 kap rörande Byggnadsminnen står att "I fråga om byggnad av sådant värde som sägs i första stycket" 1 § "och som tillhör staten gäller de bestämmelser som regeringen meddelar om statliga byggnadsminnen. Om ett statligt byggnadsminne övergår till annan ägare än staten skall det därmed utgöra ett byggnadsminne enligt denna lag."

Merparten av landets "statliga byggnadsminnen" utgörs av monumentalbyggnader som slott och residens men där förekommer även byggnader med enklare arkitektur som fyrar, skolor, tingshus, militärboställen och sjukhus. De statliga byggnadsminnenas antal (hela objekt) upp-går i landet för närvarande till ca 300 st.

Byggnaderna skyddas enligt Förordning om statliga byggnadsminnen 1988:1229.

BYGGNADSVÅRDSBIDRAG

Vid underhåll och ombyggnad av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse finns det vissa möjligheter att få ekonomiska bidrag.
Förutsättningar för att erhålla bidrag är t ex;

- att byggnaden har ett dokumenterat kulturhistoriskt värde
- att ombyggnad och underhåll sker varsamt och efter byggnadens egna förutsättningar
- att det kulturhistoriska värdet bibehålls.

Stöd kan utgå till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i vid mening. Beviljning av bidrag bedöms bl a med den omgivande miljön som utgångspunkt. Bidrag får lämnas till kulturhistoriskt motiverade *överkostnader* vid ombyggnad, renovering och underhåll. Bidrag får även lämnas till grundförstärkning av kulturhistoriskt värdefulla hus.

Länsstyrelsen kan i bidragsbeslutet ställa villkor för bidragets användning, antikvarisk medverkan, dokumentation, besiktning och annan redovisning samt bevarande.

De objekt som kan komma ifråga är:

- byggnadsverk i vid mening. Bl a till byggnader och anläggningar som saknar egentlig användning s k överloppshus
- miljöbilden runt själva byggnaden ex park, broar och gatubeläggning
- byggnadsverk som är fasta fornlämningar enligt 2 kap KML, t ex stenvalvbroar
- museala byggnader på *ursprunglig plats*.

Bidrag kan utgå i de fall restaureringsarbeten förorsakar extra kostnader på grund av kulturhistoriska hänsynstaganden. Sådana *överkostnader* kan uppkomma exempelvis vid:

- bevarande av byggnader som saknar egentlig användning, s k överloppshus eller
- bevarande av den omgivande miljöbilden eller
- bevarande av byggnadsdel som saknar egentlig funktion, men som är viktig för helheten, t ex torn eller verandor
- hänsynstagande till befintligt material, t ex putsdekor och snickeridetaljer
- användande av samma typ av fasad- och takmaterial som det ursprungliga, t ex spån, skiffer eller profilerade paneler
- särskild ytbehandling, t ex trätjära eller kalkfärg
- tillämpning av samma teknik som ursprungligen använts och samma detalj-utformning som den befintliga
- arbeten som kräver medverkan av konservator eller annan specialist
- antikvarisk medverkan för förundersökning och projektering, antikvarisk platskontroll och dokumentation under arbetets gång samt för särskilda byggnadstekniska undersökningar

Vid beviljande av bidrag kan krav komma att ställas på att bebyggelsen skall bevaras för framtiden. Säkerställande kan ske genom byggnadsminnesförklaring eller kommunala beslut, t ex enligt Plan- och bygglagen.

Bidrag kan ges med högst 90 % av de kulturhistoriska överkostnaderna för byggnadsminnen eller annan värdefull bebyggelse, som ligger inom riksintresseområde. För övrig bebyggelse av kulturhistoriskt värde kan bidrag lämnas med högst 50 % av överkostnaderna. Om det finns särskilda skäl kan Riksantikvarieämbetet medge att större bidrag lämnas.

För ytterligare information kan man vända sig till länsstyrelsens kulturmiljöenhet eller länsmuseet som även tillhandahåller den särskilda blankett som används vid ansökan om byggnadsvårdsbidrag.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Byggnadsminnen 1961-1978. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1981.

Brålandaboken - En bok om Brålanda, Gestad och Sundals-Ryr. Tre socknar på Dal, del 1 och 2. Vänersborg 1975.

Erixon, Sigurd *Svensk byggnadskultur - studier och skildringar belysande den svenska byggnadskulturens historia.* Stockholm 1947.

Frändeforsboken. Uddevalla 1985.

Grane, Erik *Frändefors kyrkor - historik och beskrivning.* Broschyr. Vänersborg 1988.

Hallbäck, Sven-Axel *Dalsland.* 1982.

Hallin, Margareta Byggnadstraditioner i Älvsborgs län. Dalslandsstugan. I: *Västgöta-Dal* 1984.

Hembygden 1971. Dalslands fornminnes- och Hembygdsförbund. Uddevalla 1970.

Palm, Gunnar *Brålanda kyrka - kort historik och beskrivning.* Broschyr. Vänersborg 1978.

Svenska gods och gårdar - Dalsland, del XLVIII. Uddevalla 1945.

Svensson, Karin Rex *Hästefjorden under stenåldern.* Älvsborgs länsmuseum. Uddevalla 1988.

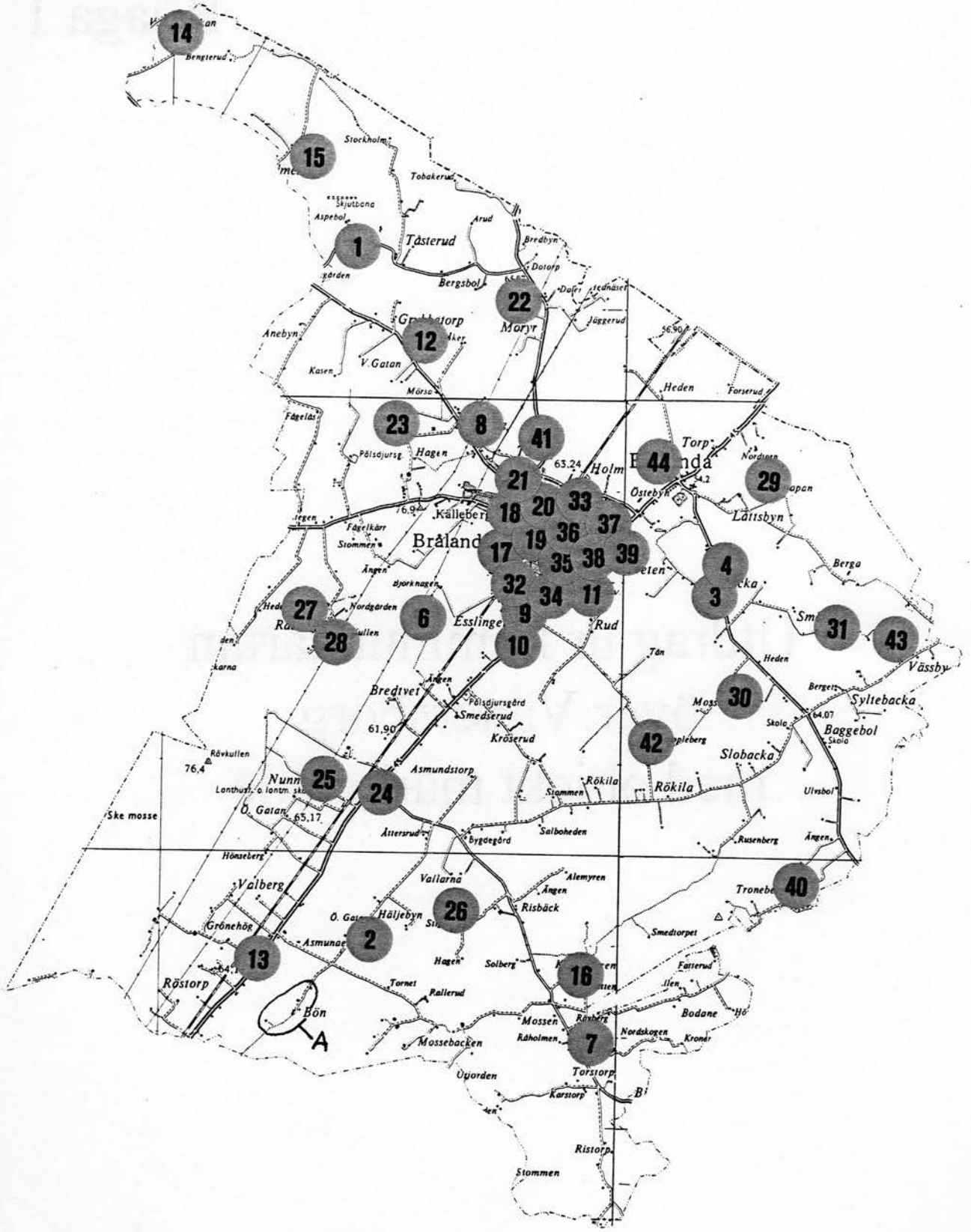
von Schultz, Gösta *Dalslandsgårdar.* Stockholm 1951.

Wegraeus, Erik Dalslandsstugan. I: *Dalsland - ett himmelrike på jorden.* Älvsborgs läns landsting. Vänersborg 1982.

Widmark, Dag *Industrilandskapet Dalsland i historisk belysning.* Älvsborgs länsmuseum. Vänersborg 1997.

Bilaga 1

Utdrag ur kommunkartan över Vänersborg med objekt markerade

Utdrag ur kommunkartan, Vänersborgs kommun, över Brålanda socken med objekt markerade.

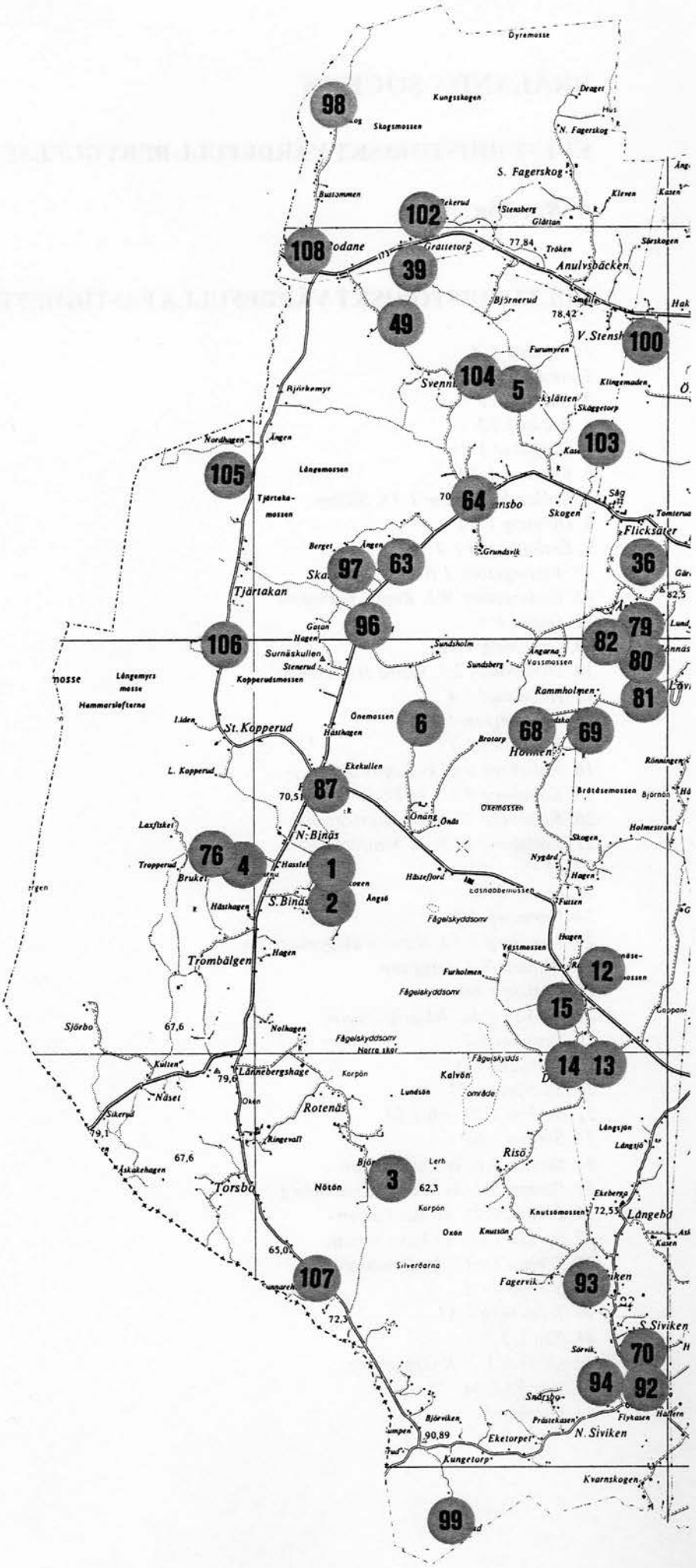
BRÅLANDA SOCKEN

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSEMILJÖ

A. *Byn Bön*

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA FASTIGHETER

1. Aspebol 1:4
2. Assmundebyn 1:18
3. Backa 1:23
4. Backa 1:52
5. Baggebol 1:21
6. Bredtvet 1:20
7. Brålanda-Bodane 1:18, Slätten
8. Dyrehög 1:50
9. Esslingetorp 1:4
10. Esslingetorp 1:6
11. Esslingetorp 9:1, Roys Charkuteri
12. Gatan 4:1
13. Grönehög 1:43
14. Hinsetakan 2:1, Östra Hinsetakan
15. Holmerud 2:4
16. Krogsmyren 1:3
17. Källeberg 1:17
18. Källeberg 8:6, kv Rapskakan
19. Källeberg 9:12, kv Foderbetan
20. Källeberg 10:6, kv Majskolven
21. Källeberg 10:8, kv Majskolven
22. Moryr 2:15
23. Moryr 2:18
24. Nunntorp 1:6
25. Nunntorp 1:14, Naturbruksgymnasium
26. Risbäck 3:1, Stigstorp
27. Råskog 1:60
28. Råskog 1:52, Råskogsstugan
29. Skrapan 1:7
30. Slobacka 1:51
31. Smörtvet 1:21
32. Sörbyn 1:79 och 1:85
33. Sörbyn 1:81
34. Sörbyn 3:6, kv Opphämtan
35. Sörbyn 8:2, kv Skälet, Oskarsborg
36. Sörbyn 9:15, kv Ränningen
37. Sörbyn 11:8, kv Vävtrampan
38. Sörbyn 19:17, kv Damasten
39. Sörbyn 21:5
40. Troneberg 1:33
41. Tån 1:2
42. Ulvsbol 1:7, Knäppleberg
43. Vässby 1:44
44. Östebyn S

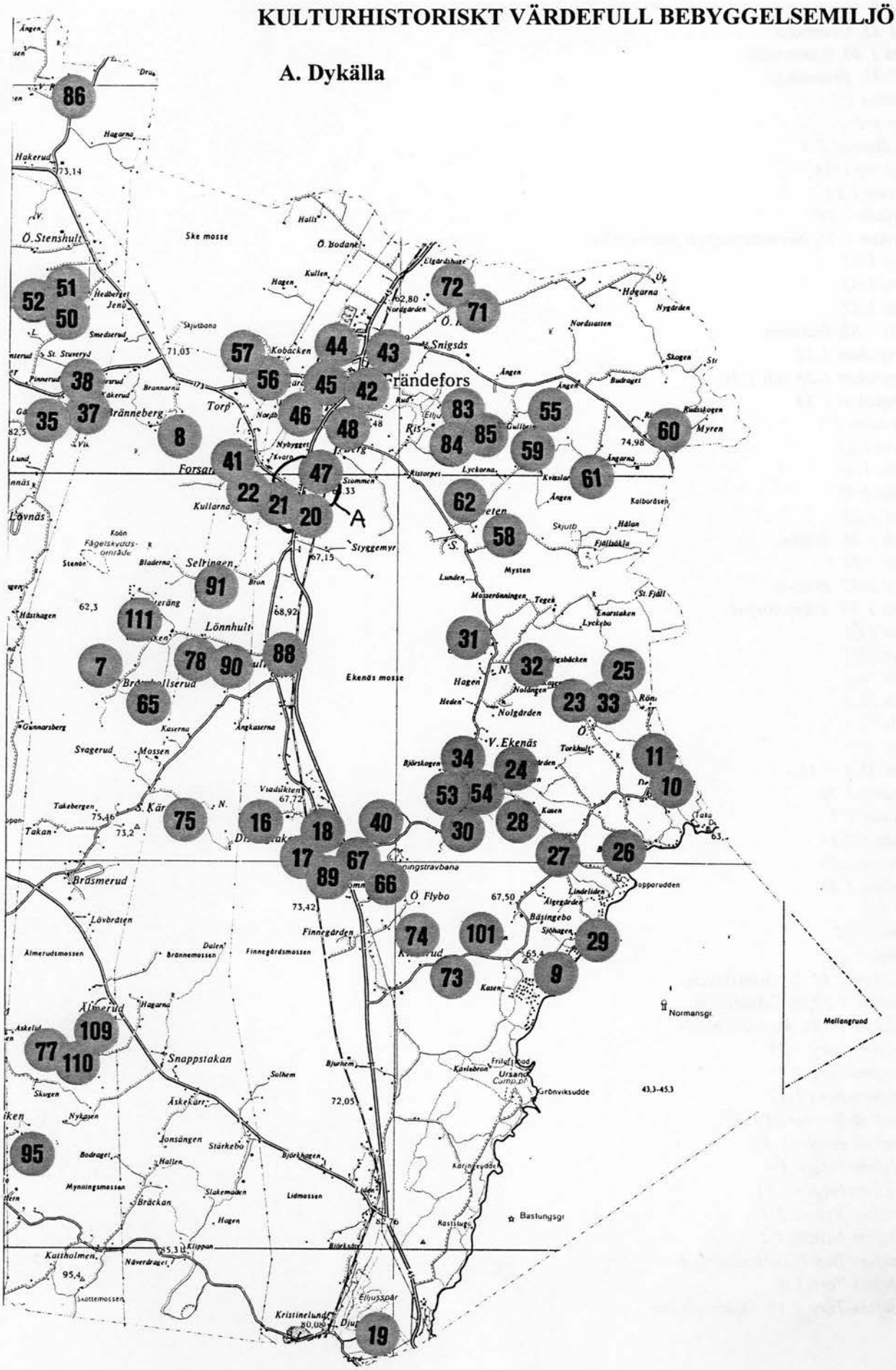

Utdrag ur kommunkartan, Vänersborgs kommun, över Frändefors socken med objekt marketade. Förteckning över objekten se nästa sida.

FRÄNDEFORS SOCKEN

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSEMILJÖ

A. Dykälla

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA FASTIGHETER

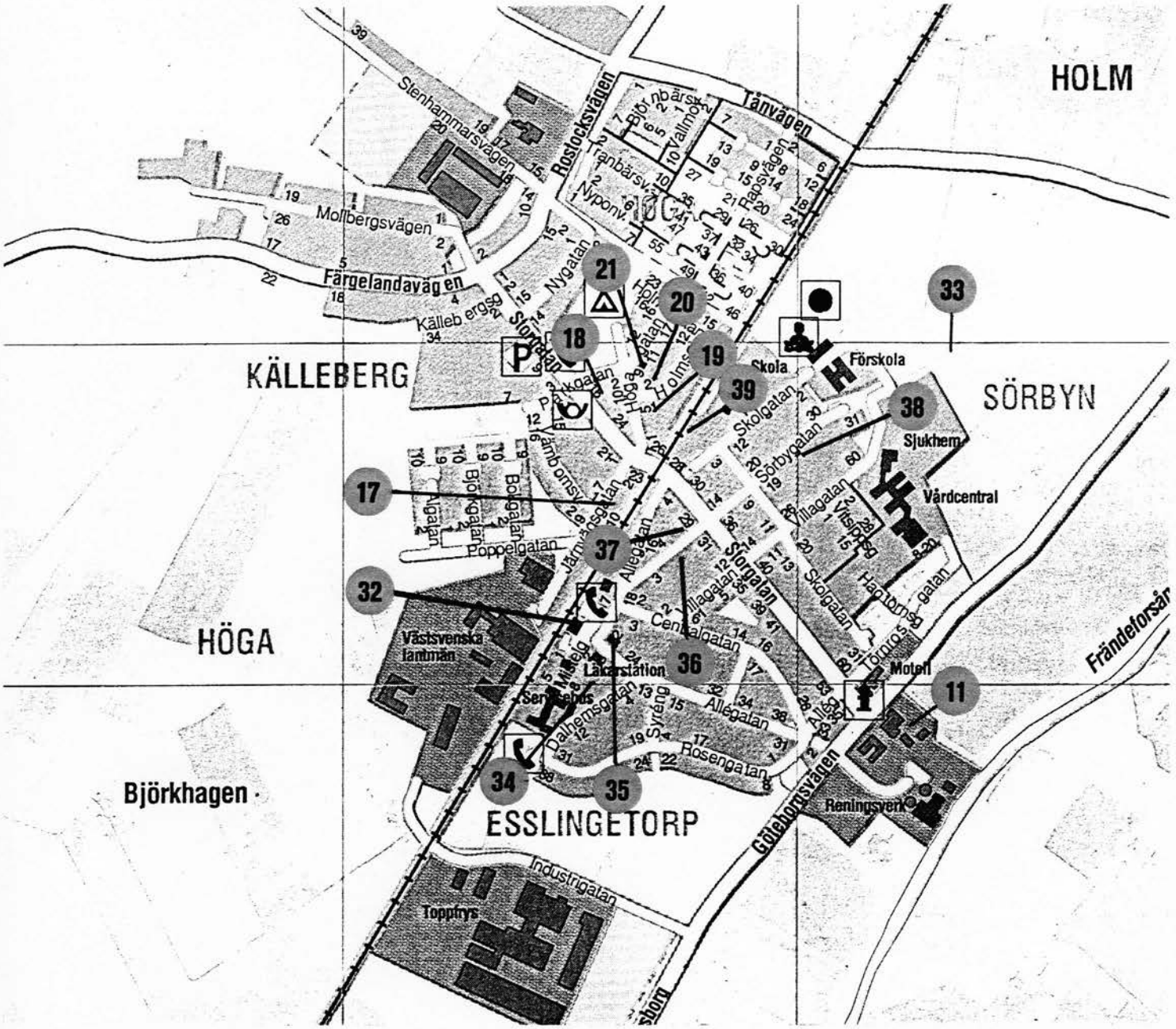
1. Binäs 1:2
2. Binäs 1:33, Granhöjd
3. Rotenäs 1:48, Björsundet
4. Binäs 2:17, Brunnarna
5. Blekslätten 1:7
6. Brotorp 3:1
7. Bråtekollserud 2:1
8. Bränneberg 1:34
9. Bäsingebo 1:31
10. Dereviken 1:24
11. Dereviken 1:27, Normanstorpets missionshus
12. Dernäs 1:11
13. Dernäs 1:35
14. Dernäs 1:51
15. Dernäs 1:52, Gatorna
16. Dissingtakan 1:21
17. Dissingtakan 1:28 och 1:30
18. Dissingtakan 1:33
19. Djupedalen 2:1
20. Dykälla 1:27
21. Dykälla 1:41
22. Dykälla 1:42
23. Ekenäs 1:23
24. Ekenäs 1:28, Ängen
25. Ekenäs 1:31
26. Ekenäs 2:52, Bräckan
27. Ekenäs 3:35, Stångetorpet
28. Ekenäs 20:1
29. Ekenäs 23:1
30. Ekenäs 24:1
31. Ekenäs 35:3
32. Ekenäs 36:1
33. Ekenäs 42:1
34. Ekenäs 43:6 + 43:1
35. Flicksäter 1:34
36. Flicksäter 1:5
37. Flicksäter 2:15
38. Flicksäter 2:25
39. Flicksäter 2:28
40. Flybo 1:7
41. Forsane 1:25
42. Frändefors 1:3
43. Frändefors 1:13, kv Gradskivan
44. Frändefors 1:27, kv Läseboken
45. Frändefors 1:133, kv Koralboken
46. Frändefors-Berg 1:35
47. Frändefors-Berg 1:41
48. Frändefors-Berg 1:42
49. Frändefors-Björnerud 1:32
50. Frändefors-Högen 1:3
51. Frändefors-Högen 1:4
52. Frändefors-Högen 1:11
53. Frändefors-Nyböle 3:1
54. Frändefors-Nyböle 4:2
55. Frändefors-Rud 1:29, Rudsängen
56. Frändefors-Torp 1:4
57. Frändefors-Torp 1:18, Skjutsegården

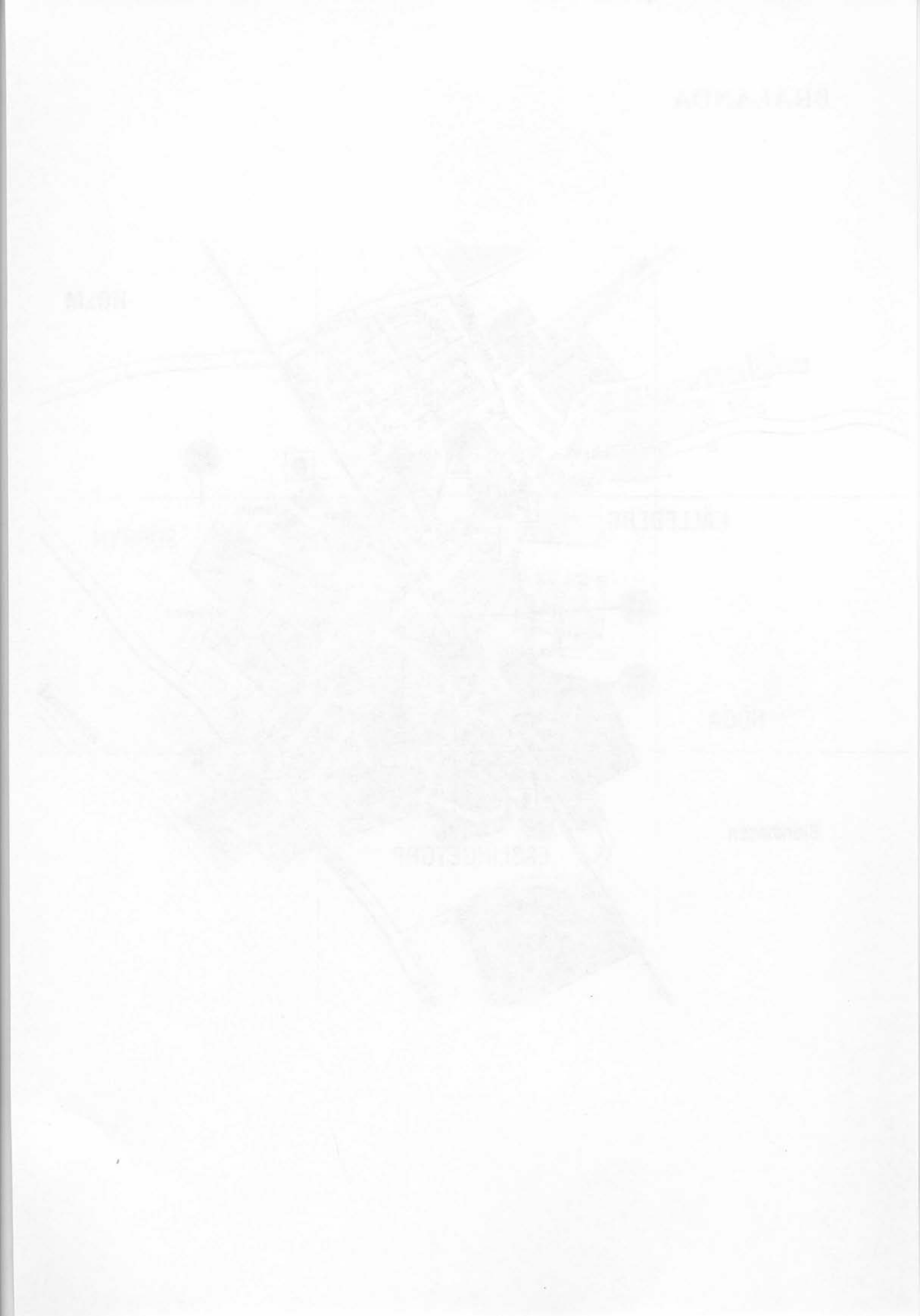
58. Frändefors-Tveten 1:3
59. Frändefors-Tveten 1:45, Kvisslarna
60. Frändefors-Tveten 2:40, Björkås
61. Frändefors-Tveten 2:41, Ängen
62. Frändefors-Tveten 4:1
63. Grundsvik 1:6
64. Grunsbo 2:2
65. Gåseviken 1:18, Laggen
66. Gömman 1:5
67. Gömman 1:11
68. Holmen 1:19
69. Holmen 2:6
70. Hällan 1:6
71. Kalsrud 1:38 och Snigsås 3:2
72. Kalsrud 2:3
73. Kleverud 1:1, Kleveruds gård
74. Kleverud 1:10, Krogen
75. Kärsbol 1:5
76. Laxfisket 1:9, Bruket
77. Långebo 1:29
78. Lönnhult 1:5
79. Lövnäs 1:50, Rönnäs bygdegård
80. Lövnäs 1:53
81. Lövnäs 7:2
82. Lövnäs 10:1, Rabbåsen
83. Ris 1:46, Kullen
84. Ris 1:52
85. Ris 1:53, Kulten
86. Rölanda 2:12
87. Rösebo 1:9, Rösebo skola
88. Röshult 1:5
89. Röshult 1:41
90. Röshult 2:4
91. Selringen 1:6
92. Siviken 1:36, Sivikens skola
93. Siviken 1:54, Tomtebo
94. Siviken 1:69
95. Siviken 2:58, Hagen
96. Skarbo 1:24
97. Skarbo 3:1
98. Skog 1:5
99. Spekerud 1:5
100. Stenshult 1:22, Röd
101. Stigen 1:72
102. Stuveryd 1:4, Hjobergs krukmakeri
103. Stuveryd 2:14
104. Svennungstakan 1:5, Linnekullen
105. Tjärtakan 1:11
106. Tjärtakan 1:21
107. Torsbo 1:22, Sunnarehage
108. Västra Bodane 2:11, Affärsmuseum
109. *Älmerud 1:22*
110. Älmerud 2:1
111. Österäng 1:9

Bilaga 2

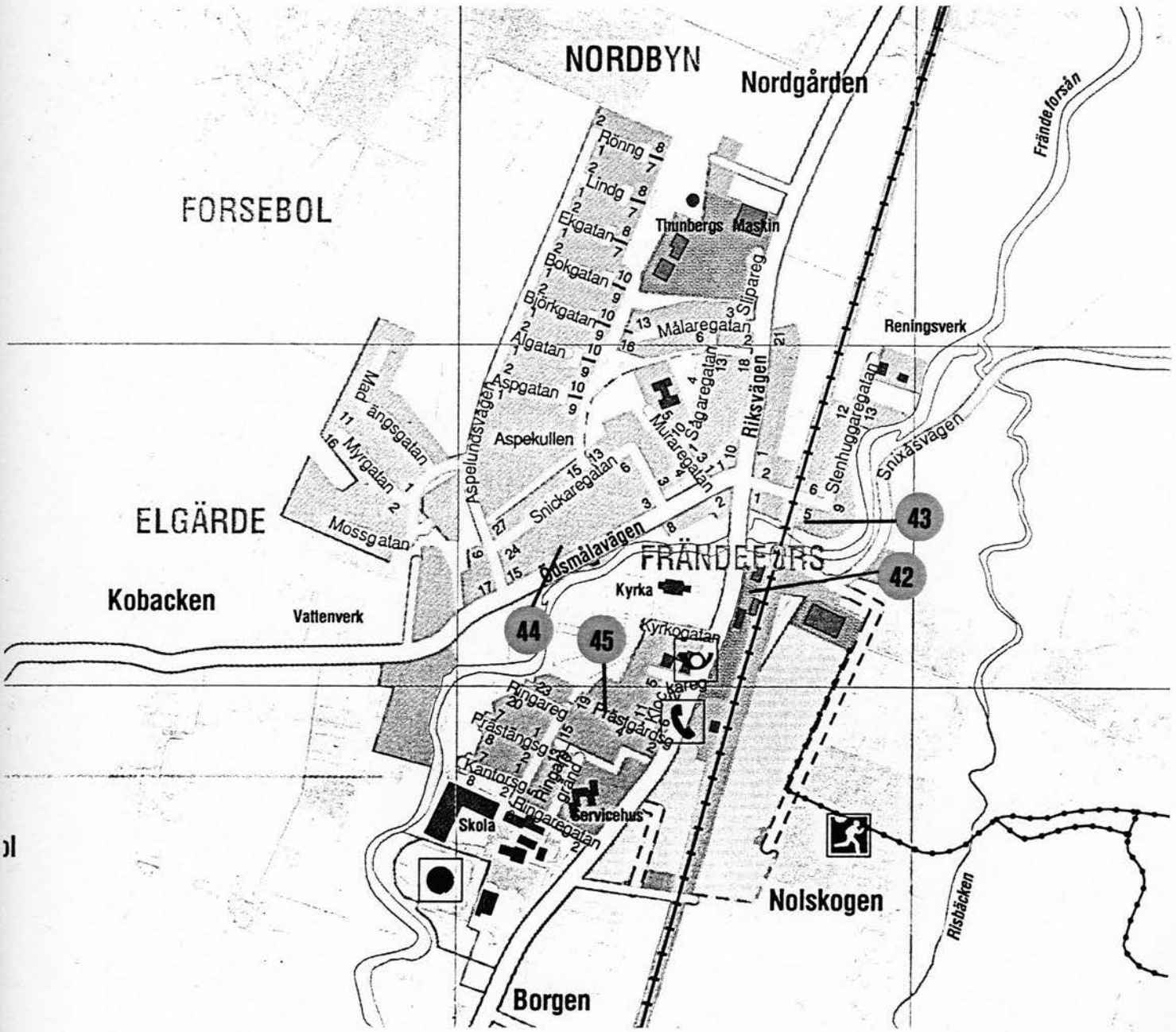
Tätortskartor med kulturhistoriskt värdefulla fastigheter markerade

BRÅLANDA

HOLM
KÄLLEBERG
SÖRBYN
HÖGA
ESSLINGETORP
Björkhagen
Stenhammarsvägen
Rostocksvägen
Tånvägen
Mollbergsvägen
Färgelandavägen
Nygatan
Storgatan
Parkgatan
Holmsgatan
Skolgatan
Förskola
Skola
Sjukhem
Vårdcentral
Poppelgatan
Allégatan
Villagatan
Centralgatan
Dalhemsgatan
Rosengatan
Läkarstation
Motell
Reningsverk
Industrigatan
Topptrys
Västsvenska lantmän
Götaälvsbron
21
20
18
19
39
33
38
17
37
32
36
11
34
35

FRÄNDEFORS

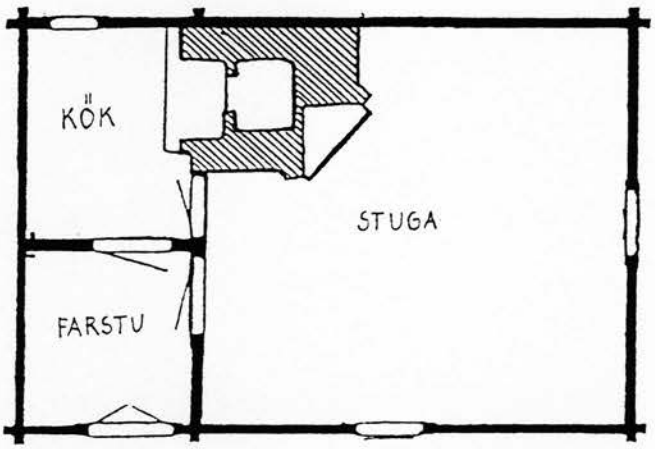

NORDBYN
Nordgården
Frändeforsån
FORSEBOL
Rönng
Lindg
Ekgatan
Bokgatan
Björkgatan
Ålgatan
Aspgatan
Aspekullen
Thunbergs Maskin
Slipareg
Målaregatan
Reningsverk
Sågaregatan
Murargatan
Riksvägen
Stenhuggaregatan
Snixåsvägen
Mad
Ängsgatan
Myrgatan
Mossgatan
Aspelundsvägen
Snickaregatan
ELGÄRDE
Gusmålavägen
FRÄNDEFORS
43
42
Kobacken
Vattenverk
Kyrka
44
45
Kyrkogatan
Ringareg
Prästgårdsg
Prästängsg
Kantorsg
Ringaregatan
Skola
Servicehus
Nolskogen
Ristbäcken
Borgen

Bilaga 3

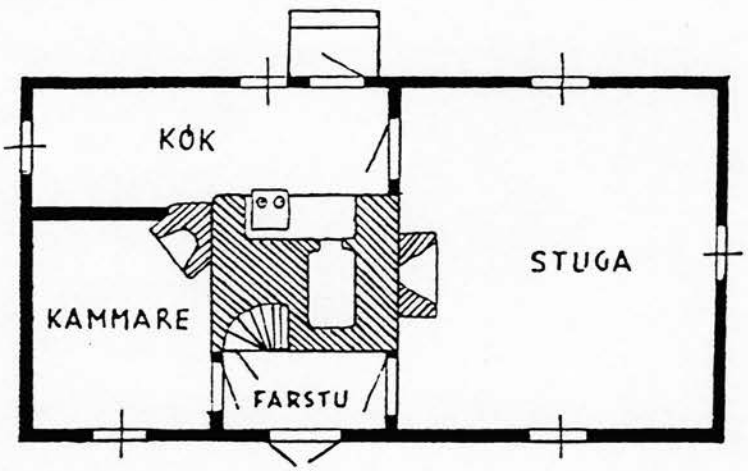
Planlösningar

PLANLÖSNINGAR

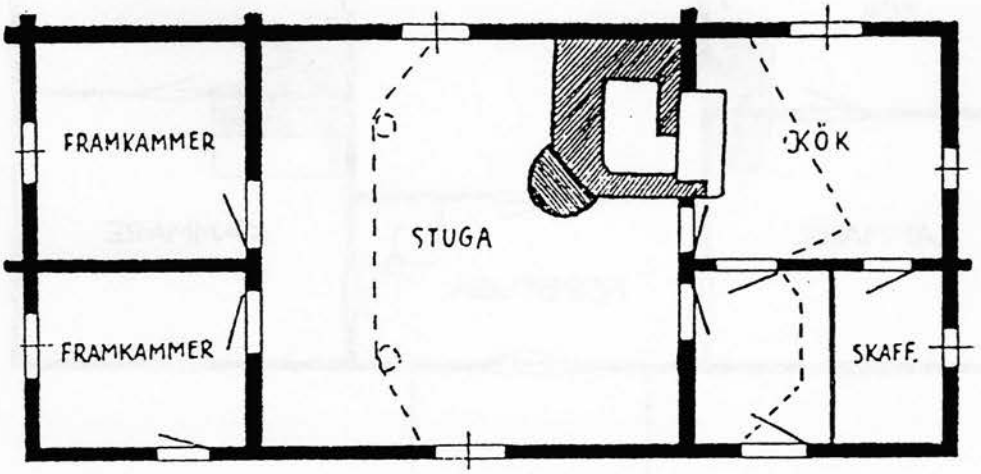
Här följer ett antal beskrivningar av planlösningar för bostadshus inom Vänersborgs kommun. Urvalet gör inget anspråk på att vara heltäckande utan visar endast identifierade huvuddrag hos boningshus från omkring 1600-talet fram till 1940-talet. Förutom de planformer som här visas finns en rad andra varianter av huvudtyperna och blandformer dem emellan.

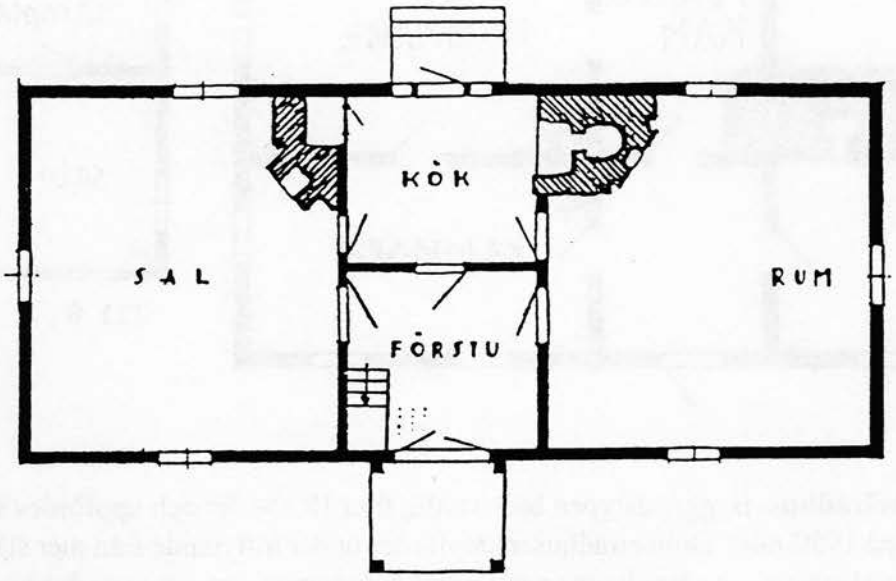
Ill 1. Enkelstuga. Byggnadstypen är mycket gammal och har rötter i tillbaka i medeltiden. Den uppfördes vanligtvis i 1 eller 1½ våning men även 2 våningar har förekommit. Exemplet har en ålderdomlig placering av eldstaden utmed stugrummets bakre långvägg. Vid slutet av 1700-talet och under 1800-talets början flyttades spismuren till husets mitt i samband med att köksutrymmet fick en mer central betydelse i vardagslivet.

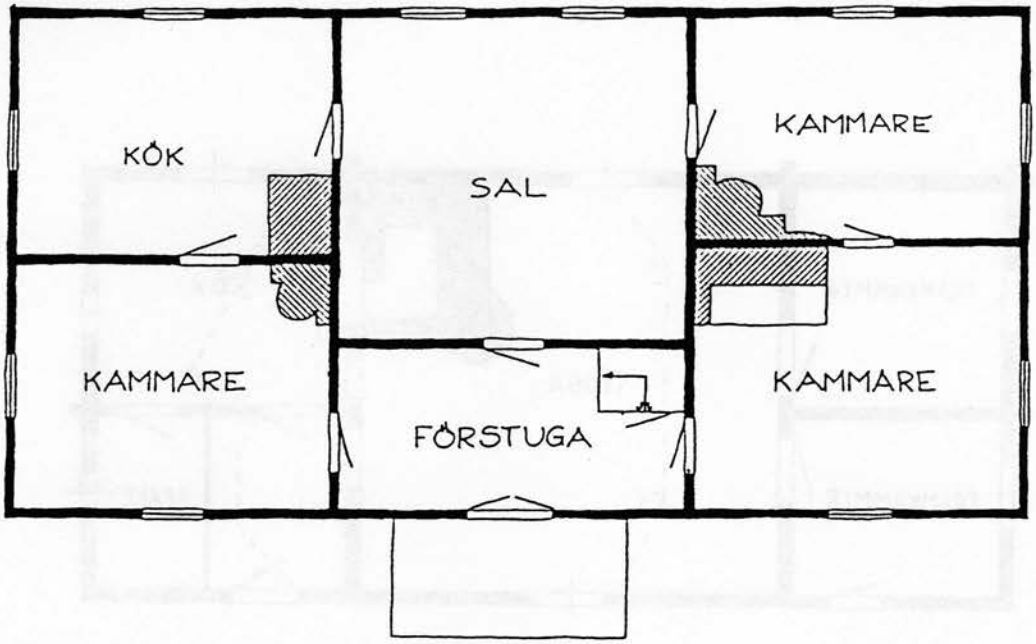
Ill 2. Enkelstuga med sidokammare och långkök. Hustypen började uppföras i större omfattning under tidigt 1800-tal. Den uppfördes vanligtvis i 1 eller 1½ våning men förekommer även med två våningar. Byggnadstypen är en utveckling av enkelstugan vilken förlängts. Resultatet blir en separat kammare samt ett större kök. Förfarandet har troligtvis sin förklaring i utvecklingen av ett separat kök. Byggnader av denna typ har senare i stor utsträckning fått en utbyggnad utmed långväggen vid köket.

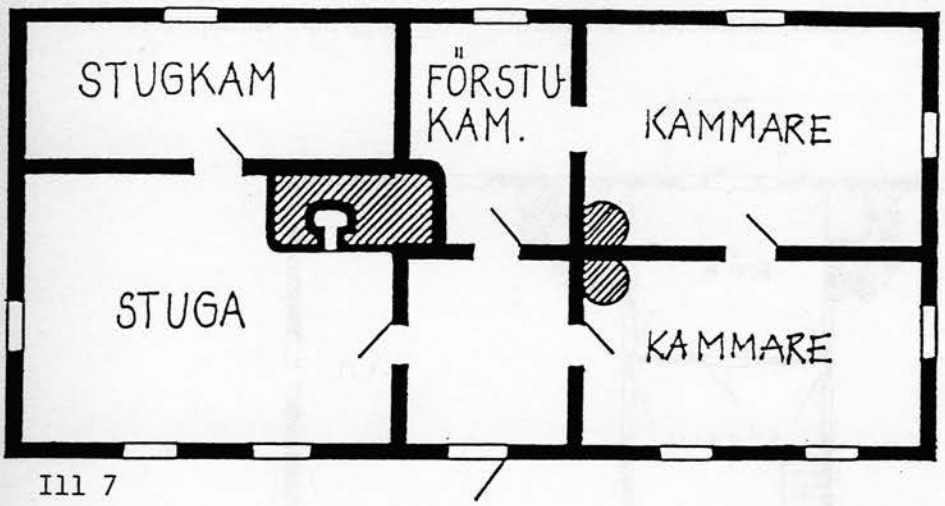
Ill 3. Framkammarstuga och långloftsstuga. Byggnadstypen kan med säkerhet beläggas från sent 1600-tal men har sannolikt uppförts betydligt längre tillbaka i tiden. Vid 1800-talets mitt trängdes den undan av nya byggnadstyper. Hus av den här typen har uppförts i 1 våning men det finns exempel med 1½ samt 2 våningar. De senare exemplen är ofta senare påbyggda hus och har gemensamma drag med långloftsstugor, en ålderdomlig byggnadstyp med ursprung från s k högloftsstugor. Utmärkande är två separata ingångar i nedervåningen och avsaknaden av förbindelsegång längs hela vindsplanet.

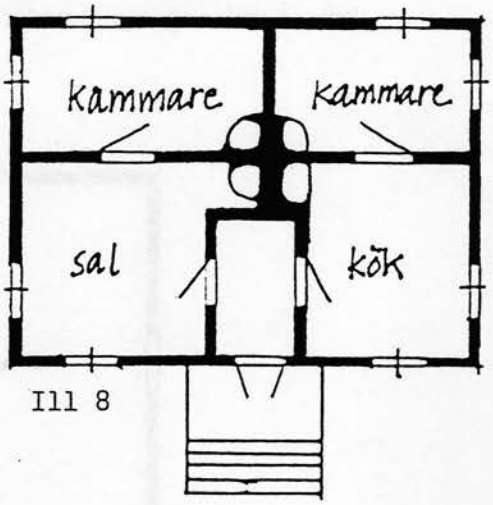
Ill 4. Parstuga. Byggnadstypen var allmän redan på 1600-talet men har troligtvis förekommit betydligt längre tillbaka i tiden. Den uppfördes fram till mitten av 1800-talet. Hustypen är en av de vanligast förekommande i landet. Före 1800 uppfördes den vanligtvis i 1 våning men under 1800-talets första decennier började parstugor i 1½ och två våningar uppföras.

Ill 5. Salsbyggnad. Byggnadstypen, som influerats av mer ståndsmässiga byggnader, blev vanlig i Sverige under 1600-talets sista decennier och uppfördes sedan fram till omkring 1920-talet. Den förekommer på herrgårdar, prästboställen och kaptensboställen samt från 1800-talets mitt även som mangårdsbyggnad på större bondgårdar. Hustypen uppfördes vanligtvis i 1½, 2 eller 2½ våningar.

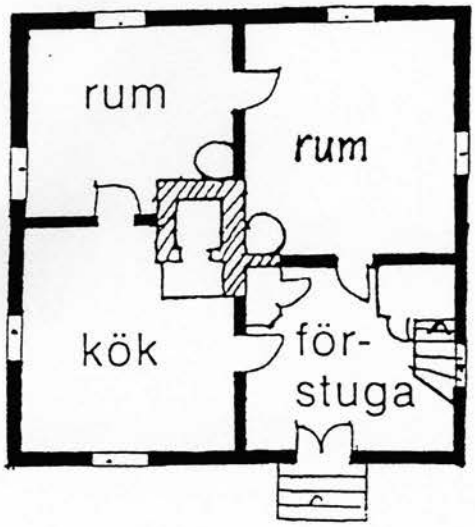

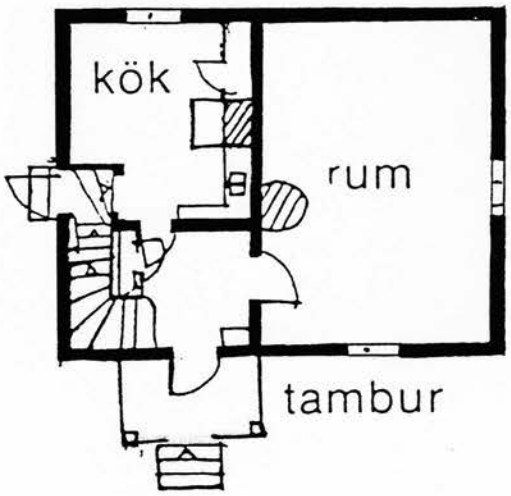
Ill 7

Ill 8

Ill 6 och 7. Dubbelradhus. Byggnadstypen blev vanlig från 1850-talet och uppfördes sedan i olika varianter ända in på 1950-talet. Dubbelradhusen uppfördes under inflytande från mer ståndsmässiga byggnader med en planform som åstadkoms genom en uppradning av rummen på dubbla led åtskilda av en längsgående skiljevägg. En variant av hustypen har varit så dominerande i västra Sverige att den även kommit att kallas **Västsvenska dubbelhus** (ill 7). Denna hustyp har en korsformig plan som närmar sig kvadraten. Till sitt yttre karaktäriseras den av enkelhet och symmetri med parvisa fönster rytmiskt placerade i bottenvåningen samt ett större fönster i gavalrnas vindsplan. I Vänersborgs kommun är det västsvenska dubbelhuset rikt representerat från 1870-talet och fram mot 1920-talet.

Ill 8 och 9. Villor/Egna hem. Byggnadstypen blev vanlig förekommande i Sverige under perioden omkring 1920-1940 i utkanter/förorter till städer samt i stationssamhällen och mindre industrisamhällen. Den förekom även vid små jordbruk. Hustypen uppfördes vanligtvis i 1½ våning. Planlösningarna är exempel på två vanligt förekommande varianter.